

Europese Territoriale Samenwerking

Europeaniseringsprocessen in
transnationale Interreg-projecten

INTERREG IVB

Masterscriptie Geo-communicatie

30 november 2012

Luc Knoors

3219151

Begeleider: Kees Terlouw

Summary

Transnational cooperation programmes, also known as Interreg B, subsidize projects across the European Union. Interreg B is a part of the European Territorial Cooperation, one of the three objectives of the cohesion policy.

In this thesis the transnational programme in North-West Europe shows the interactive Europeanization processes that emerge in transnational Interreg projects. Bottom-up initiatives form the basis for a horizontal Europeanization process; cooperation across a various list of organizations from different countries results in knowledge exchange and a networked Europe.

Subsequently this exchange creates the foundation for bottom-up lobbying effects. Presentations of the project outcomes and findings lead to policy advice. Especially the strategic clusters offer the local institutions the opportunity to be heard at supra-national level.

In the opposite direction the project steering shows the other form of the vertical process, illustrated by the top-down guidance and selection. The priorities of the programme present trickle-down effects of the Lisbon-Gothenburg agenda and, more recently, the Europe 2020 guidelines.

An overview of projects opens the way for an evaluation of the programme. Examples of the outputs of the ERDF money in the Netherlands demonstrate that the subjects and composition of the projects vary widely. The fourth programme has gone beyond the core of spatial development and besides the 'transnationality' there is barely a profile left, which makes the Interreg IVB NWE hard to demarcate. This brings forward the main points of improvement for the next programme period in 2014.

An increasing demand for tangible results demands stronger top-down guidance from the Commission. The goal of the European Territorial Cooperation simply deserves a better outline. Leaning on a place-based approach the programme needs to sharpen its priorities and move towards more visibility.

Voorwoord

In de eerste helft van 2012 heb ik stage gelopen bij het Interreg IVB NWE programma. Deze maanden hebben me een goed beeld gegeven van Interreg en de werking van de projecten. Maar, ook na de stage bleven er vraagtekens. Vanaf het begin werd duidelijk dat het niet eenvoudig is om weer te geven waar Interreg precies voor staat. Bij vragen over de stage en over Interreg was het telkens even zoeken naar de juiste antwoorden.

Zo groeide geleidelijk de ambitie om met de scriptie een goede inkijk te geven in de werking van Interreg en om te laten zien waar de transnationale projecten zich mee bezig houden.

De opzet en het schrijven van de scriptie zou niet gelukt zijn zonder de medewerking. Allereerst dank voor de thesisbegeleiding vanuit de universiteit. De feedback zorgde voor het noodzakelijke vertrouwen.

Vervolgens zou ik graag de medewerkers van het *Joint Technical Secretariat* willen bedanken voor de opgedane kennis tijdens de stage.

Tot slot natuurlijk eveneens veel dank aan de geïnterviewde projectpartners en programmadirecteur voor de vrijgemaakte tijd. Deze hulp was een cruciale input voor de scriptie.

Inhoudsopgave

Inleiding.....	5
1. Interreg, een introductie	7
1.1 De ontplooiing	7
1.1.1 Ontstaan Interreg	7
Kaart 1: de uitbreiding van het Interreg NWE gebied.....	9
1.1.2 De derde programmaperiode.....	9
1.1.3 De huidige programma periode: Europese Territoriale Samenwerking.....	10
Kaart 2: De Interreg IVB gebieden.....	11
1.1.4 De ondersteunende programma's	12
1.1.5 Conclusie: De evolutie van Interreg, de uitdagingen.....	13
Figuur 1: Ontwikkeling Interreg	14
Figuur 2: Type transnationale samenwerkingsnetwerken.....	15
1.2 Interreg IVB NWE, een nadere toespitsing.....	16
1.2.1 Organisatie en besluitvorming bij Interreg IVB NWE	17
2. Beleidsachtergrond: de territoriale cohesie	19
2.1 Territoriale cohesie in de Europese publicaties; een evolutie	20
2.1.1 Het EROP	20
2.1.2 Territoriale Agenda en het Groenboek Territoriale Cohesie.....	20
2.1.3 Het vijfde Cohesie Rapport.....	22
2.2 De betekenis van territoriale cohesie nu en in de nabije toekomst	23
Kader 1: <i>Multi-level governance</i>	23
Kader 2: Het Barca rapport	25
2.3 Conclusie	25
3. Theoretisch kader: de Europeaniseringsprocessen.....	27
3.1 De betekenissen van Europeanisering	27
3.2 Horizontale en verticale Europeanisering	28
Figuur 3: Modes of governance en de mechanismen van Europeanisering.....	30
3.3 Processen van Europeanisering bij de Interreg B programma's.....	31
3.4 Conclusie Europeanisering	33
4. De Europeaniseringsprocessen in Interreg IVB projecten.....	35
4.1 ENEVATE.....	36
4.1.1 Resultaten voor Nederland.....	37
4.1.2 Beleidsaanbevelingen	37
Figuur 4: Dissemination strategie ENEVATE	37
4.1.3 Europeanisering in ENEVATE	38
4.2 WAVE	39
4.2.1 Resultaten: WAVE in Nederland	40
Figuur 5: Communicatie Interreglogo bij Beentjesgraven project.....	41
4.2.2 Effect SIC-Adapt cluster	41
Figuur 6: De SIC-Adapt cluster: Van lokaal project naar Europees beleidsadvies.....	42
4.2.3 Europeanisering in WAVE.....	43
4.3 RoCK	44
Kaart 3: De RoCK projectpartners en de investeringen in de spoorverbindingen	45
4.3.1 RoCK-projecten in Nederland	45

4.3.2	Complementaire inbedding: SYNAPTIC.....	46
4.3.3	Europeaniseringproces in RoCK.....	47
4.4	MUSIC.....	48
4.4.1	MUSIC in Nederland.....	48
	Figuur 7: Boekcover en pagina uit Rotterdammers maken stad.....	49
4.4.2	Lobbystrategie.....	50
4.4.3	Europeanisering in MUSIC.....	50
4.5	CODE 24.....	51
	Figuur 8: Corridor 24 met de CODE 24 partners.....	52
4.5.1	CODE 24 voor Nederland, enkele voorbeelden.....	53
4.5.2	Strategische initiatieven met impact op politiek.....	54
	Figuur 9: bottom-up benadering.....	54
4.5.3	Europeanisering in CODE 24.....	54
4.6	Conclusie.....	56
4.6.1	Interreg IVB voor Nederland.....	56
4.6.2	De Europeaniseringprocessen.....	57
	Figuur 10: Circulair Europeaniseringsproces in de Interreg NWE projecten.....	59
5.	De verbeterpunten voor het vijfde programma; een sterkere top-down sturing.....	60
5.1	Meer geografische sturing.....	60
	Kaart 4: Aantal projectpartners per NUTS 3 regio.....	62
	Kaart 5: EFRO-subsidie per NUTS 3 regio.....	63
5.2	Aanpassing in de prioriteiten voor meer 'zichtbaarheid'.....	63
5.3	Nietszeggende indicatoren.....	65
5.4	Selectieprocedure en ondersteuning projectontwikkeling.....	66
5.5	Conclusie: Op weg naar meer zichtbare output.....	66
	Interreg; een overzicht.....	68
	Reflectie.....	70
	Bijlage 1: Interviews.....	72
	Bijlage 2: Literatuurlijst.....	74

Inleiding

Afgelopen voorjaar zijn op Utrecht centraal station zonnepanelen aangelegd boven de perrons als energietoevoer voor lichtvoorziening en de liften. Van de huidige reizigers die staan te wachten op de trein zullen maar weinigen weten dat deze zonnepanelen boven hen zijn aangelegd met de hulp van geld van de Europese Unie, meerbepaald door subsidie vanuit een Interregprogramma.

Deze Interregprogramma's zijn vooral bekend van de samenwerking in de grensgebieden en Euregio's. Het eerste Interreg-initiatief is immers ontstaan met de nadruk op projecten in de grensregio's. Maar, zoals duidelijk wordt in hoofdstuk 1 zijn er inmiddels meer dan alleen grensprogramma's. Ook worden namelijk initiatieven gesteund die samenwerking in grotere Europese regio's bevorderen, de zogenaamde transnationale samenwerking. De focus in deze scriptie ligt op een transnationaal Interregprogramma dat betrekking heeft op Nederland, namelijk Interreg Noord-West Europa. **Het doel daarbij is om met de beschrijving van verschillende projecten een juiste evaluatie van Interreg IVB NWE te geven en zo de kernwaardes, alsmede de uitdagingen van het programma bloot te leggen.**

“INTERREG IVB NWE is a financial instrument of the European Union's Cohesion Policy. It funds projects which support transnational cooperation. The aim is to find innovative ways to make the most of territorial assets and tackle shared problems of Member States, regions and other authorities” (INTERREG IVB NWE, 2012).

De Interregprogramma's maken dus deel uit van het Europese cohesiebeleid en houden vooral verband met de territoriale cohesie. Voor een correct beeld van Interreg rijst de vraag **wat territoriale cohesie inhoudt**. Het tweede hoofdstuk zal zich daarom toelagen op dit beleidskader voor Interreg.

Onder de noemer Europese Territoriale Samenwerking probeert de Europese Unie met de Interregprogramma's verschillende partijen met dezelfde uitdaging aan elkaar te verbinden om tezamen aan Europese oplossingen te werken en deze lokaal te implementeren.

Het is echter niet eenvoudig weer te geven wat de effecten zijn van de Interregprogramma's en de onderwerpen lopen sterk uiteen. Centraal staat zodoende de vraag **hoe het transnationale Interreg B programma tot uiting komt in Nederland en in hoeverre de projectsamenwerking de Europeaniseringsprocessen naar voren brengt**.

Vijf case studies zullen een overzicht geven wat er met de Europese subsidies gebeurt en wat de voornaamste outputs zijn. Hierbij zal worden ingezoomd op kennisoverdracht, netwerken en beleidscoördinatie.

Voorafgaand zal het theoretisch kader zich eerst toelagen op het begrip **Europeanisering en de Europeaniseringsprocessen**.

De projectvoorbeelden schetsen de belangrijkste outputs van het Interregprogramma. Naast deze sterktes zullen echter eveneens de zwakke punten op het einde aan bod komen. Het streven is zodoende een duidelijk overzicht te geven van de valkuilen van het programma. Steunend op de projectanalyses richt het laatste deel zich dan ook op de vraag **wat de verbeterpunten zijn voor de start van het volgende Interregprogramma in 2014**.

Als beginpunt en inkadering zal eerst een ontstaansachtergrond geschetst worden. **Hoe is het Interreg-initiatief gegroeid en geëvolueerd tot de huidige Europese Territoriale Samenwerking?**

Het eerste deel van dit kwalitatieve onderzoek steunt op een literatuurstudie op basis van academische literatuur, beleidsdocumenten en *outlines* van het NWE programma. De laatste twee hoofdstukken bouwen vooral voort op open interviews met projectpartners en recente adviesrapporten. Om een juist beeld te kunnen krijgen van de projecten en de verbeterpunten zijn de *project Lead Partners* geïnterviewd. Daarnaast is tevens gesproken met de directeur van Interreg IVB NWE, alsmede met een Europees Parlements lid voor een beter overzicht van het cohesiebeleid en Interreg daarbinnen.

Voor een correcte interpretatie en ondersteuning van de bevindingen is gebruik gemaakt van de ervaring opgedaan tijdens de stage bij het Interreg NWE secretariaat.

Scriptieopzet:

- Ontstaan en evolutie Interreg
- Beleidskader: territoriale cohesie
- Theoretisch kader: Europeanisering
- Europeanisering in de projecten
- Verbeterpunten voor de toekomst

1. Interreg, een introductie

1.1 De ontplooiing

Vaak wordt Interreg als term genoemd zonder specifiek te verwijzen naar een bepaald programma. Maar wat wordt er verstaan onder Interreg? Om hier een goed beeld van te krijgen dient de ontwikkeling van deze Europese subsidieprogramma's geschetst te worden. Voor het totaalplaatje te begrijpen zullen dan ook alle soorten programma's kort verklaard worden.

De Interregsubsidies hebben alleszins duidelijk een stimulerende functie. Het betreft een co-financiering. De EFRO-bijdrage bedraagt slechts een gedeelte (50 tot 80 procent) van de investeringen. De publieke en private sector staan aan de basis van de projectideeën en dienen zelf deze bijdrage te complementeren. De nadruk ligt dus duidelijk op bottom-up initiatieven. Deze bottom-up projecten, ondersteund met de Interreggeld, dienen zich voornamelijk te richten op activiteiten die de afzonderlijke lidstaten en regio's normaliter niet op zich zouden nemen.

1.1.1 Ontstaan Interreg

De Single European Act, het Single Market Programme en de toetreding van de landen als Griekenland, Spanje en Portugal vormden de kern voor het regionaal beleid in de jaren '80. Dit gaf vervolgens aanleiding tot het starten van het Interreginitiatief om samenwerking in de grensregio's te bevorderen.

Interreg is in 1990 opgericht als een zogeheten *Community Initiative*. Deze *Community Initiatives* richtten zich voornamelijk op de samenwerking in grensgebieden.

In de periode 1991-1993 zijn uiteindelijk 31 Interregprogramma's goedgekeurd, verspreid over de grensgebieden van Europa. Het toonde een stap in de richting van meer *multi-level governance* (zie p.22), daar waar de fondsen niet louter toegewezen werden aan landen of provincies, maar ook aan specifieke grensoverschrijdende Euregio's. Voorbeeld van zo'n Euregio is de Euregio Maas-Rijn rondom Zuid-Limburg. Deze regio kreeg in 1991 zijn juridisch statuut in de vorm van een stichting (Euregio-mr, 2012).

Het eerste Interregprogramma ondersteunde dus vooral bestaande grensoverschrijdende netwerken. De institutionalisering opende op die manier een directe dialoog tussen Brussel en de regionale autoriteiten die deel uitmaakten van zo'n Euregio. Zowel vanuit lokaal als Europees perspectief werd dit gezien als middel om de nationale beleidsagenda te omzeilen en de eigen programma's uit te werken (Brenner, 2004, p. 288). Dit is een voorbeeld van beide vormen van verticale Europeanisering zoals beschreven zal worden in het derde hoofdstuk.

Met de tweede programmaperiode vanaf 1994 zette de grensprogramma's voort. Dit werden voortaan de Interreg IIA programma's. Alle grensregio's van de EU maken sindsdien deel uit van een A programma, ook de regio's rond maritieme grenzen. De thema's van de IIA projecten richtten zich op een breed scala aan sociaal-economische onderwerpen, variërend van toerisme tot landbouw, transport, R&D, gezondheidszorg, en de oprichting van mkb's. Naast deze 59 A programma's was er nu tevens een *B-strand* die voortvloeide uit de het REGEN *initiative*. Dit REGEN initiatief legde zich toe op de uitbreiding van de Europese gas- en elektriciteitsnetwerken. IIB streefde dan ook naar een verdere integratie en voltooiing van belangrijke energienetwerken (INTERACT, 2012; Europese Commissie, 2000).

Drie jaar later werd vervolgens de Interreg IIC *strand* toegevoegd om voor het eerst op transnationaal niveau de samenwerking te bevorderen op gebied van ruimtelijke ontwikkeling en watermanagement.

Naast zeven programma's voor meer algemene transnationale samenwerking waren er onder IIC ook zes programma's die zich specifiek richtten op overstromingen en droogtes, zoals het IRMA programma voor het Rijn-Maas bekken.

De grotere transnationale samenwerkingsgebieden (waaronder het NWE gebied) die waren opgesteld voor de Interreg IIC programma's vloeide voort uit de Europa 2000 studies. Deze studies vanuit de Europese Commissie stimuleerden een bottom-up benadering en wezen op de verbanden tussen verschillende regio's. De uitgezette zeven 'mega-regio's' "*had to encourage new ways of thinking about spatial prospects which is not limited by national boundaries and to stimulate a bottom-up approach to the development of links between regions*" (Dühr & Nadin, 2007, p.378-379).

De transnationale 'mega-regio's' zijn ingedeeld op basis van gelijke kenmerken en onderwerpen waar samenwerking nodig is. Zo worden de gebieden van het Baltische Zee programma en het Noordzee programma gezien als homogene gebieden met eenzelfde natuurlijk profiel.

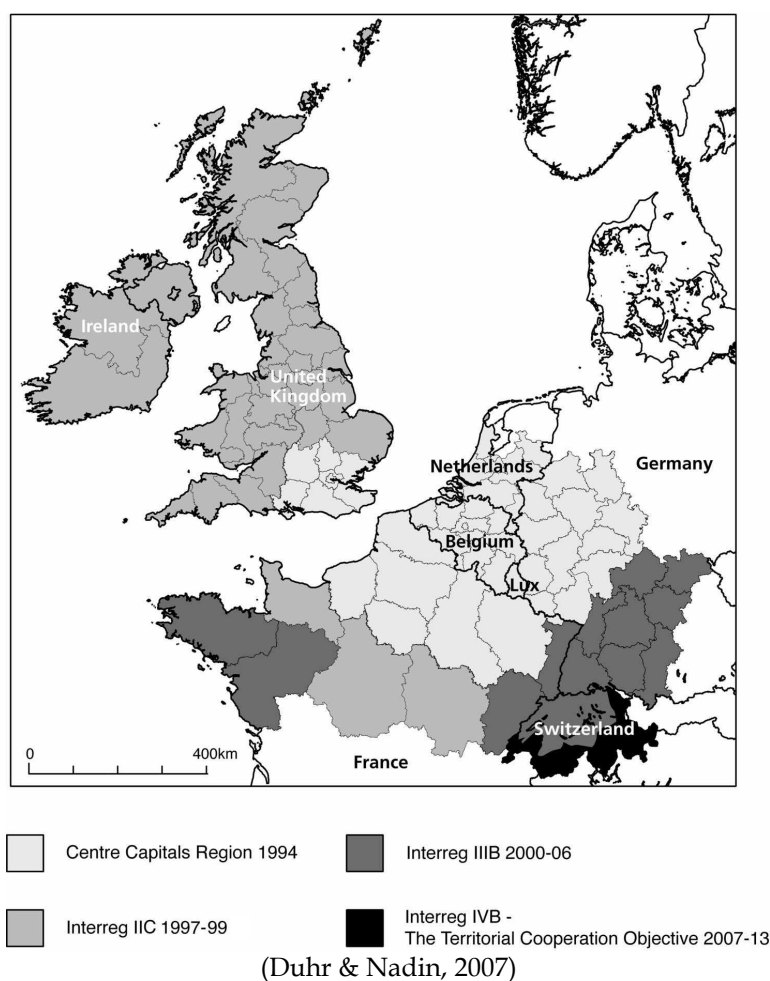
Zoals ook zichtbaar bij het NWE programma zijn de transnationale regio's langzaam groter geworden (kaart 1). Deze geleidelijke uitbreiding vervaagde de initiële intenties voor de samenwerking. Dit verdoezelde zodoende de identiteit van de transnationale 'mega-regio'. De gebieden zijn simpelweg te groot en te divers geworden om zich vanuit een eenzijdig profiel te kunnen richten op specifieke transnationale kwesties.

Vooraf op gebied van ruimtelijke planning werd een transnationale aanpak meer en meer als een vereiste gezien. IIC werd expliciet gepresenteerd als hét instrument voor de toepassing van het Europees Ruimtelijk Ontwikkeling Perspectief.

Voor elk van de zeven programma's werden specifieke doelstellingen uitgezet. Om in aanmerking te komen voor de subsidiegelden moesten de IIC projecten aansluiten op deze thematische doelstellingen. Daarbij zou goedkeuring slechts plaatsvinden bij de deelname van partners uit twee of meer lidstaten.

Maar ondanks deze ruimtelijke focus rees ook tijdens de tweede programmaperiode al de vraag naar de precieze betekenis van "*transnationality*". De doelstelling was vooral om bij te dragen aan vraagstukken die een samenwerking tussen de Europese regio's vereisten, zoals de infrastructuur tussen de Europese steden. Toch toonde de praktijk dat de Interregfondsen met name werden gebruikt voor zogenaamde "*common issues*". Dit betekent bijvoorbeeld projecten omtrent het vernieuwen van dijken of het beheer van stadsparken (Dühr e.a., 2010, p. 236-237). Dus daar waar voordeel gehaald kan worden uit de Europese samenwerking, maar waar deze niet noodzakelijk is.

Kaart 1: de uitbreiding van het Interreg NWE gebied

De *transnationality*-vereiste in het huidige IVB NWE programma is inmiddels gedefinieerd door samenwerking van partners uit minstens drie verschillende landen. Desondanks blijft de transnationale benadering wazig. Het wegebben van het ruimtelijke orderingsperspectief in de laatste programmaperiode heeft deze dubbelzinnigheid over wat transnationaal is verder onderbouwd (Dühr & Nadin, 2007).

1.1.2 De derde programmaperiode

Het vervolg op de tweede periode kende een aantal aanpassingen. De grensoverschrijdende A programma's bleven hetzelfde, maar de transnationale IIC *strand* veranderde in de IIIB programma's. Daarbovenop kwam er een nieuwe zuil van C programma's. Deze C *strand*, die zich sindsdien richt op de zogenaamde interregionale samenwerking, is opgezet voor een effectiever regionaal beleid en voor het verbeteren van de instrumenten voor regionale ontwikkeling. De interregionale samenwerking houdt zich met name bezig met *networking* en uitwisseling van ervaring.

Interreg IIIC bouwt voort op de interregionale programma's RECITE II en ECOS-Ouverture die zich al eerder inzetten voor ervaringsuitwisseling en het verbeteren van het netwerk tussen delen van Europa, waarbij ECOS-Ouverture de samenwerking tussen Centraal en Oost-Europa bevorderde (INTERACT, 2012).

Het interregionale C programma zorgde voor de mogelijkheid tot samenwerking tussen niet aangrenzende regio's verspreid over landen van de hele Europese Unie plus Zwitserland, Noorwegen en kandidaat lidstaten. Hierbij werd met name ingezet op achterliggende of herstellende regio's. Het IIC programma was wel nog opgedeeld in een Noord, West, Oost en Zuid zone. Coördinatie en management van het programma geschieden vanuit vier secretariaten verspreid over deze zones.

Met het oog op de dominante *A-strand* veranderde er zoals gezegd niet veel. Het grootste deel van het Interregbudget bleef gereserveerd voor de grensprojecten. De 64 A programma's financierden een brede lijst van doelstellingen, van ontwikkeling van stads- en kustgebieden tot transport en communicatie-technologie.

Ook Interreg IIIB bouwde voort op de ervaringen uit het IIC programma. Projecten gericht op overstromingsrisico's en droogtepreventie waren ook vanaf 2000 terug te vinden.

Er kwamen programma's bij en de gebieden werden aangepast. Deze uitbreiding zorgde voor in totaal dertien transnationale samenwerkinggebieden die samen bijna een derde van het totale Interregbudget kregen toegewezen.

Interreg IIIB benadrukte een geïntegreerde ruimtelijke benadering van problemen en mogelijkheden in de regio. De transnationale B projecten moesten zorgen voor concrete, zichtbare en innovatieve resultaten die de hele regio vooruit zouden helpen.

Meer en meer werd een gezamenlijke aanpak door de projectpartners en een duidelijke transnationale invloed van de projecten voorop gesteld. *Transnationality* bleef centraal staan in de selectieprocedure. Desondanks bleken de projectresultaten vooral nationaal van waarde (Dühr e.a., 2010).

De prioriteiten en projectthema's verschilden per gebied. Zo waren de projecten in de Noord-West Europa regio gelinkt aan transport, milieu, ruimtelijke ontwikkeling, en natuurlijk/cultureel erfgoed.

Tot slot richtte de Europese Commissie in deze derde periode ook het ESPON en het INTERACT programma op ter ondersteuning van de drie Interreg *strands*. De precieze functie van deze programma's zal verderop nog aan bod komen.

1.1.3 De huidige programma periode: Europese Territoriale Samenwerking

De uitbreiding van de Europese Unie naar 27 lidstaten, alsmede de Lissabon-Gothenburg strategie, zorgde voor enkele significante veranderingen in de vierde programmaperiode. Deze Lissabon strategie richt zich op economie en innovatie en wordt aangevuld door de Gothenburg agenda die vooral inzet op landschap, cultureel erfgoed en milieu.

Met de revisie voor de periode 2007-2013 is de nadruk gelegd op een meer strategische benadering voor duidelijkere resultaten en een vereenvoudigd management.

Vanaf 2007 is Interreg niet langer een *Community Initiative*. De programma's maken nu deel uit van de Europese Territoriale Samenwerking, een van de doelstellingen van het Europese cohesiebeleid. De Europese Commissie, meer specifiek het Directoraat-Generaal Regionaal Beleid, heeft voor de periode 2007-2013 het cohesiebeleid opgedeeld in drie *objectives*:

- *Convergence*
- *Regional competitiveness and employment*
- *European Territorial Cooperation (ETC)*

Deze drie *objectives* moeten bijdragen aan de economische, sociale en territoriale cohesie in de EU waarbij de ETC er vooral op gericht is bij te dragen aan de territoriale cohesie.

De ETC doelstelling wordt ook vaak simpelweg Interreg IV genoemd aangezien de Interreg programma's centraal staan. Het totale budget voor ETC is in de vierde periode gestegen

naar €8,7 miljard (zie ook figuur 1). Dit bedrag komt van het Europees fonds voor Regionale Ontwikkeling (EFRO), een van de drie structuurfondsen. Deze budgetstijging dient wel in het kader gezien te worden van de uitbreiding van de Europese Unie. Het blijft een relatief gering budget en bedraagt slechts 2.5 procent van het totaalbedrag van de structuurfondsen (Europese Commissie, 2012).

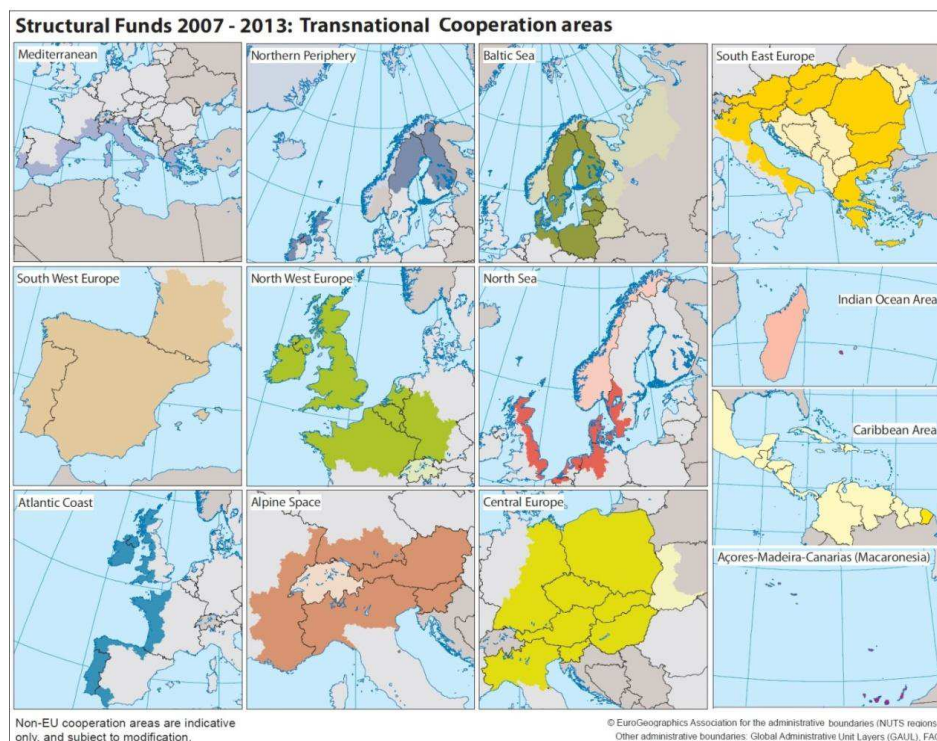
De opdeling in de drie verschillende A, B en C programma's is niet veranderd, al wordt er in plaats van naar de letters steeds meer verwezen naar respectievelijk *cross border*, *transnational* en *interregional cooperation*. De nadruk blijft daarbij liggen op de grensprogramma's.

Net zoals in de voorgaande periode heeft ieder programma zijn eigen projectthema's die in de huidige periode voortvloeien uit de Lissabon-Gothenburg agenda. In grote lijnen sluiten deze thema's altijd aan bij de focuspunten innovatie, milieu, bereikbaarheid, en duurzame stedelijke ontwikkeling.

Belangrijke verandering is dat de ruimtelijke component uit de doelstellingen en thema's is weggeëbd. Voor transnationale samenwerking-projecten is er bijvoorbeeld geen ruimtelijke ordening-benadering meer vereist. Uiteraard hebben veel projecten, zoals de transportprojecten, nog steeds een sterke toegevoegde waarde voor de *spatial development*. Toch zijn er steeds meer projecten gestart die totaal geen ruimtelijke aspect kennen. Dit zijn dan met name de samenwerkingsverbanden gericht op innovatieve producten en kennisoverdracht.

De focus is meer en meer komen te liggen op concrete output en op een strategische benadering. Dit laatste wijst dan op de relevantie en impact van het projectonderwerp voor de desbetreffende regio.

Kaart 2: De Interreg IVB gebieden

(INTERACT, 2012)

Naast de thematische veranderingen zijn ook de gebieden wederom aangepast. Zo zijn de grensgebieden groter geworden en is het nu vaak slechts één programma per grens. De Europese Unie kent momenteel 52 A programma's.

Ook de C strand is niet langer opgedeeld in de vier zones, maar wordt inmiddels gecoördineerd vanuit een centraal secretariaat, gevestigd in het Noord Franse Lille.

Wat betreft de transnationale samenwerking zijn er nog altijd 13 gebieden. Wel zijn de gebieden in Zuid en Oost-Europa opnieuw ingedeeld (kaart 2) (Dühr e.a., 2010).

Belangrijke vooruitgang bij deze B projecten is dat de vierde programmaperiode een samenwerking met partners van buiten het gebied mogelijk heeft gemaakt. Wanneer er een nuttige projectpartner buiten de betreffende Interreg B regio ligt kan deze gewoon deel uit maken van de samenwerking. Al dient de kern van het project natuurlijk wel binnen de regio te liggen. Deze versoepeling vergroot zodoende de kansen op effectievere programmaresultaten. Dit is vooral belangrijk bij transportprojecten, zoals verderop zal blijken bij het project CODE 24.

Desalniettemin wordt een grotere effectiviteit en impact van de transnationale programma's in twijfel getrokken. Zoals al eerder aangehaald zorgt de uitbreiding van de gebieden voor het vervagen van de oorspronkelijke doeleinden. Specifieke transnationale programmathema's zijn moeilijk op te stellen door de diversiteit en omvang (Dühr & Nadin, 2007). Daarnaast zou dit ook bureaucratisch zwaar wegen:

"On a more operational level, the complexity, vagueness, and lack of proportionality of the bureaucratic requirements associated with cooperation projects is often a constraint, making it difficult, especially for smaller organisations, to be active partners" (Bachtler & Polverari, 2007, p.125).

Met het oog op de bovenstaande bureaucratie is de *European Grouping of Territorial Cooperation* (EGTC) een stap in de goede richting. Deze regeling biedt de mogelijkheid voor regionale en lokale instanties een grensoverschrijdende institutionele eenheid te creëren. Een EGTC grensregio, met bijvoorbeeld meerdere steden daarin, kan zodoende als één partner opgenomen worden in een Interregproject en op die manier de samenwerking vereenvoudigen. Ook kan door de EGTC in geval van de A-programma's de grensregio nu zelf de management autoriteit van het programma worden. Het Interreg IVA Programme "Greater Region" rondom Luxemburg is hier een voorbeeld van.

"..the EGTC offers a unique, harmonised and adapted solution to foster programme management by cross-border structures" (INTERACT, 2012).

1.1.4 De ondersteunende programma's

Als aanvulling op de drie Interregprogramma's bestaat de Europese Territoriale Samenwerking ook nog uit het ESPON en INTERACT programma.

Het *European Observation Network for Territorial Development and Cohesion* (ESPON) is opgezet in 2002 met als doel de territoriale ontwikkelingen in Europa nader te bestuderen. Het programma richt zich vooral op toegepaste ruimtelijke studies, veelal cartografie, om het Europese (Interreg) beleid te ondersteunen en in beeld te brengen. Het ESPON, gevestigd in Luxemburg, bouwt voort op het SPESP (*Study Programme on European Spatial Planning*).

Ondanks kritiek en een gering budget werd het eerste ESPON programma voortgezet in het huidige *ETC objective*. Met een budget van 45 miljoen is het doel van dit ESPON 2013 programma:

“Support policy development in relation to the aim of territorial cohesion and a harmonious development of the European territory by (1) providing comparable information, evidence, analyses and scenarios on territorial dynamics and (2) revealing territorial capital and potentials for development of regions and larger territories contributing to European competitiveness, territorial cooperation and a sustainable and balanced development” (ESPON, 2012).

Het ESPON biedt dus steun aan het Europese programma en voorziet in doelgerichte analyses van de Europese structuurfondsen. Deze studies moeten de effectiviteit of doelstelling van het Europese beleid beter in kaart brengen. Resultaten van ESPON studies zijn dan ook in veel documenten terug te vinden (Dühr e.a., 2010).

Met het oog op Interreg kan bijvoorbeeld op aanvraag van een programma een gerichte analyse worden uitgevoerd en in kaart worden gebracht. Dit onderbouwt de groeiende focus van de Interregprogramma's op het illustreren van de programmaresultaten en mogelijkheden.

Vervolgens, met ongeveer hetzelfde budget als ESPON, is er het INTERACT programma dat zich meer specifiek inzet voor de Interreg samenwerkingsverbanden. De centrale slogan op de website luidt *“sharing expertise”* en illustreert het doel van dit programma. Het is speciaal opgericht om de ETC programma's te helpen en te zorgen voor efficiënte en resultaatgerichte programma's. INTERACT regelt daarvoor ondersteuning, training en advies op gebied van onder andere financiën, communicatie, Europese wetgeving, management en beleidsontwikkeling (INTERACT, 2012).

INTERACT werkt vanuit vijf kantoren verspreid over de Europese Unie. Zo is Interreg IVB NWE aangewezen op de support vanuit de vestiging in Viborg.

Een voorbeeld van dergelijke steun is het geven van workshops tijdens jaarlijkse conferenties of het begeleiden van een bijeenkomst, zoals de *Project Preparation Group meeting*, gericht op de doelstellingen van de volgende programmaperiode.

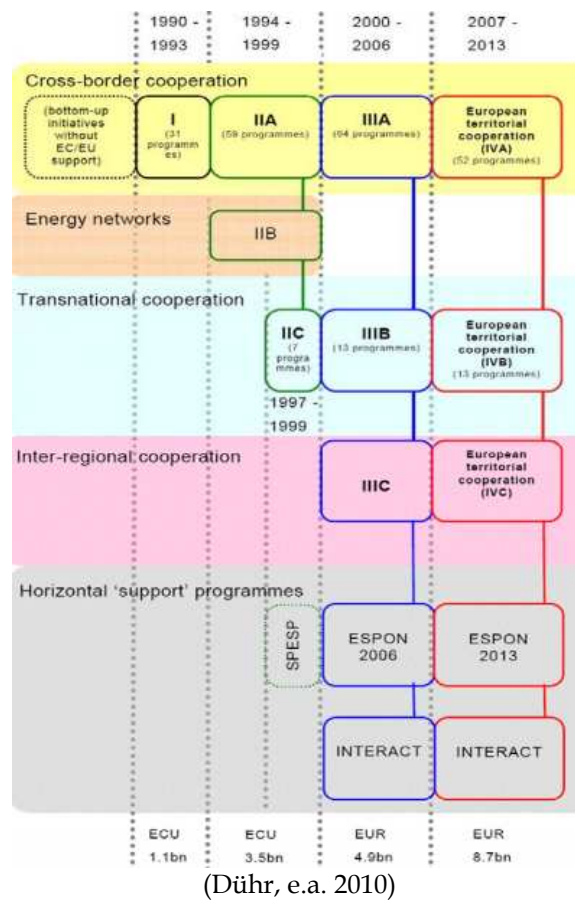
1.1.5 Conclusie: De evolutie van Interreg, de uitdagingen

Bovenstaande pagina's laten zien hoe Interreg zich geleidelijk uitgebreid heeft tot de huidige Europese Territoriale Samenwerking. Deze ontwikkeling en verschuiving van de programma's wordt overzichtelijk afgebeeld in figuur 1.

Vanaf de start in 1990 leunt Interreg op initiatieven van lokale actoren zoals regionale (semi-) overheidsinstanties, bedrijven of NGO's, die met behulp van de EU subsidies internationale projecten op willen zetten. De thema's van deze projecten zijn heel divers en verschillen per *strand* en per programma.

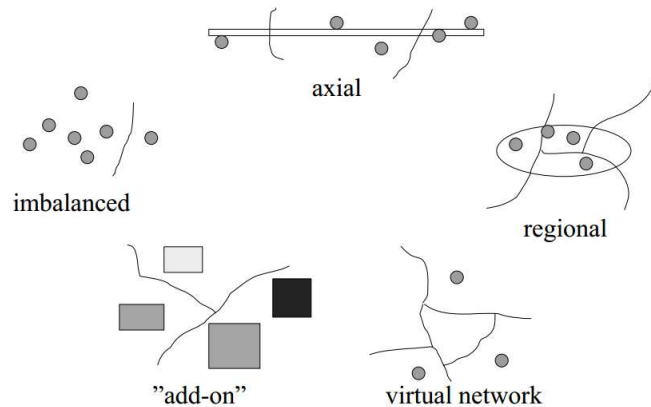
Door de bottom-up benadering en de uitbreiding is er nauwelijks een eenduidige omschrijving van Interreg en de projectonderwerpen.

Figuur 1: Ontwikkeling Interreg

Zeker na het wegvallen van ruimtelijke planning als speerpunt is er een breed profiel ontstaan. Met name voor de transnationale (B) samenwerking behandelen de projecten een grote verscheidenheid aan onderwerpen. Met thema's als innovatie en milieu kan men immers vele kanten op. Hierdoor ontstaat er ook een ruime variëteit aan soorten partnerships, met uiteenlopende type actoren en een verschillende geografische spreiding van projectpartners. Deze geografische structuren die veel terugkomen in de B projecten zijn weergegeven in figuur 2. Zo is er bijvoorbeeld sprake van een ongebalanceerde samenwerking wanneer een groot deel van de projectpartners uit hetzelfde land komt. Of van "add-on" projecten wanneer verschillende, reeds bestaande, nationale samenwerkingsverbanden zich samen uitbreiden tot een internationale samenwerking. Vooral bij een ongebalanceerde samenwerking is er soms sprake van zogeheten *alibi partnerships*, waarbij de initiatiefnemer subsidies probeert binnen te halen door er geforceerd een transnationale samenwerking van te maken (Hummelbrunner, 2012). Een overzicht van de IIIB programma's toont maar weinig projecten met een echt transnationaal karakter en *transnationality* blijft een betwist begrip. Overigens zijn het vooral de projecten binnen een functionele regio (*regional*) en de projecten rondom een transport-as (*axial*) die de sterkste transnationale samenwerkingsverbanden lijken op te leveren (Dühr e.a. 2010).

Figuur 2: Type transnationale samenwerkingsnetwerken

(Böhme e.a., 2003)

Nog altijd ligt bij de Europese Territoriale Samenwerking de nadruk op de grensprojecten. In het begin van deze crossborder samenwerking was er vooral sprake van het uitwisselen van ervaring. Het was eerst meer aftasten en elkaar leren kennen dan dat er daadwerkelijk samen iets ontwikkeld werd. “..‘getting to know each other’, rather than developing common products” (Dühr, 2010, p.353). Ook de eerste transnationale IIC programma’s waren nog erg experimenteel met weinig concrete resultaten.

De tijd van aftasten en kennismaking is echter voorbij. Anno 2012 dienen de projecten de Europese competitiviteit te versterken en rijst de vraag naar effectieve resultaten. Geleidelijk is er zodoende een vereiste gegroeid om de resultaten beter in beeld te brengen, maar door de onduidelijke, brede focus zijn de gegevens en onderzoeken hierover nog zeer beperkt. De kern van de Interreg samenwerking, de leereffecten, zijn daarbij bovendien nauwelijks in beeld te brengen.

Ondersteuning door INTERACT en ESPON blijkt belangrijk bij de alledaagse sturing van de projecten en bij de *monitoring* van deze impacts. De behoefte aan deze ondersteuning, zeker in geval van INTERACT, toont de complexiteit die gepaard gaat met Interreg, alsmede de vraag naar resultaten.

Met een meer strategische gebiedsbenadering en de nadruk op outputs is geprobeerd om iets meer lijn te krijgen in het profiel en om de resultaatanalyse te vergemakkelijken. De vraag is hoe dit tot uiting komt en hoe dit zich verder zet in de vijfde periode. Het laatste hoofdstuk zal hier nog op terug komen.

A, B en C *strands* zijn dus eigenlijk moeilijk in een adem te noemen zijn. Ook B programma’s onderling zijn moeilijk te vergelijken door de unieke gebiedskenmerken.

Gezien deze verscheidenheid, ook per regio, is er hier voor gekozen in te zoomen op slechts één programma, Interreg IVB NWE. Vooraleer verder te gaan naar de theorie en de NWE projecten zal daarom eerst de precieze werking van dit programma toegelicht worden. Dit programma zal zo een concreter beeld geven van Europese Territoriale Samenwerking.

1.2 Interreg IVB NWE, een nadere toespitsing

Interreg IVB Noord-West Europa (NWE) is het grootste transnationale programma. Met een budget van €355 miljoen worden projecten gesubsidieerd in (delen van) acht landen in Noord-West Europa (kaart 1). 50 procent van de projectkosten dient door de projectpartners zelf gefinancierd te worden.

Bij de acht deelnemende landen zit ook Zwitserland. Zwitserse organisaties kunnen gewoon deel uitmaken van een project al kunnen zij geen EFRO subsidie krijgen. NWE vormt al sinds 1997 een Interregregio en geleidelijk zijn de focuspunten wat verschoven. Het vierde programma, onder de slogan *investing in oppertunities*, heeft inmiddels 99 procent van het beschikbare EFRO budget toegewezen aan 109 goedgekeurde projecten die allen bij dienen te dragen aan het doel van Interreg IVB NWE:

“The goal of the IVB Programme is to make the NWE area more competitive, environmentally friendly and cohesive. IVB aims to capitalise on this ambition by improving employment opportunities, enhancing the environmental qualities, improving accessibility through intelligent transport solutions and ensuring that our cities and rural areas are attractive and sustainable. All of that needs to be done by using the existing territorial assets as much as possible, thus delivering the maximum result with the highest leverage”(Interreg IVB NWE, Project Handbook Guidance Notes, 2012).

De goedgekeurde projecten zijn ingedeeld in een van de vier doelstellingen van het NWE programma die duidelijk aansluiten bij de Lissabon-Gothenburg agenda. Deze *priorities* zijn:

1. *Developing the NWE knowledge-based economy by capitalising on our capacity for innovation*
 2. *Sustainable management of natural resources and of natural areas and technological risks*
 3. *Improving connectivity in NWE by promoting intelligent and sustainable transport and ICT solutions*
 4. *Promoting strong and prosperous communities at transnational level*
- (Interreg IVB NWE, 2012)

De samenstellingen van de projecten loopt uiteen. Zo verschilt het aantal project partners van vier tot meer dan vijftien en zijn vooral bij het eerste thema innovatie de onderwerpen erg divers. Wel is er altijd een *Lead Partner* die het project aanstuurt en veelal het contactpunt is voor het *Joint Technical Secretariat*.

Aansluitend op deze *priorities* heeft Interreg IVB NWE, in het kader van de eerder genoemde strategische gebiedsbenadering en de verscherpte resultaatgerichtheid, zogeheten *Strategic Initiatives* ingevoerd.

Deze *Strategic Initiatives* richten zich op specifieke onderwerpen met een strategisch belang voor de NWE regio. Zo worden projecten met een duidelijke toegevoegde waarde voor transnationale samenwerking en territoriale cohesie onderstreept en extra gestimuleerd. Ook brengt dit initiatief de complementaire projecten samen om de resultaten meer te versterken en naar voor te halen.

Binnen de *Strategic Initiatives* zijn er in totaal zeven *strategic projects* goedgekeurd. Dit zijn projecten met een specifieke thematische, geografische relevantie voor de NWE regio. Deze projecten zijn verder geselecteerd op basis van *transnationality*, integratie, vernieuwing en de mogelijkheden na de subsidieperiode.

Daarnaast zijn er vier *strategic clusters*, waarbij de samenwerking tussen projecten rondom eenzelfde onderwerp wordt bevorderd. Een voorbeeld van zo'n cluster is SYNAPTIC, een samenwerking van projecten omtrent openbaar vervoer (zie 4.3.2).

De strategische projecten krijgen een geringe extra subsidie en profiteren van de communicatieve voordelen van deze programma spotlight (Interreg IVB NWE, 2012).

1.2.1 Organisatie en besluitvorming bij Interreg IVB NWE

Zoals bij alle programma's staat het *Joint Technical Secretariat* (JTS) centraal in de organisatie van het programma en de 'monitoring' van de NWE projecten. Zo bezoeken de medewerkers van het JTS de projecten, voorzien ze deze van advies, regelen ze de financiële vereisten en rapporteren ze de vooruitgang. Ook heeft dit NWE secretariaat, gevestigd in Lille, een belangrijke adviesfunctie bij de goedkeuring van de projecten. Deze adviezen bij de aanvraag van projecten worden duidelijk meegewogen in de besluitvorming door het *Programme Steering Committee*.

"Het secretariaat faciliteert de implementatie van het programma en heeft dus als voornaamste taak het uitvoeren van het Europese cohesiebeleid" (Louwers, 2012).

Als ondersteuning van het JTS heeft ieder deelnemend land zijn zogenaamde *Contact Points* (CP). Voor beginnende kandidaat-projecten is dit het eerste punt waar om advies gevraagd kan worden. De CP's richten zich vooral op projectontwikkeling zoals de hulp bij het zoeken van internationale projectpartners.

In Nederland wordt het *Contact Point* belichaamd door medewerkers van Agentschap NL.

Terwijl het JTS de belangrijkste rol vervult binnen de organisatie van Interreg IVB NWE, zijn het de lidstaten die verantwoordelijk zijn voor de besluiten en de goedkeuring van het Operationele Programma. Deze lidstaten zijn vertegenwoordigd in het *Programme Monitoring Committee* (PMC) en het *Programme Steering Committee* (PSC).

Het PMC, vormt de soevereine stuurgroep van het NWE programma. Het heeft de taak de effectiviteit en kwaliteit van de EFRO subsidies te waarborgen. De afgevaardigden van de lidstaten, vertegenwoordigd in de PMC, staan boven het JTS en keuren het werkplan. Deze groep afgevaardigden bepaalt de selectieprocedures, dus wat de criteria zijn opdat een project goedgekeurd wordt, en stuurt het projectontwikkelingsproces zodat strategische initiatieven van het programma nagestreefd worden.

Het PMC bestaat uit nationale en regionale afgevaardigden van alle acht lidstaten. Nederland is hierbij vertegenwoordigd door twee medewerkers van het ministerie van Milieu en Infrastructuur, één van het ministerie van Binnenlandse Zaken en één regionale afgevaardigde van een provincie of stad. Momenteel is dit de provincie Gelderland.

Twee keer per jaar kunnen er projectvoorstellen worden ingediend. Het *Programme Steering Committee* zal met advies van het JTS en een afgevaardigde van de Europese Commissie besluiten welke projecten worden goedgekeurd.

Projecten die niet zijn goedgekeurd, maar die mits aangepast wel van toegevoegde waarde worden gezien, kunnen een aangepast voorstel tijdens een volgende ronde indienen.

Het PSC is opgericht door de PMC en kent min of meer dezelfde samenstelling. Voor Nederland verschillen de afgevaardigden, wel vertegenwoordigen ze dezelfde overheidsinstanties.

Vervolgens is er ook nog de *Programme Preparation Group* (PPG) die zich toelegt op het vervolprogramma. Het vierde programma loopt richting het einde en dus zijn de

bijeenkomsten van de PPG gestart om de doelstellingen van het vijfde NWE programma duidelijk op een rijtje te krijgen. De samenstelling van de PPG komt overeen met die van beide *committees*.

Deze besluitvorming en sturing tonen een interessante vorm van *multi-level governance*. Overigens is dit niet altijd even eenvoudig met het oog op een eenduidig, gefocust programma. Ieder land of regio heeft immers toch zijn eigen visie en zal op zijn manier invulling willen geven aan de Europese richtlijnen, zoals de *Europe 2020* strategie in geval van de vijfde programmaperiode.

Om een beter beeld te krijgen van ETC is het vervolgens interessant om te zien hoe enkele projecten van Interreg IVB NWE naar voren komen in Nederland. Daarbij komt ook aan bod hoe deze projecten de basis leggen voor Europeaniseringsprocessen. De hoofdstukken 2 en 3 zullen zich daarvoor eerst toeleggen op het beleidskader en deze Europeanisering.

2. Beleidsachtergrond: de territoriale cohesie

Vooraleer verder te gaan met het theoretisch kader is ervoor gekozen eerst het achterliggende beleidskader van de Europese Territoriale Samenwerking uiteen te zetten. Het is de territoriale cohesie die vanuit het Europees regionaal beleid als doelstelling geldt voor de Interregprogramma's. Om Interreg goed te kunnen begrijpen is het zodoende nodig om te kijken naar wat deze territoriale cohesie en de verbonden beleidsdocumenten betekenen.

Daarbij dient vermeld dat territoriale cohesie, alsmede Europeanisering in het volgende chapter, erg brede begrippen zijn zonder een eenduidige betekenis "*..the use of words thus depends on context and intentions*" (Dabinet, 2011, p.4).

Dit maakt de beschrijving soms erg lastig, maar met het oog op territoriale samenwerking zal er toch een kern naar voren komen. De komende paragrafen zullen zich toeleggen op de richtlijnen van territoriale cohesie en hoe het wordt gebruikt in Europese documenten en discussies. Bij de analyse van de relevante Europese beleidsstukken en de toelichting van de territoriale cohesie zullen, vooral in het tweede deel van dit hoofdstuk, ook academische inzichten gebruikt worden.

Het Europese Cohesiebeleid kent drie *objectives* die bij moeten dragen aan de Europese cohesie. Sinds 2004 is territoriale cohesie het derde doel van het cohesiebeleid naast economische and sociale cohesie "*This concept was slowly diffused in debates and documents concerning visions for European space and society*" (Vanolo, 2010, p. 1304). Uiteindelijk werd met het verdrag van Lissabon eind 2007 het begrip daadwerkelijk een centraal concept.

De Interregprogramma's worden gezien als het hoofdingrediënt van deze territoriale cohesie. "*Horizontal coordination and territorial cooperation are often highlighted as the main avenues towards territorial cohesion*" (Mirwaldt e.a., 2009, p. 1).

Horizontale coördinatie verwijst dan naar het beleid met een sterke ruimtelijke invloed, zoals transport- en landbouwbeleid.

"INTERREG is the only financial instrument of the Structural Funds that explicitly focuses on the territorial element of cohesion. This form of intervention is critical if the EU is to respond to the objectives of the Lisbon and Gothenburg Agendas"(Interreg IVB NWE, 2008, p. 5).

Zoals bovenstaande quote weergeeft staat territoriale cohesie duidelijk vermeld als doelstelling van de Interregprogramma's. Territoriale samenwerking en territoriale cohesie sluiten dan ook wel degelijk op elkaar aan, aldus Europarlementariër en rapporteur regionaal beleid Lambert Van Nistelrooij (Van Nistelrooij, 2012).

Vanuit politiek oogpunt is overigens de onduidelijkheid van het begrip niet meteen een groot probleem: "*Territoriale cohesie dient vooral politieke doelen en moet voldoende flexibel zijn om het hoofd te kunnen bieden aan uiteenlopende of verschuivende politieke doelen*" (De Pater, 2009, p. 292).

"It is likely that keeping the concept sufficiently vague was a political caveat..." (Vanolo, 2010, p. 1304).

2.1 Territoriale cohesie in de Europese publicaties; een evolutie

2.1.1 Het EROP

Het concept territoriale cohesie binnen het Europese kader werd voor het eerst aangehaald in een rapport van de Vergadering van de Regio's van Europa (AER – Assembly of European Regions). In dit rapport van 1997 wordt de behoefte voor een betere *planning coördination* in Europa aangehaald. Ruim gezien wordt in dit rapport verwezen naar een beter gebalanceerde ruimtelijke ontwikkeling in Europa (Mirwaldt e.a., 2009).

Voor de politieke leiders op landelijk en Europees niveau was het territoriale vraagstuk nauwelijks een prioriteit. De introductie van de term binnen het cohesiebeleid is vooral bevorderd door het intens lobbyen van de netwerken van lokale overheidsinstanties, zoals bijvoorbeeld bovengenoemde Assembly of European Regions, de Association of European Border Regions, en de European Communes and Regions Council (Jouen, 2008).

Na het startschot van de Vergadering van de Regio's van Europa werd twee jaar later, in 1999, tijdens een informele bijeenkomst van de ministeries van ruimtelijke ordening en de Europese Commissie het Europees Ruimtelijk Ontwikkelingsperspectief (EROP) goedgekeurd. Het EROP is een beleidskader voor sectoraal beleid met een ruimtelijke impact (Europese Commissie, 1999).

Centraal binnen het EROP staat een policentrische duurzame ontwikkeling. In dit ontwikkelingsperspectief wordt zodoende duidelijk verwezen naar een gebalanceerde regionale ontwikkeling en concurrentievermogen.

Het EROP had geen formele status en dus geen verplichte implicaties voor de lidstaten. Toch heeft het beleidsdocument invloed gehad. Zo was het EROP van belang als gids voor het derde Interregprogramma (2000-2006).

Een van de belangrijkste voortvloeijsels van EROP is de oprichting van het ESPON in 2002. De start van het ESPON programma betekende vervolgens dat territoriale cohesie meer op de voorgrond zou treden. De jaren na de oprichting van ESPON kwam territoriale cohesie meer en meer naar voren als ondersteuning van economische en sociale cohesie (Bachler & Polverani 2007; Meulemans, 2011; Mirwaldt e.a., 2009).

In essentie was het territoriale dus een aanvulling op de sociale en economische cohesie. Het was namelijk niet de intentie van de Europese Commissie om met de territoriale cohesie af te wijken van het bestaande beleid. Het moest daarbij dan ook aansluiten bij de Lissabon strategie die zich erop richtte Europa de meest competitieve, dynamische kenniseconomie van de wereld te maken, met duurzame economische groei en betere banen (Vanolo, 2010). Halverwege de jaren '00 was territoriale cohesie uitgegroeid tot een van de pilaren van het cohesiebeleid. Zoals reeds aangehaald, werd de term uiteindelijk formeel erkend bij het Verdrag van Lissabon. Voortaan zou er officieel een derde cohesie doelstelling zijn.

2.1.2 Territoriale Agenda en het Groenboek Territoriale Cohesie

Acht jaar na het EROP verschijnt het vervolg in de vorm van de zogeheten Territoriale Agenda van de Europese Unie.

Deze Territoriale Agenda sluit nauw aan bij de Lissabon en Gotenburg Strategie en heeft zodoende eveneens aandacht voor economische groei en banen. De Agenda schetst zes prioriteiten voor het versterken van de territoriale cohesie:

- Stimuleren van de policentrische ontwikkeling en innovatie door steden-netwerken
 - *Territorial governance* tussen stad en platteland
 - Bevorderen van regionale, transnationale innovatie clusters
 - Opbouwen en uitbreiden van de Trans-Europese Netwerken (TEN's)
 - Versterken ecologische structuren en cultureel erfgoed
 - Promoten van *trans-European risk management* en inspelen op klimaatverandering
- (Faludi, 2009, p. 28)

Inmiddels is er een aangepaste, nieuwe Territoriale Agenda opgesteld, de *TAEU 2020*, die meer aansluit bij de nieuwe *Europe 2020* strategie voor de periode na 2013. Toch zijn er geen grote verschillen met de prioriteiten van de eerdere variant terug te vinden.

De Territoriale Agenda brengt niet naar voren hoe deze zes prioriteiten te bereiken zijn. Het blijft mede ook door de uiteenlopende visies van de lidstaten (ministers) een vaag kader waar de toegevoegde, sturende waarde van betwijfeld is. "*De Territoriale Agenda is niet sterk genoeg, het is een compromistekst*" (Louwers, 2012).

Niet lang na het verschijnen van de eerste Territoriale Agenda verschijnt het Groenboek Territoriale Cohesie waardoor de Territoriale Agenda een beetje naar de achtergrond verdwijnt.

In 2008, publiceerde de Europese Commissie het Groenboek Territoriale Cohesie voor een betere algemene interpretatie van territoriale cohesie en de daarbij horende beleidsimplicaties.

Het Groenboek is opgesteld met als doel een discussie op te starten die tot een beter begrip moest leiden van territoriale cohesie. Aan het einde van het rapport zijn vragen gevoegd waarop uiteindelijk meer dan 300 reacties zijn gekomen van diversie Europese en nationale instanties. Bij deze reacties zat bijvoorbeeld ook de visie van het Interreg IVB NWE Programma.

Vanuit deze consultatie van het Groenboek blijkt dat er behoorlijk wat verwarring bestaat over de betekenis van territoriale cohesie. Aangezien economische en sociale cohesie al veelal een ruimtelijke benadering kent is het niet meteen duidelijk wat zo'n ruimtelijk cohesie concept dan inhoudt.

Het Groenboek zelf is gebaseerd op de conclusie van de visies van de lidstaten op territoriale cohesie. Dit rapport geeft geen definitie, maar beschrijft vier hoofdlijnen van territoriale cohesie.

Als eerste verwijst het Groenboek naar concentratie. I.e. het anticiperen op de verschillen in bevolkingsdichtheid.

Vervolgens is er het verbinden van regio's, waarbij afstand overwonnen moet worden door een goede infrastructuur en verbeterde communicatienetwerken. Hierbij wordt gewezen op een goede toegang tot diensten, zoals onderwijs en gezondheidszorg.

Deze eerste twee punten kunnen alleen maar juist aangepakt worden met sterke samenwerking. Zodoende verwijst het derde punt naar het juist omgaan met verschillen in ontwikkeling en bedrijvigheid door samenwerken en netwerken. Daarbij benadrukt het Groenboek dat een gebrek aan verbondenheid bevorderd kan worden door transnationale samenwerking op alle geografische schaalniveaus.

Als vierde en laatste punt noemt het Groenboek ook nog de uitdagingen voor afgelegen regio's zoals berggebieden en eilanden. Territoriale cohesie verwijst dan naar het stimuleren van perifere regio's door bijvoorbeeld een betere ontsluiting (Mirwaldt e.a., 2009).

Met het Groenboek en de reacties daarop is het begrip territoriale cohesie iets meer geoperationaliseerd aangezien er duidelijke links getoond worden met concreet Europees beleid, zoals onder meer op gebied van energie en transport.

Echter, het dient benadrukt dat ook het Groenboek als een erg onduidelijk en vaag document gezien mag worden: *"The Green Paper was once more accused of being vague: the Dutch European Parliamentary group, particularly, criticized it for failing to propose either a clear definition of, or an objective for, territorial cohesion"* (Vanolo, 2010, p. 1305-1306).

2.1.3 Het vijfde Cohesie Rapport

Als laatste document zal kort het meest recente cohesierapport aan bod komen. Dit vijfde Cohesie Rapport, verschenen in 2010, geeft de volgende definitie van territoriale cohesie:

"Evenals economische en sociale cohesie legt territoriale cohesie de nadruk op een aantal thema's die meer aandacht verdienen. De economische en sociale cohesie richt zich op regionale verschillen in concurrentievermogen en welzijn; territoriale cohesie benadrukt het belang van de toegang tot diensten, duurzame ontwikkeling, 'functionele geografische gebieden' en territoriale analyse." (Europese Commissie, 2010, p. 24).

Territoriale cohesie legt zich volgens deze benadering toe op vier doelen:

Met de toegang tot diensten wordt verwezen naar de geografische nabijheid van diensten van algemeen economisch belang. Dus, of perifere dunbevolkte gebieden toegang hebben tot bijvoorbeeld onderwijs, gezondheidszorg en zakelijke dienstverlening.

Ook duurzame ontwikkeling heeft een territoriale dimensie. Dit is dan met name een doelmatige coördinatie van het beleid op de verschillende niveaus. Bijvoorbeeld op gebied van duurzame energie.

Met de functionele geografische gebieden doelt men op een flexibele geografische dimensie per onderwerp. Dat wil zeggen een flexibel bestuurlijk geografisch niveau losgekoppeld van de landsgrenzen. Zo zijn er de zogenaamde macro-regio's, zoals de Donau regio en de regio rond de Baltische Zee, of op kleiner schaalniveau de grensoverschrijdende regio's, die afhankelijk van het onderwerp een doeltreffende samenwerking en cohesie kunnen bevorderen.

Tot slot verwijst de Europese Commissie met de territoriale analyse naar betere middelen om het territoriale effect van het Europees beleid te beoordelen. Denk bijvoorbeeld aan verdere ontwikkeling van het ESPON programma (Europese Commissie, 2010).

In vergelijking met de definitie van territoriale cohesie zes jaar eerder zijn de doelen 'functionele geografische gebieden' en 'territoriale analyse' in de plaats gekomen van 'territoriale ongelijkheid' en 'territoriale integratie', termen die terugkomen in de definitie van het derde cohesie rapport uit 2004:

"The concept of territorial cohesion extends beyond the notion of economic and social cohesion by both adding to this and reinforcing it. In policy terms, the objective is to help achieve a more balanced development by reducing existing disparities, avoiding territorial imbalances and by making both sectoral policies which have a spatial impact and regional policy more coherent. The concept is also to impose territorial integration and encourage cooperation between regions." (De Pater, 2009, p. 293).

Deze verandering in doelen toont dus een evolutie richting een geografische profilering voor concurrentiekracht en een betere weergave van de resultaten van het Europees cohesiebeleid.

2.2 De betekenis van territoriale cohesie nu en in de nabije toekomst

Na de vele verschillende documenten die er gepresenteerd zijn met betrekking tot territoriale cohesie is duidelijk geworden dat er geen eenduidige definitie bestaat en dat territoriale cohesie open staat voor verschillende interpretaties. Toch is er een zekere kern die terugkomt. I.e. een betere integratie tussen de Europese steden en regio's en "*a networked Europe*" (Mirwaldt e.a., 2009, p.41).

Territoriale cohesie richt zich op onderlinge afhankelijkheid en solidariteit. Hetgeen onder meer verwijst naar een juiste verhouding tussen stad versus platteland en economische productiviteit versus wonen.

Voorop staat dat de term verwijst naar een gebalanceerde ruimtelijke spreiding van activiteiten en bevolking. Belangrijk is dan dat het begrip gebalanceerde spreiding niet verward dient te worden met gelijke spreiding.

Naast een gebalanceerde spreiding is ook de samenwerking tussen regio's en, daarop aansluitend, een samenhangend beleid belangrijk. Met andere woorden, ook een juiste vorm van Europees *multi-level governance** komt naar voren bij territoriale cohesie.

* Kader 1: MLG

Europese integratie is een stimulans voor een beleidsvoering op basis van de zogeheten *multi-level governance* (MLG).

De politicologen Liesbet Hooghe en Gary Marks brachten dit begrip voor het eerst aan het licht in de jaren '90 als een concept voor het begrijpen van de besluitvormingsprocessen in de Europese Unie. De term MLG is zodoende voornamelijk ontstaan vanuit het Europese (cohesie)beleid. Het Europese bestuur heeft gezorgd voor een formele rol van de sub-nationale actoren in de Europese beleidsvorming en dus de lokale, regionale politieke stem meer kracht gegeven.

MLG is vervolgens uitgegroeid tot een veelbesproken en breed toegepaste term die terug te vinden is in uiteenlopende academische literatuur.

Multi-level governance wijst bovenal op de samenwerking van actoren op verschillende schaalniveaus. Nieuw beleid komt dan tot stand door een interactie van lokaal, regionaal, nationaal en supranationaal niveau. Zoals al eerder naar voren gekomen, zijn de PPG of de PSC van de Interregprogramma's daar concrete voorbeelden van. Voor probleemoplossing in één gebied zijn meerdere overkoepelende beleidsvelden actief, die vragen om correlatie en flexibiliteit.

MLG refereert overigens niet alleen aan overheden, ook private partijen, NGO's of belangengroepen worden betrokken bij de besluitvorming en uitvoering daarvan (Bache, 2008; Marks & Hooghe, 2003).

Met hetzelfde idee als bij het Groenboek bracht het Comité van de Regio's in 2009 de *White Paper on Multi-level Governance*:

"The Committee of the Regions considers multilevel governance to mean coordinated action by the European Union, the Member States and local and regional authorities, based on partnership and aimed at drawing up and implementing EU policies. It leads to responsibility being shared between the different tiers of government concerned and is underpinned by all sources of democratic legitimacy and the representative nature of the different players involved" (Comité van de Regio's, 2009, p. 6).

Hierop volgend geeft Faludi de volgende passende definitie van territoriale cohesie:

“Territorial cohesion is about enabling citizens and enterprises, wherever they happen to live or operate, to benefit from and contribute to European integration and the functioning of the Single Market and, with respect to sustainability, to make the most of the territorial capital of places” (Faludi, 2011, p. 5).

Nauw verwant met MLG en van groot belang voor deze definitie van territoriale cohesie is een goede *territorial governance*, oftewel *“a joined up approach”* (Faludi & Peyroni, 2011). Zulke geïntegreerde aanpak vereist dat het beleid van de verschillende sectoren en niveaus een coherent geheel vormt. Als eerste moet er dan per gebied een integrale benadering zijn tussen de sectoren, een juiste horizontale coördinatie dus. Daarnaast dienen ook de verschillende bestuurlijke niveaus een samenhang te vormen, een verticale coördinatie. Dit betekent niet alleen een juiste taakverdeling, *local where possible, higher where necessary*, maar ook dat het bestuur op ieder niveau zijn activiteiten juist communiceert naar andere bestuursniveaus. Een activiteit (beleidsuitvoering) is tegenwoordig immers haast nimmer meer verbonden aan slechts één schaalniveau. We leven gelijktijdig op meerdere schalen, waardoor een goede aansluiting en afstemming tussen de niveaus noodzakelijk wordt.

Vervolgens zal er voor de genoemde geïntegreerde aanpak een samenwerking moeten zijn tussen de territoriale eenheden. De doelstelling is dan het vormen van synergieën die over de politieke en administratieve grenzen heen springen. Hier komt het begrip van de functionele regio in terug zoals aangehaald in het vijfde cohesierapport (Faludi & Peyroni, 2011). Functionele gebieden zoals bijvoorbeeld de stadsregio Lille Métropole en, meer transnationaal, de grensoverschrijdende Eurométropole Lille-Kortrijk-Tournai vormen een duidelijk voorbeeld van hoe een integrale aanpak de territoriale cohesie onderbouwt. Lille-Kortrijk-Tournai, opgezet in 2008, was overigens het eerste voorbeeld van een EGTC.

Het laatste begrip dat aansluitend terugkomt in de definitie van Faludi is de *territorial capital of places*. Hierin komt dus duidelijk de *place-based* benadering naar voren zoals weergegeven in het Barca Rapport*. Met deze benadering wordt gehamerd op het gebruik van de unieke kenmerken, bronnen en kennis verbonden aan een ‘plaats’ die niet wordt beperkt door administratieve grenzen. *“..the place-based approach is an effective tool to contribute to TC at all geographic scales”* (Zaucha, 2011, p. 16).

De *place-based* benadering sluit ook aan bij de *Europe 2020* strategie. *Europe 2020*, de opvolger van de Lissabon en Gotenburg strategie, zal een nieuw kader vormen voor het cohesiebeleid en dus tevens voor de betekenis van territoriale cohesie. Van de drie richtlijnen (*smart, sustainable* en *inclusive growth*) wordt vooral *inclusive growth* gelinkt aan territoriale cohesie. Een doelstelling van de nieuwe strategie is dat de voordelen van de economische groei ook de perifere gebieden raken (Zaucha, 2011). Zodoende zal territoriale cohesie niet heel sterk gaan afwijken van de (brede) betekenis die het nu draagt.

Territoriale cohesie zal vooral refereren aan: *“smart growth in a competitive and polycentric Europe; inclusive, balanced development and fair access to services; recognition of territorial diversity and importance of local development conditions; and the protection of geographical specificities.”* (Dabinett, 2011, p. 4).

*Kader 2: Het Barca Rapport

Het *Barca Report- an Agenda for a Reformed Cohesion Policy* (2009) is een invloedrijk adviesrapport voor het Europese regionale beleid.

Op vraag van Eurocommissaris Danuta Hübner heeft Dr. Fabrizio Barca (DG op het Italiaanse ministerie van economie) een onafhankelijk rapport opgesteld over de effectiviteit van het cohesiebeleid en voorstellen voor een herziene aanpak na 2013.

Kern van het *Barca report* is de '*place-based development policy*'. Deze *place-based policy* legt de nadruk op: "*the place-specificity of natural and institutional resources and of individual preferences and knowledge; the role played by the (material and immaterial) linkages between places; and the resulting need for interventions to be tailored to places*" (Barca, 2009, p. 4).

Barca beklemtoont onder meer het benutten van het gebiedspotentieel (*reducing persistent inefficiency*) en het terugdringen van welvaartsverschillen binnen specifieke '*places*'. Daarbij wordt tevens de betrokkenheid burger en een systeem van *multi-level governance* onderstreept (Barca, 2009).

2.3 Conclusie

Uit een kort overzicht van Europese beleidsdocumenten blijkt hoe geleidelijk het territoriale aspect in het cohesiebeleid is geslopen. Het is opmerkelijk dat een term die sinds 2007 een officiële richtlijn is, en dus een sturende functie heeft, nauwelijks definieerbaar is en over de tijd verandert. "*Despite the formal status and the long debate in policy and science circles, the actual meaning still remains somewhat blurred*" (Zaucha, 2011, p. 8).

In de context van het Europese ruimtelijke planningsdebat zijn verschillende documenten met betrekking tot territoriale cohesie naar voren gekomen. In plaats van meer duidelijkheid te verschaffen voegde het nieuwe lagen toe aan een reeds complex, definitieloos begrip. Vandaar dat het Groenboek initiatief zeker een interessante poging was om tot een beter begrip te komen. Echter, de reacties onderstrepen juist de breedheid en flexibiliteit. Ondanks deze onduidelijkheid, en misschien juist door deze flexibiliteit, is territoriale cohesie een katalytisch concept dat een breed scala aan overleg en beleidstoepassingen heeft doen ontstaan (Dabinett, 2011).

Voornaamste reden voor de ondefinieerbaarheid is de verschillende ooghoeken waarmee territoriale cohesie benaderd wordt. Een geïntegreerde aanpak is buitengewoon lastig en de complexiteit is dan ook ontleend aan het feit dat "*territorial approach takes by definition from a horizontal perspective a cross sectoral stand, from a vertical perspective a multi-level stand, and as a policy concept a spatially integrative stand*" (Zaucha, 2011, p. 8). Hierdoor is het een moeilijke uitdaging om territoriale cohesie te vertalen naar concreet beleid en publieke inmenging.

De kern van territoriale cohesie, die ondanks deze onduidelijkheid terugkeert, is een gebalanceerde groei en ruimtelijke spreiding die naast competitiviteit juist ook verwijst naar solidariteit. Daarop aansluitend doelt de bereikbaarheid op de toegang tot diensten en het ontsluiten van hinterland en periferie.

Tot slot zorgt policentrische en endogene ontwikkeling voor het onderbouwen van economische specialisatie en competitiviteit. Hierbij is het van belang gebruik te maken van

de regionale diversiteit, of zoals Faludi aangeeft de *territorial capital of places*, waar tevens de functionele regio op aansluit (Mirwaldt e.a., 2009; Faludi & Peyroni, 2011).

Om deze kernpunten naar voren te laten komen dient er een integrale aanpak/beleid te zijn, zowel horizontaal als verticaal. Territoriale cohesie is dus onlosmakelijk verbonden aan een juiste *territorial governance*, en steunt zodoende eveneens op *multi-level governance*.

Daarnaast wordt, zoals ook het vijfde rapport aangeeft, de nadruk op *territorial impact* steeds belangrijker. De toegevoegde waarde van de territoriale dimensie en de territoriale cohesie als doelstelling dient aangetoond te worden. Dit onderstreept het belang van de ESPON studies en ex-ante impact beoordelingen van de Interregprogramma's.

Kort samengevat is territoriale cohesie vooral een beleidsdoel en politiek proces dat een efficiënte, duurzame en gebalanceerde ontwikkeling van de Europese regio's probeert te ondersteunen, zodat burger en bedrijf kunnen bijdragen aan en profiteren van de Europese integratie. Interreg is daarvoor een van de middelen.

Het cohesiebeleid streeft alleszins naar een Europese integratie. Territoriale cohesie met daarbij de juiste afstemming van het beleid (MLG) vormen de bouwstenen, aanjagers van Europeanisering. Wat verstaan wordt onder deze Europeanisering zal in het volgende hoofdstuk worden uitgelicht.

3. Theoretisch kader: de Europeaniseringsprocessen

Er zijn nauwelijks specifieke studies of theorievorming over het functioneren en de resultaten van Interregprogramma's. Interreg komt vaak terug als case studie, maar zelden is er een analyse van een programma of groep van projecten te zien. De theorie omtrent Europese Territoriale Samenwerking is dus beperkt.

De pogingen van onderzoekers om lokale en Europese impacts van Interreg te analyseren en conceptualiseren zijn bemoeilijkt door het feit dat monitoring en evaluatiemethodes van de Europese Commissie of *managing bodies* niet geschikt zijn om de processen binnen de transnationale samenwerkingsprojecten te begrijpen. Er is een *"scarcity of primary materials upon which academic researchers can build their empirical analysis and an adequate conceptual framework"* (Colomb, 2007, p. 353).

Interreg, als een van de instrumenten van territoriale cohesie, is een middel dat de Europese integratie en Europeanisering ondersteunt. Verschillende auteurs gebruiken Europeanisering dan ook als startpunt voor de literatuur over de Europese Territoriale Samenwerking (Böhme & Waterhout, 2008; Dühr, 2010; Hachmann, 2011).

Ook hier is ervoor gekozen de Europeaniseringsprocessen centraal te zetten. Als basis voor het volgende hoofdstuk zal dit deel zich daarom eerst toespitsen op wat er onder de brede term Europeanisering verstaan wordt.

Europeanisering is een veelgehoord begrip dat veelal wordt aangehaald bij de analyse van de Europese politiek. Maar, wat betekent deze term nou eigenlijk en welke vormen van Europeanisering houden verband met de Interregprogramma's?

Om te zien hoe het aansluit op de Interreg B programma's zullen hier kort de verschillende, relevante vormen van Europeanisering uitgelicht worden.

Na een korte terminotie komen de verschillende Europeaniseringsprocessen aan bod, die vervolgens gelinkt worden aan het Interregprogramma.

3.1 De betekenissen van Europeanisering

Europeanisering is een zeer brede term, *"a loose background concept"*, die meerdere betekenissen draagt (Hachmann, 2011, p. 1538). De term wordt op verschillende manieren toegepast bij het beschrijven van uiteenlopende fenomenen en processen. Wat desalniettemin logischerwijs telkens terugkomt is dat het een proces beschrijft met betrekking tot de Europese Unie. Het voorziet een overzicht hoe het bestuur of organisatie verandert.

"Europeanisation is not a new theory. It is an approach that enables us to orchestrate exiting concepts and to contribute to cumulative research in political science (by drawing systematically on concepts and models produced by comparative politics and policy analysis). It is a process, rather than end-state. It is an explanandum, rather than an explanans" (Radealli, 2004, p.5). Europeanisering is dus vooral een dynamisch proces dat verklaard dient te worden.

De Noorse politicoloog Johan Olsen onderscheidt vijf gebieden van het concept Europeanisering:

1. *Changes in external boundaries:*

Dit betreft de reikwijdte van het bestuursstelsel. Dus de Europeanisering in geval van toetreding van nieuwe landen.

2. *Developing institutions at the European level:*

Door het opstellen van Europese instanties wordt een capaciteit voor collectieve activiteiten gecreëerd, waardoor coördinatie en samenhang ontstaat. Deze formele institutionalisering bevordert de bindende beslissingen en sancties vanuit Brussel.

3. *Central penetration of national systems of governance:*

Europeanisering betekent hier de verdeling van de verantwoordelijkheden over verschillende bestuursniveaus. Deze *multi-level governance* zorgt dan voor een balans tussen eenheid en verscheidenheid, een balans tussen coördinatie en lokale autonomie. Dit impliceert de processen van aanpassing en inpassing van (sub-)nationale bestuursystemen aan een Europees politiek centrum.

4. *Exporting forms of political organization and governance that are typical and distinct for Europe beyond the European territory:*

Hierbij wordt Europa gezien binnen een grotere wereldschaal. Er is een focus op de relaties met niet Europese actoren. De term duidt dan bijvoorbeeld op een positieve Europese import/export balans of een grote invloed van Europa bij internationale fora.

5. *A political unification project:*

Deze vorm verwijst naar de mate waarin Europa een sterkere, meer verenigde politieke eenheid vormt (Olsen, 2002, p. 923-924).

Olsens' benadering toont een erg breed spectrum. Het onderstreept de vele mogelijkheden waarbij de term aangehaald kan worden. Hier zal Europeanisering begrijpelijkerwijs vooral belicht moeten worden in het kader van planning en beleid. Gelieerd aan transnationale samenwerkingsprojecten in Europa zijn dan met name het tweede en derde concept van Olsen relevant.

Nog altijd wordt het concept Europeanisering voornamelijk gezien als de invloed van de Europese Unie op het nationaal beleid (Olsen, 2002; Böhme & Waterhout, 2008). Net zoals de vijf aangehaalde gebruiken van Olsen verklaart de breed gedragen definitie van Claudio Radaelli Europeanisering eveneens vanuit zulk een top-down visie:

"Europeanisation consists of processes of a) construction, b) diffusion and c) institutionalisation of formal and informal rules, procedures, policy paradigms, styles, 'ways of doing things' and shared beliefs and norms which are first defined and consolidated in the EU policy process and then incorporated in the logic of domestic (national and subnational) discourse, political structures and public policies" (Radaelli, 2004, p. 3).

Deze visie van een top-down impact vanuit Brussel is nochtans erg statisch. De praktijk toont tegenwoordig juist veelal een interactieve, circulaire vorm van Europeanisering. De incorporatie naar lokaal niveau gaat immers gepaard met feedback. Zo ontstaat er dus ook aanpassing van het Europees beleid naar lokale wensen.

Doch, Europeanisering bestaat niet slechts uit deze verticale processen. Dat brengt ons bij de twee vormen van Europeanisering die tezamen duidelijk steeds meer een interactieve Europeanisering ontwikkelen.

3.2 Horizontale en verticale Europeanisering

Het belangrijkste kenmerk van Europeanisering wordt gezien in de beleids- en kennisoverdracht. Hierbij kunnen twee richtingen (*mechanisms*) onderscheiden worden, namelijk horizontale en verticale Europeanisering.

Horizontale processen duiden op de samenwerking tussen landen en regio's zonder de tussenkomst van de EU. Maar, deze samenwerking kan natuurlijk wel bevorderd worden door de EU wanneer Brussel een kader voor interregionale samenwerking of concurrentie kneedt. Hier kan bijvoorbeeld eenvoudig het verband met de Interregprogramma's gelegd worden.

Horizontale Europeanisering kan ook het resultaat zijn van het zogenaamde *committee governance model*. Dit duidt op het overleg tussen ambtenaren uit de verschillende lidstaten en van verschillende bestuursniveaus. Afgevaardigden van de Europese Commissie, landen en regio's wisselen ideeën of *best practices* uit en vormen tezamen het beleid voor de Europese programma's. Zij leren van elkaar en creëren onderling de richtpunten. Het *committee governance model* komt bijvoorbeeld heel duidelijk naar voren in de *Programme Steering Committees* die de lijn bepalen voor de Interreg B programma's, zoals beschreven in het eerste hoofdstuk (Böhme & Waterhout, 2008).

Horizontale Europeanisering is een ondwangmatig proces dat steunt op de bereidheid van deelnemers om een overeenkomst te bereiken, met als hoofddoel "*a Europeanization of problems, a comparison of situations in all the countries, allowing for the sharing of some common representations, opening the way to a common perception of problems, and enlarging the choice of possible responses, thanks to the exchange of 'good practices'.*" (Bruno, e.a., 2006, p. 533). Brussel is in dit horizontale proces een belangrijke bemiddelaar.

Horizontale Europeanisering impliceert daarbij het uitwisselen van kennis en aanpak, een proces dat leidt tot een 'cognitieve convergentie' (Radaelli, 2004).

Centraal binnen deze horizontale Europeanisering zijn de leereffecten. Dühr noemt drie vormen van leereffecten die passen bij het ETC programma:

-*individual learning*, waarbij de projectpartners hun eigen capaciteiten door de samenwerking vergroten.

-*intra-organisational learning* die de opgedane kennis in de samenwerking verspreidt binnen de partnerorganisaties, en

-*inter-organisational learning* waarbij kennis en ervaring overgedragen worden tussen de partners betrokken bij de samenwerking (Dühr e.a., 2010 p.249).

De 'horizontale' *mutual learning processes* kenmerken zich bijvoorbeeld door beleidsvernieuwing, institutionele aanpassing en verandering in visie van de betrokken actoren. Bij de overheden is er dan vooral sprake van *policy transfer* waarbij "*knowledge about policies, administrative arrangements, institutions and ideas in one political setting (past or present) is used in the development of policies, administrative arrangements, institutions and ideas in another political setting*" (Dolowitz & Marsh, 2000). Ook komt daarbij een *social learning* naar voren, die simpelweg verwijst naar het leren kennen en begrijpen van de andere actoren betrokken in de samenwerking (Hassink & Lagendijk, 2000).

Zoals al eerder aangehaald duidt de **verticale Europeanisering** op de samenwerking tussen de EU enerzijds en de regio's anderzijds. Hier is dan sprake van een top-down werking als de Europese regelgeving wordt "gedownload" naar landen en regio's. Anderzijds is er ook de bottom-up variant wanneer nationale of regionale ideeën worden 'geupload' naar EU niveau (Hachmann, 2011).

Gerelateerd aan deze verschillende richtingen van Europeanisering noemt Radaelli drie "*modes of governance*":

Bargaining: Het afdingen verwijst naar de processen tussen lidstaten en de EU op het moment dat EU beleid wordt gevormd en geïmplementeerd. I.e. het aansturen op

aanpassingen naar eigen voordeel. Deze *mode of governance* wordt ook wel aangeduid als *negotiation* (Bulmer & Radaelli, 2004).

Hierarchy: Er is sprake van *governance by hierarchy* als de supranationale instellingen, de EU, een aanzienlijke macht uitdragen. Dit doelt dan onder meer op EU wetgeving, dus wanneer de EU het mandaat heeft wetten en beleid op te leggen aan lidstaten. Hier zijn zogeheten '*command and control*' mechanismen mee verbonden die ervoor moeten zorgen dat de supranationale overeenkomsten juist worden ingepast door de lidstaten. Met deze uitvoeringsmechanismen wordt dan getracht vertrouwen op te bouwen door de ruimte om af te wijken van de overeenkomsten te beperken.

Bij dit top-down proces dient wel opgemerkt dat deze vorm van Europeanisering toch verschillende effecten heeft in verschillende lidstaten aangezien ieder land verantwoordelijk is voor de manier waarop de wet wordt ingepast binnen de lokale context en de nationale wetgeving (Böhme & Waterhout, 2008). Deze ruimte voor inpassing in het eigen beleid van de lidstaat wordt vertaald in een zogenaamde *negative integration*.

Negative integration hangt samen met '*market-making*'. EU regelgeving geeft dan de ruimte voor het efficiënt functioneren van de markt.

Het *market-making* karakter van *negative integration* creëert meer een horizontaal proces van beleidsaanpassing. Lidstaten kijken naar een goedwerkende economische aanpak van over de grens en passen daar hun nationale regelgeving op aan. "*In negative integration it is the competition amongst rules or amongst socio-economic actors that accounts for Europeanisation rather than the need for national policy to comply with EU policy templates, as under positive integration.*" (Bulmer & Radaelli, 2004, p. 7).

Bij *positive integration* daarentegen is er een veel sterkere aanpassingsdruk met opgelegde modellen of wetten waar nauwelijks aanpassing bij mogelijk is.

Met betrekking tot het economisch beleid brengt dit vaak *market correcting* regels met zich mee. De Europese Commissie zorgt ervoor dat de wetgeving nauwgezet wordt geïmplementeerd. Verzakende nationale en regionale regeringen kunnen indien nodig dan naar het Europees gerechtshof verwezen worden.

Bij *positive integration* bestaat er het risico voor wrijving en onderbreking als het te downloaden beleid moeilijk uitvoerbaar blijkt en slecht aansluit op het bestaande nationale beleid. Belangrijk voor de *positive integration* is dan ook de zogenaamde '*goodness of fit*'. Bij een goede inpassing zal er slechts een geringe druk vanuit Brussel nodig zijn (Bulmer & Radaelli, 2004; Radaelli, 2004).

Ten slotte, nauw aansluitend bij horizontale Europeanisering, noemt Radaelli *facilitated coordination* waarbij de EU als een platform dient voor uitwisseling van ideeën en discussies. Het bevordert de samenwerking voor lidstaten zonder dat daar verplichtingen of regelgeving aan verbonden is. Alleen de zogeheten '*soft law*' komt hierbij terug, die een soort 'gedragskader' of leidraad vormt voor de deelnemers.

Facilitated coordination verwijst dus voornamelijk naar het stimuleren van gezamenlijke studies en verspreiding van *best practices*. Leren van elkaar is een belangrijke dimensie in alle stadia van Europeanisering, maar komt vooral sterk naar voren bij de *Open Method of Coordination* (OMC). Een middel om op basis van 'vrijwillige' samenwerking te werken aan convergentie richting de EU doelstellingen. Steunend op horizontale mechanismen helpt het de lidstaten en organisaties bij het verbeteren van hun eigen beleid (Hachmann, 2011; Radaelli, 2004).

De processen en invloedsvormen van Europeanisering komen gecombineerd terug in onderstaande tabel.

Figuur 3: *Modes of governance* en de mechanismen van Europeanisering

Mode of governance	Type of policy	Analytical core	Mechanism	Default explanation
Bargaining	Positive or negative	Formulation of EU policies Implementation	Anticipated reactions	Structure of political opportunities
Hierarchy	Positive	Market-correcting rules, EU policy templates	Vertical	Goodness of fit
Hierarchy	Negative	Market-making rules, absence of EU policy templates	Horizontal	Regulatory competition
Facilitated coordination	Coordination	Benchmarking, soft-law, OMC, transfer, lesson-drawing	Horizontal	Learning

(Radaelli, 2004)

3.3 Processen van Europeanisering bij de Interreg B programma's

De Interreg B projecten sluiten het meest aan bij horizontale Europeanisering, waarbij de EU zich inzet voor een verbetering van de "*institutional capacity*" om zo een effectief leer- en onderhandelproces te bevorderen. Interreg B projecten zijn immers opgezet voor gemeenschappelijke uitdagingen die louter met samenwerking en input van meerdere transnationale partners kunnen worden aangepakt.

Een hiermee samenhangend resultaat van Interreg is "*ideational convergence*"; de verschillende ideeën van de project partners uit verschillende lidstaten ebben door de samenwerking samen in één aanpak en standaard definities (Hachmann, 2011, p. 1543-1544). Het betreft hier overigens niet alleen de kennisoverdracht tussen projectpartners. Zoals eerder aangegeven toont het *committee governance model* dat er tevens op sturingsniveau sprake is van horizontale Europeanisering.

Bij de *facilitated coordination* is er dus een klare link met de Interreg initiatieven zichtbaar. Ook de kenmerken van de overige *modes of governance* keren terug.

Logischerwijs is zowel op horizontaal als verticaal vlak het *bargaining* proces zichtbaar.

Het probleem is wel dat de effecten van de transnationale, horizontale uitwisseling van ideeën vaak moeilijk aan te geven zijn. Zo is de kennisuitwisseling tussen actoren niet meteen zichtbaar in de uitkomsten van het project en dus nauwelijks te achterhalen of aan te tonen in impactanalyses. Zeker in het geval van leerprocessen tussen individuen.

Hachmann benadrukt dat naast de horizontale processen ook de verticale Europeanisering duidelijk zichtbaar is bij de projecten van transnationale samenwerking. Dat brengt ons bijvoorbeeld terug bij de implementatie van het EROP en opvolgers.

De Interreg IIIB programma's zijn beschouwd als een van de hoofdmiddelen voor het toepassen van het EROP. Verschillende studies hebben onderzocht in hoeverre de EROP doelen uiteindelijk terug zijn gekomen in de programma's en in de gesponsorde projecten.

Telkens blijkt slechts een geringe impact, maar een top-down effect was er alleszins (Waterhout & Stead, 2007; Hachman 2011).

De sterke link met ruimtelijk ordening is in de vierde programma periode verdwenen. In de plaats hiervoor is er een meer “strategische” benadering gekomen, die zich sterker richt op het implementeren van de Lissabon, Gotenburg en de *Europe 2020* doelstellingen.

Ondanks dat Interreg B zich heeft afgewend van het ruimtelijke ordeningsperspectief sturen de B programma’s toch veel aan op regionale ontwikkeling en zitten er in de meeste projecten nog duidelijk aspecten van stads- en gebiedsontwikkeling.

De operationele programma’s van Interreg IVB verwijzen dan ook wel naar de Territoriale Agenda. Deze TA komt echter maar zeer gering terug, zeker in vergelijking met de implementatie van het EROP in de IIIB programma’s. Slechts een klein aantal B projecten verwijst naar de TA doelstellingen. De aangepaste TAEU 2020 lijkt hier weinig verandering in te brengen.

Bij de beoordeling en toetsing van de projectaanvragen komt nu vooral het algemene EU beleid terug, zoals de *Europe 2020* strategie. Deze algemene EU *policies* moeten dan via Interreg vertaald worden in regionale en transnationale initiatieven.

De verschuiving van *spatial planning* naar *strategies* toont klaarblijkelijk het effect van de top-down sturing. De projectthema’s van de huidige programmaperiode verschillen met die van de derde periode, ook al is de directe invloed niet altijd meteen zichtbaar en blijft regionale ontwikkeling een belangrijk punt.

Bij de huidige programma’s is er meer en meer een duidelijke band met het Europese sectorbeleid. De vier programma-prioriteiten sluiten nauw aan bij de beleidsvelden gerund door de verschillen EU mandaten.

Interregprojecten vormen zodoende een stimulans voor de Europese beleidsvelden om hun weg te vinden naar lokale implementatie. Dit zijn “..trickle-down effects of European policies into the regions through Interreg B” (Hachmann, 2011, p. 1548). Kortom een ruggensteuntje voor de Europese invloed op binnenlandse politieke besluiten en voor de uitwerking van de ideeën uit Brussel, vooral passend bij de eerder beschreven *negative integration* variant van *hierachy*.

Tegenover deze *trickle-down effects* staat de bottom-up Europeanisering die de Interregprojecten tonen. Het gaat hierbij dan vooral om resultaten en bevindingen van de projecten.

De projectdoelstellingen en -aanpak zijn gezamenlijk opgezet door de regionale stakeholders en vertalen de lokale belangen. Omdat deze lokale belangen door de samenwerking over de grenzen naar een transnationale schaal worden getild, zullen ook de effecten en impact op Europees niveau onderwerp van discussie zijn.

Op die manier kunnen de regio’s de subsidies dus niet alleen gebruiken om hun eigen plannen uit te voeren, maar kan Interreg eveneens ingezet worden om de Europese agenda te beïnvloeden door de relevantie van het project te promoten en de nieuwe inzichten aan Brussel te presenteren. Zo kunnen beleidsthema’s aan het licht komen die niet eerder vanuit de EU zijn benaderd.

Dit bottom-up effect wordt versterkt door de *strategic clusters* en de *strategic initiatives*, die de lobby-capaciteiten en de impact van de Interregprojecten duidelijk onderbouwen (zie hoofdstuk 1). De *strategic clusters* laten bijvoorbeeld zien dat er op meerdere plekken verspreid over het programmagebied gelijkende projectinitiatieven terugkomen. Zodoende illustreren deze clusters de verticale Europeanisering waarbij regionale items doorgroeien tot een Europees item.

Vervolgens zorgen de verschillende bestuurslagen die vertegenwoordigd zijn in de *project steering committees* voor mogelijkheden om de sub-nationale stem op Europees niveau te laten horen. Besluiten over de goedkeuring van projecten gebeurt immers voornamelijk door vertegenwoordigers van regionale overheden, zij het geadviseerd vanuit het Joint Technical Secretariat (Görmar, 2009; Hachmann, 2011).

Het totaalplaatje leert dat de Europese Transnationale Samenwerking een circulair netwerk vormt, waarbij dus zowel een horizontale als een verticale vorm van Europeanisering aan bod komt. Het illustreert de interactieve vorm van Europeanisering. Enerzijds beïnvloeden lokale project ideeën de sturing voor toekomstige programma's en anderzijds wordt ook duidelijk hoe bijvoorbeeld de territoriale cohesie aspecten tot uiting komen in de projecten. Het voorbeeld van de *project steering committees* toont daarenboven de mix van horizontale en verticale processen.

Samenvattend, Interreg B combineert beleidsdoelen voortvloeiend uit Europese en transnationale debatten met regionale behoeften. Het blijft vooral "*a top-down stimulus for bottom-up processes*" (Böhme & Waterhout, 2008, p. 235).

Voor de toekomstige evaluaties van de Interregprogramma's zal het belangrijk zijn om te begrijpen welke Europeaniseringsprocessen in de projecten terugkomen. De legitimiteit van de programma's versterkt zich wanneer aangetoond wordt dat het niet slechts om horizontale kennisuitwisseling draait, maar dat alle betrokken schaalniveaus en *stakeholders* er voordeel uit halen, inclusief uiteraard de EU zelf.

3.4 Conclusie Europeanisering

De voorgaande paragrafen hebben de brede term Europeanisering voornamelijk belicht als een proces. Een proces van kennisoverdracht, beleidscoördinatie en groeiende samenwerking.

Wat duidelijk naar voren komt is dat het proces van Europeanisering niet slechts beperkt blijft tot directe invloed van EU wetgeving. Het voorbeeld van de Interregprogramma's laat zien dat Europeanisering ook zeker steunt op lokale initiatieven.

Het dominante beeld van top-down sturing dient plaats te maken voor een interactieve benadering waarbij verklaard wordt hoe de sturing vanuit Brussel tot stand komt en hoe deze zich aanpast. Daarbij mag de 'horizontale' samenwerking tussen lokale actoren niet vergeten worden.

Europeanisering is zodoende steeds meer een complex proces van verticale en horizontale integratie. Dit is zeker het geval op gebied van bijvoorbeeld ruimtelijke planning. Op dit vlak is de invloed van uit Brussel beperkt en betreft het met name intergouvernementele samenwerking en bottom-up beleid, gefilterd door top-down sturing van Europese ideeën (Dühr, e.a., 2010; Dühr & Nadin, 2007).

De Europese Territoriale Samenwerking is een combinatie van het horizontale proces en beide vormen van de verticale Europeanisering. Hoewel de Interreg B Programma's vooral steunen op transnationale samenwerking van regionale instellingen tonen ze een mix van de aangehaalde processen van Europeanisering. Het besluitvormingsproces bij de projectaanvragen en de programmasturing toont de samenwerking op verschillende schaalniveaus die zodoende deze interactieve, circulaire Europeanisering illustreren. *Multi-level governance* bleek reeds van belang bij het cohesiebeleid en is dus tevens een van de pilaren van het Europeaniseringsproces.

Bij het volgende hoofdstuk met de nadruk op de invloed van Interreg B in Nederland zullen de besproken vormen van Europeanisering concreet aan het licht komen. Ook zal daarin het beleidskader van de territoriale cohesie doorschemeren.

4. De Europeaniseringsprocessen in Interreg IVB projecten

In dit centrale hoofdstuk zullen voorbeelden van Interreg projecten concreet aantonen wat Interreg IVB NWE precies inhoudt.

Om een juist overzicht te geven wat Interreg IVB daadwerkelijk betekent is ervoor gekozen om voor elke *priority* op een project in te zoomen. Het programma is erg breed en alleen zo ontstaat er een juiste kijk op het functioneren van dit onderdeel van de Europese Territoriale Samenwerking. Aanvullend op deze vier thema's zal tot slot ook nog gekeken worden naar een vijfde strategisch project.

Om een beeld te kunnen krijgen van de werking en de resultaten is er logischerwijs gekozen voor projecten die zijn ingediend in de eerste helft van de vierde programmaperiode. Al deze projecten zijn nog in volle gang en zullen pas tussen 2013 en 2015 worden afgerond.

Het budget van de beschreven projecten ligt tussen de 5 en 12 miljoen euro waarvan de helft EFRO subsidie. Het bedrag van de projecten WAVE en RoCK, waarbij concrete investeringen voorop staan, ligt rond de 12 miljoen, daar waar de overige drie projecten de helft van die som ter beschikking hebben.

Via de internetsites of magazines van de projecten is het vaak moeilijk om goed te zien wat er gebeurt met het EFRO-geld. Het is dan ook lastig om het concrete doel of resultaat van de projecten te begrijpen. Zeker aangezien de projecten nog niet afgerond zijn. De kern van de huidige Interreg IVB NWE projecten zal daarom naar voren gebracht worden met de hulp van interviews met Nederlandse *Lead Partners* en recente rapporten.

Bij de selectie van de projecten is rekening gehouden met de verschillende soorten organisaties die als LP het project leiden. De geïnterviewde projectleiders vormen een mix van lokale overheden, universiteit en bedrijfsleven, hetgeen een objectievere kijk oplevert. Deze mix is met name belangrijk voor de visie van Nederlandse LP's op het functioneren van het Interregprogramma, zoals behandeld zal worden in het laatste hoofdstuk.

De beschrijving van de vijf projecten zal eerst ingaan op wat de doelstellingen zijn en hoe de samenwerking tot uiting komt. Daarna zal dit hoofdstuk, daar waar mogelijk, vooral de effecten en resultaten in Nederland naar voren brengen. Bij de interviews is daarvoor ook kort aangehaald hoe de burger kennis neemt van Interreg IVB projecten en waar de voornaamste transnationale meerwaarde ligt.

Na deze impressie zal vervolgens ieder project beknopt de invloed op de politiek weergeven.

Deze projectomschrijving en de manier waarop de resultaten politiek gepresenteerd worden stelt ons tenslotte in staat te kijken naar de vraag hoe de Europeanisering terugkomt in Interreg NWE. Hiervoor worden voorbeelden van de verticale en horizontale Europeaniseringsprocessen aangehaald. Met betrekking tot het horizontale proces rijst dan de vraag in hoeverre de samenwerking een goed kader vormt voor kennisuitwisseling en *ideational convergence*.

Voor de verticale processen wordt teruggekoppeld aan de politieke adviezen en de conformiteit van de projectonderwerpen aan de EU richtlijnen.

Naast deze processen uit de theorie kan dan tevens een meer concrete Europeanisering gezien worden in de projectresultaten. Bijvoorbeeld in de vorm van grensvervaging. Ook de projectcommunicatie richting de burger past binnen de Europeanisering. Met een juiste kennisneming zal de bevolking de Europese Unie meer accepteren en waarderen, een primair doel van Brussel.

Bij drie projecten zal daarbij het effect van de *strategic initiatives* worden belicht. Deze strategische (cluster)projecten komen het meest uitgebreid naar voren. Om te beginnen een beschrijving van een van de projecten uit het thema innovatie.

4.1 ENEVATE

Het eerste project dat aan bod komt is meteen het meest complexe. ENEVATE kent enkele moeilijkheden in verband met uittredende partners en, de concrete resultaten, zoals bij vele innovatie projecten, zijn lastig weer te geven.

Het doel van ENEVATE (European Network of Electric Vehicles and Transferring Expertise) is een versnelde introductie van elektrische voertuigen in Noord-West Europa en sluit zodoende aan bij de *Europe 2020* visie voor een vermindering van de CO₂ uitstoot. Aangezien de voertuigen op fossiele brandstof steeds meer geweerd worden uit de binnenstad richt het project zich met name op het vervoer van goederen en personen in de steden. De 14 partners, waarvan het gros uit Engeland en Duitsland, vormen een mix van lokale overheden, automotive bedrijven en onderzoekinstellingen. De *Lead Partner* en initiatiefnemer is AutomotiveNL, gevestigd in Helmond. Dit is een clusterorganisatie die in januari 2012 is opgezet als samenvoegsel van het innovatieprogramma Hightech Automotive Systems en het Automotive Technology Centre, voorheen de LP van ENEVATE. (AutomotiveNL, 2012; ENEVATE 2012).

Steunend op kennisontwikkeling en vergelijkende studies stimuleert ENEVATE de concurrentiekracht van de Europese elektrische automotive industrie. De projectdoelstelling is opgesplitst in vier specifieke onderdelen.

Met het eerste werkpakket wordt ingezet op een database voor de toelevering van onderdelen. De ontwikkeling van de database staat nog in de kinderschoenen. In het tweede projectonderdeel is er daarentegen wel al een *deliverable*. Het project heeft inmiddels een managementtool opgeleverd om Noord-West Europa versneld van laadinfrastructuur te voorzien. Met een rapport adviseert ENEVATE over duurzame planning van een realistische infrastructuur voor *e-mobility*, over de technische problemen en hoe de interoperabiliteit versterkt kan worden. Het doel is daarbij een gemeenschappelijke aanpak in Noord-West Europa te creëren.

Het derde werkpakket betreft een onderzoek gericht op de inpassing van het elektrische rijden in de samenleving. Afgelopen juni heeft de universiteit van Cardiff de uitkomsten van een survey gepresenteerd over stimulansen om de burger te motiveren een elektrisch aangedreven voertuig te kiezen. Een stimulans is dan bijvoorbeeld geen wegenbelasting. Naast de vraag wat de burger beweegt om in een elektrische auto te stappen is ook gekeken naar de visie op *car sharing* als alternatief voor de hoge aanschafprijs. De uitkomsten van dit onderzoek monden uit in (beleids)aanbevelingen en trainingen voor de relevante organisaties.

Vervolgens is er nog de analyse van de bestaande pilots. In de vijf deelnemende lidstaten worden proefprojecten geëvalueerd, waarbij ook kennis vanuit de ENEVATE-onderzoeken getest wordt. Dit is het lastigste deel aldus projectmanager Godfried Puts. "*Overall draaien pilots, dit werkt niet goed.*" Er is nauwelijks kennisuitwisseling tussen de pilots en veel werk gebeurt zo dubbel. De evaluatie van bestaande proefprojecten streeft naar een integratie van de pilots. Struikelblok daarbij is dat de testprojecten vaak niet toegankelijk zijn en de presentaties de realiteit verbloemen.

Om dit probleem te omzeilen wil ENEVATE nu ook een eigen pilot opzetten in Kassel. Vooraleer daarmee te kunnen starten zal eerst nog een *Request for Change* moeten worden goedgekeurd door het JTS (Puts, 2012).

Over het halen van de doelstellingen is de projectleider ontevreden. In de jaren na het opstellen van het project is er veel veranderd in de elektrische automotieve industrie waardoor de aanvankelijke doelen vervaagd zijn. Het project telde aanvankelijk 18 partners. Door problemen met de cofinanciering zijn er meerdere afgevallen. Aangezien ieder werkpakket onder verantwoordelijkheid van een van de partners valt, zorgt dit voor aanpassing en vertraging. Het project is dan ook pas een jaar na de goedkeuring eind 2009 pas echt gestart en loopt nog tot juni 2013.

4.1.1 Resultaten voor Nederland

Zoals bij de meeste projecten onder het thema innovatie zijn er geen directe investeringen te zien in de deelnemende lidstaten. Het betreft met name kennisontwikkeling voor Noord-West Europa, zoals de managementtool voor de laadinfrastructuur of de database voor de aanvoer van onderdelen.

In Nederland zijn het daarnaast vooral de organisaties verbonden aan de pilots die voordeel kunnen halen uit de pilotanalyse en de kennis uit andere proefprojecten. ENEVATE zal namelijk op basis van de huidige pilot-evaluaties richtlijnen opstellen voor de organisatoren zoals de gemeentes.

In Nederland worden er 12 pilots geanalyseerd. Voorbeelden van deze proefprojecten zijn de elektrische stadsbussen in 's-Hertogenbosch en de elektrisch aangedreven vrachtwagens van Van Gansewinkel die in verscheidene stadscentra het afval ophalen.

Ook voor AutomotiveNL is het project een stimulans. De Nederlandse *Lead Partner* hecht veel waarde aan het opgebouwde netwerk dat het Interreg project heeft gebracht. *“Je weet waar je moet zijn bij vragen, het netwerk werkt fantastisch”* (Puts, 2012).

4.1.2 Beleidsaanbevelingen

Tot dusver zijn er twee workshops gehouden gericht op de beleidsadviezen. Tijdens deze bijeenkomsten is besproken aan wie en hoe de bevindingen gepresenteerd gaan worden. Figuur 4 toont de uitkomst van de eerste workshop.

Figuur 4: *Dissemination* strategie ENEVATE

(ENEVATE, 2012)

Op de ENEVATE Milestone conferentie afgelopen mei zijn de eerste projectresultaten gepresenteerd. Het *Milestone Event* is bewust in Brussel gehouden om de projectresultaten zo goed mogelijk aan te kunnen kaarten bij beleidsmakers en belangrijke automotieve bedrijven. De presentaties zoomden in op de verschillende werkpakketten en markeerden de kansen en uitdagingen voor de elektrische voertuigenindustrie in Europa. Dit gebeurde onder andere door voorbeelden uit de pilots en uitleg over de infrastructurele aanpassingen gericht op een effectieve energietoevoer voor auto's.

Met als motto *accelerating e-mobility*, zijn de beleidsmakers ingelicht over de mogelijkheden van elektrische voertuigen in Europa. "*The conference aims to help policy makers look beyond their disciplines and geographical borders to gain a broader perspective on Electric Mobility*" (ENEVATE, 2012).

De conferentie zorgde daarbij voor het bijeenbrengen van regionale, nationale en Europese politici alsmede stakeholders en onderzoeksexperts in de *e-mobility*.

De eindpresentatie zal volgend jaar eveneens plaatsvinden in Brussel. Deze laatste bijeenkomst zal zich nog specifiek richten op de uiteindelijke beleidsadviezen voor de Europese politici (Puts, 2012).

4.1.3 Europeanisering in ENEVATE

Door veranderingen in de sector en problemen met de cofinanciering bij enkele partners loopt het project niet zoals gewenst. Desalniettemin tonen de werkpakketten resultaten die de Europese samenwerking stimuleren en ondanks dat de onderzoeken stuiten op verschillen tussen de landen is het een bruikbare input voor de politiek in Brussel. De conferentie illustreert hoe het lokale initiatief, begonnen bij AutomotiveNL, de politici informeert en aanstuurt. Verticale Europeanisering is dus vooral te zien in de bottom-up beleidsadviezen tijdens het *Milestone event*. Adviezen zoals de integrale aanpak van de oplaadpunten. Een eenduidige aanpak van de laadinfrastructuur in de lidstaten is belangrijk voor de automotieve industrie en illustreert tevens een procedure die de Europeanisering verstevigt.

Uiteraard kan nog niet geanalyseerd worden in hoeverre ENEVATE daadwerkelijk de politieke agenda beïnvloedt, maar het heeft de blik van de nationale en Europese parlementsleden alleszins verruimd en de eindpresentatie zal zeker nog verder inzetten op het belang van een versneld en efficiënt beleid ten gunste van de elektrische auto. Vervolgens zullen daar de projectpartners weer van kunnen profiteren.

Meest opvallend is het horizontale proces. Deze vorm van Europeanisering komt het sterkst terug in de pilotanalyse, waarbij de situaties in de verschillende landen vergeleken worden. Met de evaluaties tracht ENEVATE de ontbrekende onderlinge communicatie aan te pakken, zodat er een duurzame horizontale samenwerking ontstaat. Obstakel voor het Europeaniseringsproces hier is wel, zoals eerder aangegeven, de toegankelijkheid van de pilots en de te geringe kennisuitwisseling tussen de pilotsteden.

Hoewel het ENEVATE project niet geheel volgens plan verloopt, is de harmonisatie van de elektrische automotieve industrie in Noord-West Europa toch een duidelijk voorbeeld van Europese integratie, waarbij de vergelijking van de proefprojecten in de verschillende landen leidt tot een eenduidige aanpak en een uitwisseling van '*good practices*'. Dit sluit goed aan bij de *Open Method of Coordination*, zoals aangehaald in het voorgaande hoofdstuk.

Ook voor de deelnemende partners blijkt het nut van ENEVATE. Het interview met de *Lead Partner* wijst op een tevredenheid over het opgebouwde Europese netwerk. De samenwerking tussen de verschillende automotieve organisaties en kennisinstanties draagt bij

aan een “*ideational convergence*” voor de *e-mobility* in het NWE gebied. Eveneens een voorbeeld uit het horizontale proces.

De communicatie richting de burger komt echter nauwelijks terug in het project (Puts, 2012). De *outcomes* zijn papieren rapporten en lastig aantoonbare kennis(overdracht) waardoor de bevolking voorsnog niet veel proeft van dit Interreg B project. Slechts bij de projectevenementen kan een breder publiek bereikt worden.

4.2 WAVE

Als tweede project zal er gekeken worden naar een project onder het thema *environment*.

Het WAVE project (*Water Adaption is Valuable for Everybody*) richt zich op het aanpassen van regionale watersystemen. De samenwerking legt zich vooral toe op de gevolgen van klimaatverandering en hoe hier op moet worden ingespeeld.

WAVE bouwt voort op het JAF project dat zich in de derde programmaperiode eveneens toespitste op watermanagement en overstromingsrisico's. Zo is de *Lead Partner* hetzelfde gebleven. Wel heeft zich een partner teruggetrokken en zijn er twee nieuwe partners bijgekomen. Het WAVE project bestaat nu uit zes partners geleid door Waterschap Regge en Dinkel in Almelo. In Nederland is naast deze *lead partner* ook het nabijgelegen Waterschap Groot Salland verbonden aan het project. De overige vier partners zijn soortgelijke organisaties uit Frankrijk, België, Engeland en Duitsland.

Deze projectpartners hebben eenzelfde profiel en verschillen in grootte niet veel van elkaar. Ook zijn ze min of meer gelijkwaardig binnen het project, met een juiste verdeling van het geld en de taken. Dit is volgens projectleider Piet van Erp erg belangrijk: “*Anders krijg je het 'Calimero effect', wanneer partners zich te klein voelen.*”

De waterschappen werken vanuit een breed sociaal perspectief om ervoor te zorgen dat de stroomgebieden *climate proof* zijn op een manier dat iedereen daarvan profiteert, inclusief uiteraard de burger.

Deze doelen van het project komen terug in drie werkpakketten:

- *Developing policies that prevent damage and address opportunities.*
- *Making stakeholders and nature less vulnerable.*
- *Introducing the importance of water, creation of awareness.*

(Interreg IVB NWE, 2012)

Gebaseerd op de drie werkpakketten hebben alle partners regionale project activiteiten opgesteld die (deels) door het WAVE project worden gefinancierd. Naast deze regionale projecten zijn er ook de zogeheten *Joint Actions*. Bij de *Joint Actions* wordt vooral kennis uitgewisseld over de afzonderlijke projecten. Zo zijn er interactieve workshops waarin de WAVE organisaties samen met regionale partnerorganisaties nadrukkelijk kijken naar de gemeenschappelijke vraagstukken over de effecten van de klimaatverandering voor de regio's.

Een voorbeeld van zo'n gezamenlijke activiteit is het integreren van het belang van water in het RO-beleid. Hiervoor zijn er bijeenkomsten georganiseerd van specialisten op gebied van zowel waterbeleid als ruimtelijke ordening. Daarmee dient ook de invloed van de watersector op beleidsprocessen versterkt te worden.

Volgens de NWE programmadirecteur past WAVE goed binnen de toekomst van het Interregprogramma. Het bouwt voort op de voorgaande resultaten van JAF en het project is een voorbeeld van *seed money*. Van de projecten wordt immers verwacht dat de samenwerking ook na de subsidietermijn doorgaat. Ook is het een project dat zichtbaar is voor de burger en dus de werking van de EU-gelden toont (zie figuur 5):

“WAVE werkt aan projecten die dichtbij de mensen in het gebied staan. Dat maakt het makkelijker om het Europese verhaal aan de mensen te vertellen: ze zien wat Europa bij hen om de hoek doet. Zichtbaar maken wat Europa doet en waarom ze dat doet is heel belangrijk.” (Louwers in WAVE magazine, 2011, p.3).

4.2.1 Resultaten: WAVE in Nederland

De voornaamste resultaten in het WAVE project zijn de regionale projecten die met de Europese subsidie worden uitgevoerd.

Het WAVE programma bevat drie regionale projecten in de provincie Overijssel. Onder Waterschap Regge en Dinkel is er het Reggeherstelproject waarbij het stroomgebied van de Regge wordt aangepast.

Een onderdeel van het Reggeherstelproject, de Visschebelt te Hellendoorn, is reeds afgerond. De Visschebelt maakt nu deel uit van een groot natuurgebied met een versterkte biodiversiteit. Hierbij is ruimte gecreëerd voor het water. De oorspronkelijke meanders van de Regge zijn ontgraven en bij veel regenval wordt het gebied gebruikt als retentiegebied. Ook is er projectgeld geïnvesteerd in recreatie. Zo zijn er onder meer fiets- en wandelpaden aangelegd.

De overige twee projecten vallen onder de verantwoordelijkheid van het Waterschap Groot Salland. In samenwerking met Landschap Overijssel werd eind 2010 gestart met de herinrichting van de Emmertochtsloot. Meer ruimte voor water en het voorkomen van wateroverlast stond hierbij voorop. Inmiddels is de Emmertochtsloot klaar. Vier percelen zijn ingericht als een waterbergingsgebied dat bij hevige regenval onder water kan lopen en bij droogte als buffer kan dienen. Daarnaast zijn er in het kader van diversiteit van de visstand drie vispassages aangelegd. Deze herinrichting is voor de helft gefinancierd met geld vanuit het WAVE project

Waterberging staat tevens centraal in het derde project gericht op de herinrichting van de Beentjesgraven in de gemeente Staphorst. Recent is begonnen met de aanleg van nieuwe oevers die passen in de Europese Kaderrichtlijn water. Eveneens zal er worden ingezet op de belevingswaarde van het water door recreatievoorzieningen voor wandelaars en sportvissers (Waterschap Groot Salland, 2012).

Bij deze projecten is het belangrijk de omwonenden te informeren over de noodzaak van de watermaatregelen. Daarbij is het van belang te laten zien dat regionale ontwikkeling met Europees geld tot stand komt. Zo is op onderstaande foto, bij de werkzaamheden van Beentjesgraven, nadrukkelijk het Interreg NWE logo zichtbaar. Voor Interreg IVB NWE en de EU is deze communicatie richting de burger essentieel. Het tonen van het Interreg-logo is dan ook een vereiste.

Figuur 5: Communicatie Interreglogo bij Beentjesgraven project.

(WAVE, 2012)

Bij de regionale projecten ligt de uitvoer duidelijk in handen van de lokale partners. De toegevoegde waarde van de transnationale samenwerking zit daarom bij de kennisoverdracht. Wat kan er geleerd worden van de andere Europese projectenpartners die reeds eerder een dergelijk project hebben uitgevoerd. Zo is er bijvoorbeeld bij het Reggeherstelproject gebruik gemaakt van de ervaringen van de Duitse partner met betrekking tot het waterbeheer van de Roer.

Een andere uitkomst van WAVE is dat door de Interreg samenwerking de twee deelnemende Nederlandse organisaties meer Europaminded, transparanter en financieel sterker worden. Daarnaast ziet de projectleider op individueel niveau de Europese samenwerking vooral als een bruikbaar netwerk dat te pas komt bij het oplossen van vraagstukken buiten het project (van Erp, 2012).

4.2.2 Effect SIC-Adapt cluster

WAVE maakt deel uit van de cluster SIC-Adapt. In dit clusterinitiatief werken acht transnationale projecten samen omtrent de "*Adaptation to the Spatial Impacts of Climate Change*". Onder leiding van het Lippe Verband, LP van het project Future Cities, richt de cluster zich op het delen van kennis, de gezamenlijke promotie van de projectresultaten en het aansturen op beleid en maatregelen. Communicatie en verspreiding van de bevindingen zijn hierbij dan uiteraard cruciaal. Het betreft een samenwerking van in totaal 95 projectpartners evenredig verspreid over de NWE lidstaten (SIC-Adapt, 2012; Interreg IVB NWE, 2012).

SIC-Adapt zorgt voor extra kennisuitwisseling en verkleint zodoende de kans dat kennis na het WAVE project verloren gaat. Door het samenvoegen van verschillende autoriteiten en sectoren ontstaat er een verticale integratie. Maar ondanks de vele organisaties en de verticale integratie blijft het volgens van Erp toch veelal een samenwerking op hetzelfde niveau. Het zou meer toegevoegde waarde hebben als er meerdere actoren van

uiteenlopende schaalniveaus en specialisaties bij betrokken zouden zijn. Dit zou dan een sterkere strategische dimensie geven aan de cluster. Daarnaast pleit de projectleider ook voor meer (top-down) sturing voor de cluster vanuit het JTS. *“Het programma heeft alleen maar een zak geld gegeven”*. Met duidelijkere doelstellingen en richtlijnen per cluster zou meer uit de projectsamenwerking gehaald kunnen worden (van Erp, 2012).

Toch is de cluster van toegevoegde waarde. Naast de extra kennisuitwisseling vergroot het de stem van de afzonderlijke projecten. SIC-Adapt onderbouwt de invloed van WAVE en van de andere deelnemende Interregprojecten. Interessant hierbij zijn dan de *policy recommendations*.

Inmiddels hebben de deelnemende organisaties tijdens de cluster brainstorm sessies de opgedane kennis geformuleerd en beleidsaanbevelingen opgesteld. De adviezen zijn gebaseerd op de praktische ervaringen van de projectpartners uit de cluster.

Volgens deze opgestelde beleidsadviezen door de SIC-Adapt projecten vereist een aanpassing aan de klimaatverandering onder meer een:

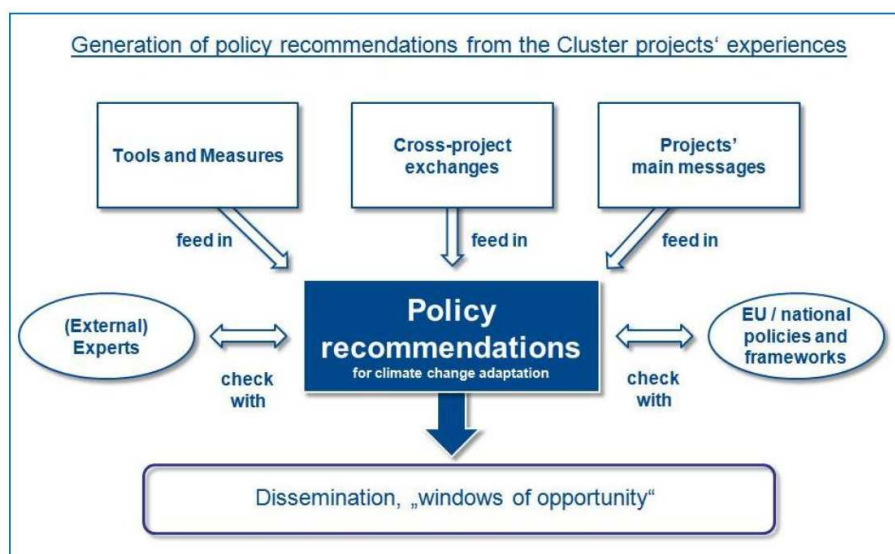
- betere coördinatie tussen verschillende sectoren; op Europees niveau verwijst dit dan naar meer interactie van het beleid van DG Climate Action, DG Environment en DG Regio.
- versterkte communicatie en begrip, waarbij de effecten van de klimaatverandering duidelijker zichtbaar moeten worden gemaakt voor burger, planner en politici.
- duurzame overheidsinkoop (*public procurement*), en
- een adequaat supranationaal riviermanagement.

De adviezen zijn afgelopen juni gepresenteerd in Brussel tijdens het tweede *cluster expert board* en bediscussieerd met afgevaardigden van de EU en van nationale, lokale overheidsinstanties (SIC-Adapt, 2012).

Dit is dus een illustratief voorbeeld hoe stapsgewijs vanuit lokaal niveau het Europese en nationale bestuurlijke niveau beïnvloedt kan worden.

Figuur 6 geeft duidelijk een overzicht van hoe de beleidsadviezen tot stand komen en hoe de projecten hun bevindingen door de cluster naar een hoger niveau tillen. Het illustreert een verticale bottom-up vorm van Europeanisering die juist steunt op een horizontale samenwerking.

Figuur 6: De SIC-Adapt cluster: Van lokaal project naar Europees beleidsadvies

(SIC-Adapt, 2012)

4.2.3 Europeanisering in WAVE

Het WAVE project, dat nog loopt tot juli 2013, wordt gezien als een goed functionerend Interregprogramma. Zowel vanuit het JTS als de projectleiding is men enthousiast over de samenwerking. Het project vloeit voort uit het derde programma en het onderwerp toont nog een klare link met de ruimtelijke ordening. De voornaamste resultaten blijven lokale projecten waarbij het transnationale aspect genesteld zit in de *Joint Actions*.

Naast de WAVE resultaten in Nederland laat deze projectbeschrijving zien hoe de verschillende vormen van Europeanisering terugkeren.

Omdat de nadruk ligt op de investeringen in de regionale (nationale) stroomgebieden is de horizontale Europeanisering niet heel nadrukkelijk aanwezig. Toch mag niet vergeten worden dat door WAVE de verschillende waterschappen (veelal nationaal georiënteerd) bij elkaar gebracht worden, waarbij de partners uit de vier landen gebruik maken van elkaars ervaringen, zoals in het voorbeeld van het Reggeherstelproject. Het benchmarking effect, genoemd in het *governance model* van Radealli, treedt hierbij ook op de voorgrond. In het geval van WAVE zijn het vijf gelijkaardige organisaties, zodat de Europese samenwerking zorgt voor een weerspiegeling van de eigen aanpak. De partners kijken niet alleen naar de vraag hoe de collega's in de buurlanden het aanpakken, maar vergelijken en zien wat er bij de eigen lokale projecten en organisaties beter kan. De projectleider benadrukt het nut van dit horizontale samenwerkingsproces en de sterkere Europese oriëntatie van Waterschap Regge en Dinkel.

Naast het benchmarken zijn er binnen het project nog de *Joint Actions* die het platform vormen voor de horizontale kennisuitwisseling over de afzonderlijke deelprojecten. Het is vervolgens deze uitwisseling en de gezamenlijke evaluatie die de basis leggen voor de verticale bottom-up Europeanisering.

Want behalve de horizontale Europeanisering, waarbij de samenwerking "*zorgt voor een veel sterkere Europese klik*", komen ook beide verticale processen terug (van Erp, 2012). Zo laat SIC-Adapt zien dat via het top-down initiatief van de cluster het bottom-up proces kracht wordt bijgezet. WAVE heeft op die manier de mogelijkheid om samen met de partnerprojecten de bevindingen in Brussel te laten horen. Dit verstevigt de stem van de organisaties en brengt het (lokale) waterbeheer korter bij het Europese beleid.

Wel, zoals ook nog in het laatste hoofdstuk terug zal komen, vereist het SIC-Adapt initiatief meer top-down sturing, zodat een klare doelstelling van de cluster de *project outcomes* daadwerkelijk naar een hoger plan tilt. De top-down *strategic initiatives* bieden vooralsnog namelijk te weinig houvast voor een surplus aan resultaten.

Tot slot is tevens gebleken hoe met de WAVE projecten wordt gepoogd de burger te laten proeven van de Europese projecten. Toch is dit vooral een opgelegde taak waarbij het de vraag is hoe effectief deze borden zijn. Het Europeaniseringsproces ligt dan ook met name binnen de partnersamenwerking.

Van de drie processen uit de theorie brengt de transnationale samenwerking hier, vooral dankzij de cluster, het meest het verticale bottom-up proces aan de oppervlakte. Maar, eveneens blijkt uit WAVE dat de drie processen eigenlijk nauwelijks los van elkaar te zien zijn. De beleidsadviezen steunen sterk op de horizontale uitwisseling van ervaringen tussen de projectpartners en tussen de afzonderlijke projecten in het geval van SIC-Adapt.

4.3 RoCK

Voor *priority 3*, gericht op de transportprojecten, zal deze paragraaf zich toespitsen op de *Regions of Connected Knowledge*.

Het RoCK project is een initiatief vanuit Parkstad Limburg en de gemeente Eindhoven. De samenwerking zet in op vier grensoverschrijdende railverbindingen, waarbij de efficiëntie van bestaande grenstrajecten wordt verbeterd en de opzet van nieuwe netwerken wordt ondersteund. Daarnaast zorgt RoCK voor de integratie van de ticketsystemen door het upgraden van de kaartautomaten en internetsites. Een voorbeeld van zo'n geïntegreerd vervoersbewijs is het "SchönerTagTicket NRW-Floriade 2012" van de projectpartner Aachener Verkehrsverbund waardoor de Duitse bezoeker eenvoudig via een alles-in-een-kaartje naar de Floriade kon.

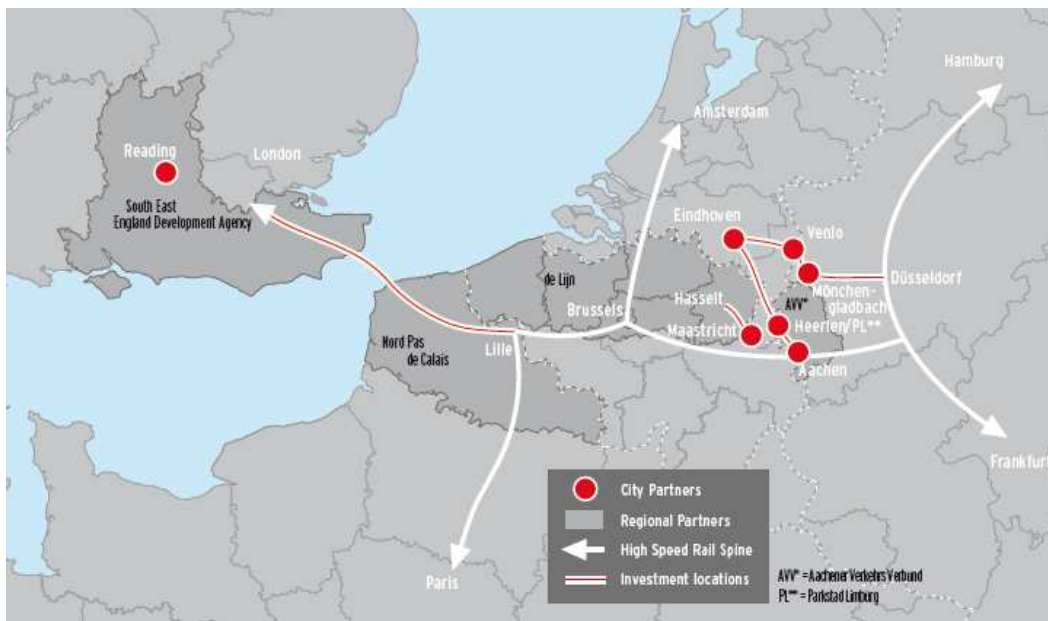
Zoals kaart 3 weergeeft gaat het om de verbindingen tussen Eindhoven en de Duitse steden Düsseldorf en Aken, plus de aanleg van de tramverbinding tussen Maastricht en Hasselt. De kern van het project ligt dus rondom Limburg. Alleen de Transmanche Metro, die als stoptrein moet gaan dienen op de Eurostarlijn tussen Lille en Londen, valt buiten deze regio. Het project vormt dus vooral een *regional network* binnen een functionele (kennis)regio. Vanwege deze te lokale oriëntatie is het project aanvankelijk niet meteen goedgekeurd. Pas bij de *resubmission*, met de Tranchemanche lijn erbij, werd voldaan aan de transnationale voorwaarde van de B programma's (RoCK, 2012; Weber, 2012). Hier kunnen zodoende vraagtekens geplaatst worden met het oog op een alibi-partnership.

De 12 partners (zie kaart 3) zijn verspreid over de verschillende deelprojecten. Naast deze officiële partners, vooral regionale overheden, zijn er ook nog veel andere organisaties betrokken bij het project, zoals natuurlijk de NS en de Deutsche Bahn.

De grensoverschrijdende deelprojecten tonen klaarblijkelijk een internationale *added value*. De transnationale meerwaarde en de samenwerking tussen deelprojecten is echter minder evident. Die meerwaarde ligt volgens projectleider Gösta Weber in de regionale strategieën. Op het gebied van de hogesnelheidslijnen is er een internationaal netwerk, maar op regionale schaal is een dergelijk netwerk minder sterk aanwezig. Er is een "*cannabilization*" van de regionale verbindingen ontstaan. "*Mensen die langs de HSL-lijn wonen, zoals in Ashford, hebben geen internationale trein...RoCK richt zich op de strategieën hoe dat anders kan, strategieën voor regionale projecten.*" Het gaat dus niet louter om een A-B verbinding (Weber, 2012).

Belangrijk voor deze overkoepelende strategie is dat de inleg van RoCK, nadrukkelijker nog dan bij de ander projecten, fungeert als *seed money*. "*1 euro input van RoCK moet 24 euro faciliteren*" (Weber, 2012). Centraal voor het *seed money* effect is dan uiteraard het lobbyen bij de verschillende politieke bestuurders en stakeholders. Hiervoor organiseert RoCK Europese conferenties en tentoonstellingen op internationale evenementen. Daarnaast is er onder andere gepraat met de Rotterdamse haven die ook kan profiteren van spoorinvesteringen en dus eventueel als investeerder betrokken kan worden.

Kaart 3: De RoCK projectpartners en de investeringen in de spoorverbindingen¹

(RoCK, 2012)

Cruciaal voor het succes van de treinverbindingen is de bevolking die gebruik moet gaan maken van het openbaar vervoer. Bij de transportlijnen zal een marketingstrategie worden opgezet. Zo ver is RoCK echter nog niet. De eerste trein/tram zal normaal gezien pas in 2013 rijden. Voorlopig ligt eerst de nadruk nog op de communicatie richting de bestuurders.

4.3.1 RoCK-projecten in Nederland

Een belangrijk resultaat van het lobbyen door de RoCK-partners Eindhoven en Parkstad is de aangepaste nationale wetgeving waardoor Düsseldorf en Aken opgenomen kunnen worden in de Nederlandse hoofdnetconcessie 2015-2025. Deze steden vormen dan een integraal deel van het netwerk en kunnen beschouwd worden als 'nationale' verbindingen. De concrete resultaten van de investeringen op deze lijnen zijn nog niet zichtbaar, wel zijn al duidelijk stappen gezet voor de planning en financiering.

Voor de verbinding Eindhoven-Düsseldorf werken beide projectsteden plus Venlo en Mönchengladbach samen aan een directe intercity-verbinding. Hiervoor is gebleken dat er een verdubbeling van het spoor nodig is tussen Kaldenkrichen en Dülken, net over de grens bij Venlo. Deze investering kost ongeveer 60 miljoen waarvan 1,2 miljoen uit het RoCK project gehaald zal worden.

De investering zal uiteindelijk zorgen voor een tijdwinst van meer dan een half uur zodat de verbinding tussen de twee politieke centra, Den Haag en Düsseldorf, verbetert. Daarnaast zal de trein tevens stoppen bij de halte Düsseldorf Flughafen, waardoor de vele Nederlandse reizigers een goed alternatief hebben voor de auto.

De lijn Eindhoven-Aken vergt vooral investering in het zuiden van Limburg. De regering heeft inmiddels het budget toegekend voor eveneens een verdubbeling van de spoorlijn

¹ De SEEDA bestaat niet meer, in plaats daarvan ontbreekt er op de kaart de Kent County Council

tussen Heerlen en Herzogenrath, waarbij momenteel onder meer wordt gewerkt aan de oplossing voor de verschillende voltages tussen beide spoorssystemen.

RoCK zal op dit traject een pilot financieren. Vanaf 2013 zal er een jaar lang eens per uur een directe sneltrein tussen Eindhoven en Aken rijden. De partners Parkstad Limburg, Aachener Verkehrsverbund en Stadt Aken hebben voor deze pilot 2,9 miljoen van het Interregproject ter beschikking (Weber, 2012).

Als derde investering is er voor Nederland nog de tramlijn Hasselt-Maastricht die in 2017 moet gaan rijden. Voorbeeld van het RoCK-budget hier is het onderzoek dat de gemeente Maastricht en de Vlaamse Vervoermaatschappij De Lijn hebben laten uitvoeren naar het marktpotentieel van deze tramverbinding, die eveneens voor een groot deel een bestaand railnetwerk zal gebruiken (RenM | Matrix, 2010).

Voor de Nederlandse partners verbonden in RoCK zijn deze railverbindingen een stevige boost. Hier zijn het niet zozeer de netwerkcontacten, maar het daadwerkelijk vervoersnet dat de kennissteden nader tot elkaar brengt en nieuwe kansen biedt. Zo richt Düsseldorf zich al sterker op Eindhoven volgens de projectmanager.

4.3.2 Complementaire inbedding: SYNAPTIC

Net zoals bij WAVE worden de resultaten en beleidsadviezen van RoCK versterkt door een clusterinitiatief, de *Synergy of New Advanced Public Transport Solutions Improving Connectivity* (SYNAPTIC).

De gemeente Eindhoven is sinds eind 2009 ook de *Lead Partner* van SYNAPTIC, waarin RoCK met drie andere, sterk complementaire ov-projecten samenwerkt. Een van deze clusterdeelnemers is bijvoorbeeld Sintropher, een coöperatie op gebied van tramverbindingen in de perifere gebieden in Noord-West Europa.

De projectleider illustreert de verschillende projecten als Matroesjka poppen, met de cluster als overkoepelende communicatieplatform voor ov-integratie. Door SYNAPTIC worden 52 projectpartners samengebracht om de kennis te bundelen en de openbaar vervoerssystemen goed op elkaar te laten aansluiten voor een '*seamless mobility*' van deur tot deur. De doelstelling van SYNAPTIC is zodoende al iets gericht dan die van SIC-Adapt.

Hoofddoelstelling van SYNAPTIC is beleidsadvies. "*Het geld zit in de infrastructuur, maar de veranderingen in de organisatie zijn het belangrijkste*" (Weber, 2012).

De clustervisies zullen gepresenteerd worden aan afgevaardigden van de Europese Commissie DG regio en DG transport.

Ook richt de cluster zich dan specifiek op het Interregprogramma. Op basis van de *Round Table meetings* zal SYNAPTIC de Europese mobiliteitsuitdagingen schetsen en advies uitbrengen op welke thema's het volgende NWE programma zich het best kan toeleggen. Voorop staat daarbij het promoten van het transport-thema dat alleen nog maar belangrijker wordt (Rupprecht Consult, 2012).

Promotie komt tevens terug in een andere activiteit. De cluster stimuleert nieuwe ideeën op gebied van openbaar vervoer met de SYNAPTIC Award. Op die manier is de cluster een verlengstuk van het Europese beleid. De awards worden uitgereikt aan de meest innovatieve, multimodale projecten voor een '*seamless mobility*'. De eerste uitreiking vond plaats op de ECOMM conferentie in Frankfurt afgelopen zomer. De winnaar was een Iers project dat werkte aan een geïntegreerde tijdstabel voor het openbaar vervoer (SYNAPTIC, 2012).

4.3.3 Europeaniseringproces in RoCK

Het RoCK project sluit goed aan bij de Europese beleidsdoelstellingen. Zo komen CO2 reductie, kenniseconomie en ook de territoriale cohesie-doelstelling naar voren. RoCK is weliswaar opgezet door gemeentes, maar in het onderwerp en in de opzet is het *trickle-down effect* en de sturende *soft law* van het Interregprogramma goed merkbaar. Dit proces is ook te zien bij de cluster. De SYNAPTIC Award toont hoe het top-down clusterinitiatief nieuwe lokale ideeën probeert te stimuleren.

In de bottom-up richting is goed de beleidsimpact te zien. Het project geeft aan hoe de plaatselijke overheden het belang van het Europese vervoersnetwerk aankaarten bij het Interregbestuur en de Europese Commissie. Er is een doortastende *negotiation* voor meer financiële steun en met hulp van de cluster wordt geadviseerd hoe deze Europese ov-integratie het best voortgezet kan worden.

De aanpassing van de wetgeving voor de nieuwe hoofdnetconcessie is een zeer helder voorbeeld van het verticale Europeaniseringproces. De aangepaste Nederlandse hoofdnetconcessie bewijst de politieke lobby op nationaal schaalniveau met een internationaal resultaat.

Het laat dus duidelijk zien hoe RoCK invloed heeft gehad op bestuur en organisatie. Een centraal kenmerk van Europeanisering.

Op horizontaal vlak zien we voornamelijk de integratie van vervoerssystemen. De integratie van het Europese treinnet in de grensgebieden staat namelijk voorop. Doordat de nadruk ligt op regionale grensoverschrijdende projecten is het dus niet zozeer de kennisuitwisseling tussen de treintrajecten, maar de gezamenlijke aanpak die hier de horizontale Europeanisering onderbouwt. De vier lokale deelprojecten brengen namelijk aan sich ook al een Europeanisering. Dit is een meerwaarde ten opzichte van de genoemde investeringen in de andere drie *priorities*.

De treintrajecten laten een sterk praktische Europeanisering zien. De projecten brengen de Europese steden, burgers en kennis simpelweg korter bij elkaar, waarbij grenzen verder vervagen. Zeker gezien de ligging van de initiatiefnemer Parkstad Limburg is dit een cruciale integratie van het vervoersnet. De burger is binnenkort veel sneller per trein van Heerlen in Aken en proeft zo automatisch van het Europeaniseringproces gestimuleerd door het RoCK project.

RoCK vormt slechts een zeer gering deel in de investering, maar is dus wel een belangrijke drijfveer. De echte resultaten van het *seed money*-project, dat reeds in 2007 de goedkeuring kreeg, zijn zodoende pas voor na het einde van RoCK in 2015.

4.4 MUSIC

Het MUSIC project is goedgekeurd onder thema vier; *strong & prosperous communities*. Het onderwerp toont echter ook een duidelijke overlap met de *priorities* innovatie en milieu.

MUSIC staat voor *Mitigation in Urban areas and Solutions for Innovative Cities*. Onder aanvoering van de gemeente Rotterdam werken vijf steden (Aberdeen, Montreuil, Gent en Ludwigsburg) samen omtrent de implementatie van een nieuw energietransitie-model. Deze vijf steden worden ondersteund door twee onderzoeksinstituten; DRIFT op gebied van *governance* en het Luxemburgse CRP Henri Tudor voor de GIS systemen.

MUSIC richt zich op het vertalen van CO₂-doelstellingen naar concrete projecten. Centraal hierin staat dan het zogeheten transitie management dat ervoor moet zorgen dat een duurzame energie een vanzelfsprekendheid wordt bij de planning en bebouwing in de vijf steden. Het is vooral een proces dat naar een duurzame bouwcultuur leidt. *“Een participerende beleidsmethode”* aldus Esther Sprangers, projectmanager van MUSIC.

In de steden wordt dit transitie management getest door verscheidene proefprojecten. Bij de proefprojecten is er een brede betrokkenheid van stakeholders in workshops en bijeenkomsten. Burgers, bedrijfsleven en scholen worden om advies gevraagd.

Deze lokale projecten voor CO₂ reductie worden ondersteund door stedelijke energiekarten (GIS) voor een juiste integratie in de stadsplanning. De GIS ondersteuning is nog in de beginfase, maar zal bij de proefprojecten aangeven waar de mogelijkheden liggen voor nieuwe duurzame investeringen (MUSIC,2012).

Bij de proefprojecten wordt nadrukkelijk ingezet op de bewustwording van de burger. Zo is er onder meer het energie-efficiënter maken van een school in Aberdeen, waarbij het vergroten van de bewustwording van leerlingen en ouders een belangrijk doel is.

Daarnaast worden burgers betrokken bij de meetings voor extra input. Uit alle vijf de steden zullen er burgers deelnemen aan de vijfde partner meeting in Gent.

Opmerkelijk bij de samenwerking zijn de verschillen tussen de vijf steden. Er is een verscheidenheid in de organisatie en met name het schaalverschil valt op. Montreuil is een voorstad van Parijs en heeft bijvoorbeeld maar twee mensen die met GIS werken, daar waar in havenstad Rotterdam er meer dan dertig mee bezig zijn. In iedere stad zal het transitie management dan ook anders uitpakken. Dit vergt maatwerk en bemoeilijkt dus een effectieve samenwerking (Sprangers, 2012).

4.4.1 MUSIC in Nederland

Het MUSIC project loopt nu drie jaar. Eind november houdt het project de Midterm Conference. De eerste resultaten zijn inmiddels bereikt.

De Nederlandse onderzoeksinstelling DRIFT legt zich voor het project toe op de ontwikkeling en theorie van het transitie management.

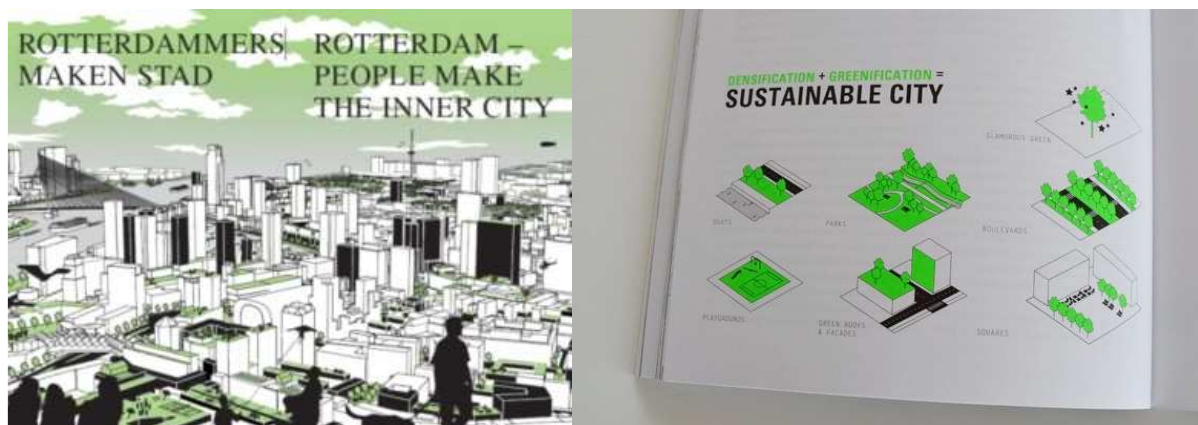
Belangrijk voor DRIFT is dan vooral het coachen van de projectpartners inzake het stedelijke transitie management. Nu de proefprojecten lopen zal DRIFT zich meer bezig houden met het monitoren. DRIFT zal de ervaringen in de steden uitwerken en evalueren in een *Urban Transitions Manual*.

In Rotterdam wordt het transitie-management toegepast op een cluster van acht energie-efficiëntere zwembaden. Ook wordt de aanleg van 'groene daken' verder gestimuleerd. De energie efficiënte "smart roofs" moeten de kosten van het onderhoud van daken doen teruglopen, het 'groen' in de stad brengen en bijdragen aan de energiewinning. Bij deze verduurzaming van openbare gebouwen ligt daarbij de nadruk op een publiek-private samenwerking.

Voor de verspreiding en uitwerking van het transitie-management-concept organiseert iedere deelnemende stad zogenaamde TM arena's voor de presentatie aan de relevante organisaties en voor informatiewerving. Hoofdfocus voor Rotterdam is het centrum. In vergelijking met andere steden woont maar een klein deel van de inwoners in het centrum. Rotterdam wil het centrum daarom 'vergroenen' en meer bewoners naar de kern van de stad trekken. Hoe dit moet gebeuren stond centraal in de drie TM arena's. In de derde arena bijeenkomst toonden meerdere 'frontrunners' hun ideeën voor Rotterdam centrum.

Met behulp van het MUSIC project presenteerde de afdeling Stadsontwikkeling dit jaar het boek "Rotterdammers maken stad". Daarin staan zeven groene verdichtingsstrategieën voor een grotere bevolkingsdichtheid en verduurzaming van het stadscentrum (MUSIC, 2012).

Figuur 7: Boekcover en pagina uit Rotterdammers maken stad

(Gemeente Rotterdam, 2012; LAP, 2012)

Voor de gemeente Rotterdam ziet de projectmanager de MUSIC-samenwerking als een nuttige zelfreflectie. MUSIC vergroot de blik en leert hoe het elders werkt. De medewerkers hebben door het project nu ook de kans om buiten de gemeente te kijken. Daarnaast brengt het tevens lokale initiatieven bij elkaar, en dat is voor de gemeente Rotterdam, met zo'n 12.000 werknemers, niet altijd vanzelfsprekend.

Verder haalt Rotterdam voordeel uit het netwerk van de steden. Zo wordt bij het *Energy Saving Potential* model gekeken naar Ludwigsburg dat reeds zo'n model in gebruik heeft.

De zwembaden en de groenen daken zijn lokale investeringen. Het dient opgemerkt dat die ook zonder het Interreg-geld hadden plaats gevonden. Dat maakt het daarom lastig om de transnationaliteit van de investeringen bij MUSIC aan te tonen. "Een investering is per definitie lokaal en niet transnationaal. Dit is een contradictio in terminis eigenlijk" (Sprangers, 2012).

De investeringen zijn echter wel een duidelijke drijfveer voor de steden om deel te nemen aan het Interregproject.

Het is de ontwikkeling van de transitie-management-benadering die zorgt voor de transnationale dimensie. "Hoe je Europa tussen de oren krijgt daar gaat het om. Dat is de

meerwaarde omheen de concrete output". Door deze benadering moet er een gezamenlijke visie ontstaan. Vooralsnog is het een beetje pionieren (Sprangers, 2012).

4.4.2 Lobbystrategie

Tijdens de projectmeetings gaan de steden een lobbystrategie opstellen om de CO2 reductie en energie-efficiënte gebouwen nadrukkelijker op de politieke agenda in Brussel te zetten. Er is nog niet veel bekend over de aanpak van de lobby. In 2013 zal er daadwerkelijk begonnen worden met een strategie op te zetten. De stem van het project en de kennis inzake de publiek-private samenwerking zou dan eventueel via de *Covenant of Mayors* of via het *Environmental Forum* gehoord kunnen worden door de beleidsmakers van de Europese Unie. De vijf steden zijn allen lid van het burgemeestersconvenant waarbij lokale overheden de energie-doelstellingen van de EU ondersteunen.

Ook via de netwerken kunnen de resultaten gepresenteerd worden. Vanuit DRIFT zijn er bijvoorbeeld veel contacten in Brussel. Maar Sprangers benadrukt: "*Als 1 projectje kun je niet veel*". Niet verbonden zijn in een cluster is op het gebied van lobby wel een gemis. Er zijn nochtans wel gerelateerde projecten in het NWE programma. Zo is er REGAIN dat zich toelegt op het promoten van energie efficiënte industriegebouwen and Livinggreen dat zich richt op de duurzame renovatie van historische gebouwen. Deze projecten hebben een meer technische focus, maar de transitie management-benadering kan ook hier van toegevoegde waarde zijn (Interreg IVB NWE, 2012). Een nauwere samenwerking zou zo de impact van MUSIC kunnen vergoten.

De invloed op het beleid komt voort uit het te ontwikkelen transitie management. De boodschap aan Brussel is deze nieuwe manier van samenwerken (Sprangers, 2012).

4.4.3 Europeanisering in MUSIC

Het MUSIC project is vooral gebaseerd op het transitie management dat moet uitgroeien tot een Europees concept. De Europeaniseringsprocessen in MUSIC zitten bijgevolg genesteld in de ontwikkeling en de verspreiding van dit transitie management. Een gezamenlijk beleidsconcept dat in meerdere Europese steden wordt toegepast schetst immers één Europese aanpak. Wel dient opgemerkt dat het transitie management, waarbij de investeringen in de partnersteden als proefprojecten dienen, erg abstract en moeilijk te presenteren is. Deze abstractie vormt een stevig obstakel voor de impact van MUSIC. Het is daarom de vraag in hoeverre het daadwerkelijk een veelgebruikt concept wordt dat aan de Europeanisering bijdraagt. De lobbystrategie zal zodoende nog een hele uitdaging worden. Want naast de complexiteit zorgt eveneens het ontbreken van de clustersamenwerking voor een obstakel van het bottom-up proces richting de Europese politiek.

Wel toont het project in dit bottom-up proces een sterke inmenging van de burger. MUSIC steunt op een nauwe betrokkenheid van de stakeholders en van de bevolking. Zoals het voorbeeld van 'Rotterdamers maken de stad' aangeeft sluit dit aan bij de priority *strong communities*.

MUSIC biedt de burger in de partnermeetings de kans hun stem te laten horen voor een groenere aanpak in de stadscentra en als input voor het transitie model dat aan Brussel gepresenteerd zal worden.

De horizontale Europeanisering in de vorm van de kennisoverdracht tussen de projectpartners is alleszins minder sterk dan bij de overige besproken projecten. Ook bij MUSIC is er zeker sprake van een horizontaal proces, zoals het *Energy Saving Potential* model

toont. Maar, de verschillende investeringen zijn sterk lokaal en de effectieve en duurzame samenwerking tussen de wel erg uiteenlopende partnersteden is beperkt.

Het is moeilijk in dit stadium het Europeaniseringsprocessen van MUSIC goed weer te geven. De lobby moet bijvoorbeeld nog opgezet worden. De intentie is er wel, al lijkt het daadwerkelijke Europeaniseringeffect gering.

4.5 CODE 24

Tot slot zal er nog nader ingegaan worden op een *strategic project*. Hierbij is niet gesproken met de projectleider van het project, maar met betrokkenen van de Nederlandse Partner, de Universiteit Utrecht.

De spoorverbinding die de haven van Rotterdam verbindt met de Middellandse Zee in Genua is een van de belangrijkste spoorverbindingen in Europa. Deze verbinding in de Blauwe Banaan vormt dan ook een van de 30 transportassen in het *trans-European transport network* (TEN-T), meerbepaald corridor nummer 24.

Het CODE 24 project ondersteunt de verbetering en ontwikkeling van deze Noord-Zuid corridor door met kennisontwikkeling, (planning)advies en coördinatie in te zetten op de optimalisering van de economische voordelen en een juiste ruimtelijke integratie van de transportlijnen. Bij ruimtelijke integratie moet dan gedacht worden aan de aanpak van de gevolgen van het spoorwegennetwerk op lokale schaal, zoals bijvoorbeeld de geluidsoverlast van het treinverkeer. De projectactiviteiten zoomen vooral in op de bottlenecks van de corridor.

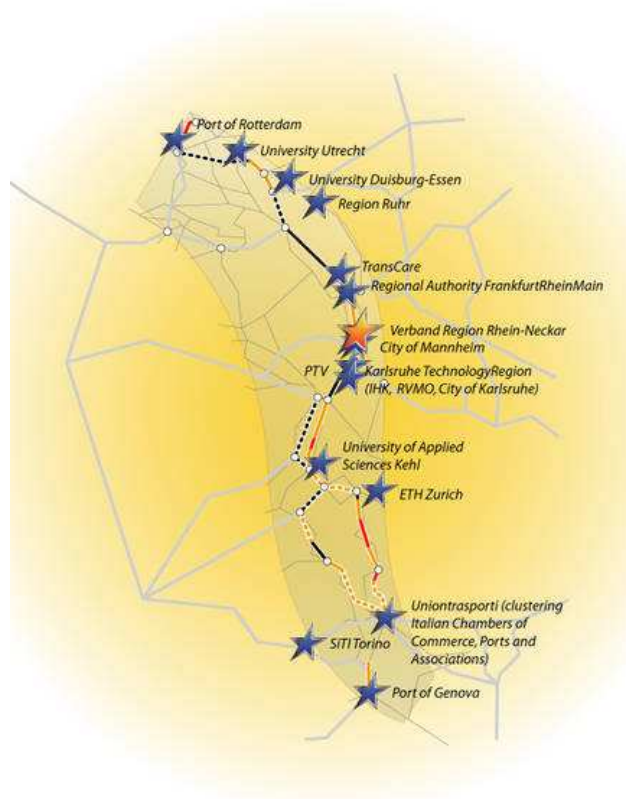
Belangrijk is daarbij dat CODE 24 een pro-actieve deelname van de lokale stakeholders stimuleert. Relevante stakeholders kunnen in de workshops hun problemen aankaarten en de projectorganisaties presenteren er hun visie en kennis. *“De basis van het project is het vergaren van kennis en dat vertalen naar de stakeholders”*. Tot dusver is vooral kennis opgebouwd, nu is het zaak deze kennis te vertalen naar de praktijk (Witte, 2012).

CODE 24 heeft 15 partners verspreid over de hele corridor. In Nederland zijn dit de Universiteit Utrecht en havenbedrijf Rotterdam N.V.

Opmerkelijk is de grote variëteit van de deelnemende partners. Dit onderbouwt de netwerkcapaciteiten van een project en verstevigt het fundament voor Europeanisering. De samenstelling loopt uiteen van regionale en provinciale overheidsinstanties tot onderzoeksinstituten, havenbedrijven en afgevaardigden van de Kamers van Koophandel. Net als bij ENEVATE toont deze samenstelling een transnationale *triple helix* van bedrijf, overheid en universiteit. Een samenwerking die door de EU gestimuleerd wordt.

Hierbij zorgt het Interregproject *“voor een overkoepelende structuur”*, aldus Patrick Witte die als PhD student verbonden is aan het project.

Figuur 8: Corridor 24 met de CODE 24 partners

(CODE 24, 2012)

De projectactiviteiten zijn ondergebracht in vier werkpakketten:

- spatial and infrastructural development*
 - environmental aspects and noise reduction*
 - increasing regional economic benefit*
 - communication, acceptance and enduring interregional cooperation*
- (CODE 24, 2012)

Communicatie, doel van het laatste werkpakket, is essentieel. De uitvoering van grote infrastructurele werken steunt immers op begrip en acceptatie van de bevolking. Dit gebeurt via een interactieve tentoonstelling voor de burger, de zogeheten *mobile exhibition*. Deze tentoonstelling staat op verschillende locaties langs de corridor om resultaten van het project te laten zien. Begin september was de *mobile exhibition* in Rotterdam. Met een geluidsmeter en een quiz krijgt de burger een impressie van CODE 24 en de mogelijkheid in contact te komen met de projectpartners.

Naast communicatie richting de burger moeten uitkomsten ook duidelijk gemaakt worden aan de partners. De workshops en seminars staan centraal bij het presenteren van de bevindingen en het betrekken van de lokale actoren.

Eveneens in *work package 4* staat de vorming van een EGTC (zie hoofdstuk 1). Een van de hoofddoelen van het project is de ontwikkeling van een EGTC voor "*one voice for the Corridor*", om ook na de Interregsteun de samenwerking in stand te houden.

Deze EGTC zal politieke besluitvorming en fondsverwerving vergemakkelijken. Het zal daarnaast een lobby-instrument vormen voor de regio's.

De corridor zou de eerste EGTC zijn op grotere schaal waar meer dan drie landen in deelnemen. Iedere projectpartner (m.u.v. private partners) kan kiezen om deel uit te maken van de EGTC.

Het streven naar een EGTC onderstreept de transnationale waarde van het project. CODE 24 betreft een *axial* project waar de internationale component overduidelijk aanwezig is. Langs de gehele as werken lokale partners samen aan *one corridor one strategie*, zoals de slogan van CODE 24 luidt. Het project kneedt daarbij een transnationale ontwikkelingsstrategie waarmee over politieke conflicten wordt heengestapt (CODE 24, 2012; Witte 2012).

4.5.1 CODE 24 voor Nederland, enkele voorbeelden

Om een concreet beeld te krijgen wat nou precies met de werkpakketten bedoeld wordt zullen kort wat voorbeelden van projectactiviteiten aangehaald worden. De lokale testplanning komt voornamelijk tot uiting buiten Nederland, maar heeft wel een belangrijke impact voor de aansluiting in Nederland.

Relevant voor Nederland is bijvoorbeeld de uitbreiding van de Betuwelijn aan Duitse zijde. Tussen Arnhem en Oberhausen komt er een extra spoorlijn met daarmee ook extra (geluids)overlast. Het doel is daarom “.. *Belastungen zu minimieren und die Einbindung des Streckenausbaus in die Siedlungsstruktur zu optimieren.*” (Regionalverband Ruhr, 2011).

Zo richt de testplanning van CODE 24 in Kreis Wesel zich op drie lokale trajecten, waarbij grondige studies hebben geleid tot uitvoerbare investeringen voor een duurzame ontwikkeling van de corridor in deze bottlenecks. Een van deze specifieke onderzoeken focuste zich op Dinslaken. Hier is er met het oog op de gebiedsinpassing een geluidswand van minder dan 2,5 meter hoog voorzien en worden de perrons beter toegankelijk gemaakt voor de voetgangers (Regionalverband Ruhr, 2011).

De bovengenoemde inpassing van de Betuwelijn is een van de lokale projectactiviteiten waarbij de Universiteit Utrecht meespeelt bij de kennisinput. Voor de Universiteit, meer bepaald voor de betreffende planologische afdeling, is CODE 24 een stimulans. De planologie is immers erg afhankelijk van de advieswereld en het project zorgt voor een link tussen de kennis en de maatschappij. Daarbij wordt de naamsbekendheid van de Universiteit vergroot. Ook de partnercontacten, zoals de ETH in Zurich, zijn immer nuttig (Witte, 2012).

Voor de andere Nederlandse partner, de Rotterdamse haven, is CODE 24 vooral een platform voor het uitwisselen van informatie en kennis van experts.

Havenbedrijf Rotterdam heeft er natuurlijk veel baat bij dat er geïnvesteerd wordt in het transportnetwerk voor een goede verbinding met het hinterland. Hierbij richt werkpakket 3 zich onder meer op een optimale link tussen de dokken en het railnetwerk.

In het kader van deze verbinding heeft de Italiaanse CODE 24 partner Uniontrasporti zich toegelegd op de *port hinterland analysis*. Dit is een beschrijving van de ‘*catchment areas*’ met nadruk op de eigenschappen en bijzonderheden van het achterland van beide projecthavens. Daarop aansluitend zorgt de *Port Performance Indicator* voor een vergelijking met de werking van andere grote havens zoals Hamburg in het noorden en Marseille in het zuiden (Uniontrasporti, 2011).

4.5.2 *Strategic initiative met impact op politiek*

Volgens de Interreg NWE programmadirecteur is CODE 24 een voorbeeldproject voor transnationale samenwerking. De ondersteuning van deze belangrijke transportas zorgt voor een duidelijk doel en een effectieve samenwerking (Louwers, 2012).

De doelstelling om een EGTC te creëren ondersteunt de strategische waarde van CODE 24. Gezien het relevante onderwerp en het transnationale karakter is CODE 24 door het Interreg NWE programma verheven tot een *strategic initiative*.

“Due to its complex & multifunctional approach we apply for the project as a Strategic Initiative” (Interreg IVB NWE, 2012). Als strategisch project heeft CODE 24 extra aandacht gekregen in de communicatie-activiteiten van het NWE programma.

Het *strategic initiative* geeft slechts een zeer geringe extra financiële injectie. Toch blijkt het erg waardevol. De term *strategic project* zorgt ervoor dat het ook als een voorbeeldproject gezien wordt en geeft CODE 24 een sterkere stem (Witte, 2012). Hetgeen handig is met het oog op de politieke processen binnen de Europese transportsector.

Naast de CODE 24 partnerbijeenkomsten zijn er namelijk tevens bijeenkomsten en workshops van de *Political Advisory Board (PAB)*. Dit panel van politici en experts zorgt ervoor dat de deelnemende lidstaten en de EU op de hoogte blijven van de resultaten van het project. Het vormt daarop aansluitend ook een platform voor discussie en het uitwisselen van ideeën. De PAB faciliteert zodoende de besluitvorming en het gezamenlijk promoten van de projectuitkomsten. Deze PAB bestaat onder meer uit Europarlementariërs, afgevaardigden van nationale ministeries en experts verbonden aan CODE 24. Eind 2012 is er een conferentie in Brussel voorzien waarbij de resultaten op Europees niveau centraal zullen staan (Saalbach, 2012).

Op regionaal niveau, eveneens van belang voor de politieke impact, zijn er de *Regional Round Tables*. Bij deze meetings komen regionale overheden en bedrijfsleven samen met projectexperts voor discussies over de regionale effecten van corridor 24. Naast de presentatie van de projectresultaten worden de visies van de lokale stakeholders gehoord. Deze bijeenkomsten verspreiden de resultaten en zorgen voor een projectintegratie van de plaatselijke stem.

Zoals eerder aangegeven is deze betrokkenheid van de lokale actoren een duidelijk streven van CODE 24 (figuur 9).

Figuur 9: bottom-up benadering

(CODE 24, 2012)

Deze bijeenkomsten markeren de link van het Interreg project CODE 24 en het beleid, zowel op Europees niveau als regionaal.

4.5.3 Europeanisering in CODE 24

CODE 24 betreft met name kennisontwikkeling en kennisoverdracht met betrekking tot regionale ontwikkelingen langs Corridor 24. De verschillende lokale bevindingen worden uitgewisseld, hetgeen zorgt voor een sterke horizontale Europeanisering.

Door de kennisoverdracht wordt de rol van de actoren langs de transnationale transportas versterkt. De relevante stakeholders, zoals regionale overheden, worden nadrukkelijk bij het project betrokken. De bottom-up benadering komt zo centraal te staan bij CODE 24. De aangehaalde bijeenkomsten tonen hoe de projectresultaten, alsmede de lokale visies tot

Brussel doordringen. Het Europeaniseringsproces wordt hier vorm gegeven door de brede betrokkenheid van stakeholders en een nauwgezette communicatie met behulp van de *Political Advisory Board*.

Het streven naar een EGTC onderstreept vervolgens het meest concreet de output van het Europeaniseringsproces. CODE 24 werkt daarmee aan een Europese institutionalisering en haakt dus direct in op de definities van Olsen en Radaelli. Het doel van de institutionalisering markeert vervolgens weer de duurzaamheid van het Europeanisering in CODE 24.

Een middel ontwikkeld vanuit de Europese Unie wordt door de actoren aangegrepen om eigen statuten te creëren en de samenwerking te verstevigen. Zo komt bij CODE 24 een interactieve Europeanisering tot uiting met de nadruk op een bottom-up approach, want de deelnemers in de EGTC krijgen meer inbreng, dankzij een instrument van de EU.

De Europeanisering langs de corridor brengt op die manier een consistent samenwerkingsverband op een niveau waar geen *governance* bestaat.

Net zoals bij RoCK zijn de lokale studies hier onderdeel van een groot transnationaal project, waardoor de Europeanisering een steviger fundament heeft. CODE 24 illustreert niet alleen *mutual learning* van de projectpartners, maar juist ook de daadwerkelijke *joint working* aan de ontwikkeling van Corridor 24 (Hachmann, 2012). En die *joint working*, verstevigd door de *triple helix partnership*, is nou net het streven van het huidige Interreg.

Het strategisch initiatief streelt daarbij de uitstraling van het project en is tevens belangrijk voor het imago van het NWE programma. De impact van Interreg moet immers geïllustreerd worden met sterke transnationale projecten.

De *mobile exhibition* maakt duidelijk hoe op interactieve wijze ook de bevolking geïnformeerd wordt over de ontwikkelingen van de corridor, de Europese aanpak en het belang van Europese samenwerking via het Interregproject.

CODE 24, dat eind 2008 door de PSC werd goedgekeurd, is afgelopen zomer verlengd tot 2014. Hierbij zijn er drie nieuwe partners toegevoegd die de samenwerking op weg naar de EGTC verder proberen te versterken.

4.6 Conclusie

4.6.1 Interreg IVB voor Nederland

Interreg bestaat inmiddels 22 jaar en toont een interessante evolutie. Nog steeds is het, ondanks het kleine budget en het brede profiel, een van de meest geapprecieerde initiatieven binnen het regionale beleid. De subsidies brengen Europese organisaties simpelweg korter bij elkaar tijdens de aanpak van de door hun zelf voorgedragen uitdagingen.

Dat Interreg niet zomaar een eenduidige betekenis heeft is reeds gebleken in het eerste hoofdstuk. De nadruk op de Interreg IVB NWE projecten in Nederland laat ook zien dat het brede profiel de Interreg-resultaten een complex onderwerp maken. Ieder project is uniek en de onderwerpen lopen sterk uiteen. Het vormt een heuse uitdaging om weer te geven wat er precies met het Interreg-geld gebeurt, zeker omdat de projectdoelen nog maar deels bereikt zijn. Dit is derhalve een groot struikelblok voor het programma. Ondanks dat voor het vierde programma meer ingezet werd op tastbare resultaten, is dat nog steeds niet overall aan de orde. Bovendien zijn de tastbare resultaten vaak erg lokaal (als in WAVE). En dan is de transnationale meerwaarde moeilijk weer te geven.

Toch geven de vijf projecten een goede indruk waar en hoe het EFRO-geld is ingezet. Telkens zijn er al concrete resultaten voor Nederland en de Nederlandse partners getoond.

In de voorbeeldprojecten komt een zekere kern naar voren. Om te beginnen staan de kennisuitwisseling en de leereffecten van het opgebouwde netwerk nog steeds voorop. De geïnterviewde projectpartners geven aan dat de Interregsamenwerking leidt tot een verandering binnen de eigen organisatie waarbij de projecten het werkveld en oriëntatie verbreden. De ondervraagden benadrukken allen dat Interreg hun organisatie internationaal op de kaart heeft gezet. Het 'Europese netwerk' wordt erg geapprecieerd bij het oplossen van vraagstukken binnen en buiten het project. *Individual* en *organisational learning* blijft een centrale output van het Interregprogramma. Transparantie tussen de samenwerkende partners is zodoende essentieel.

Vervolgens komen de Interreg B resultaten vooral terug in regionale investeringen. Denk aan de *smart roofs* in het geval van MUSIC, de spoorverdubbeling van RoCK, of de waterberging bij WAVE. De link tussen deze lokale investeringen vormt dan de basis voor het overkoepelende projectdoel. Daar waar er geen concrete investeringen zijn, met name de innovatie projecten, ligt de meerwaarde voor de Nederlandse organisaties in de kennisoutput van de gezamenlijke of vergelijkende studies, zoals bij ENEVATE.

Tot slot is met het strategische project gebleken hoe Interreg een bijdrage kan leveren aan de institutionalisering van een transnationaal samenwerkingsverband. De EGTC is een stevige stimulans voor de partners, onder andere voor de haven van Rotterdam in dit geval.

De EGTC toont tevens het Interreg-geld als een impuls voor een aanhoudende samenwerking. Zoals naar vorgekomen bij RoCK, wordt ingezet op *seed money funding*. De subsidie is een begin om bijvoorbeeld het *transition management* of een snellere treinverbindingen van de grond te krijgen. Kortom, Interreg als katalysator. Vandaar ook dat een juiste impactevaluatie tijdens en kort na een Interregproject zo lastig is.

4.6.2 De Europeaniseringprocessen

In het voorgaande hoofdstuk is, aan de hand van de definities van Radaelli, Europeanisering naar voren gebracht als een proces van kennisoverdracht, beleidscoördinatie en groeiende samenwerking. In iedere projectbeschrijving, waarbij is ingezoomd op de drie Europeaniseringsprocessen, blijkt dat juist deze kenmerken centraal staan in de Interregprojecten. De case studies tonen een patroon dat goed overeen komt met de beschrijving in de theorie. Uiteraard komt de samenwerking telkens anders tot uiting en verschilt de sterkte van de processen per onderwerp.

De horizontale samenwerking is bijvoorbeeld sterker daar waar er duidelijk een gezamenlijke, overkoepelende belang op het spel staat. Een 'alibipartnership' of uiteenlopende partnerbelangen vervagen het proces. Een juiste partnersamenstelling is cruciaal zodat kennis niet overlapt, maar elkaar aanvult. Zo laat het strategische project CODE 24 met de triple helix samenwerking een juiste kenniscomplementariteit zien. De integratie van de verschillende organisaties onderbouwt het leereffect. Daarenboven vormt de transnationale corridor een eenduidige motivatie.

In de literatuur wordt aangehaald dat de *axial* projecten (zie p 11) de sterkste transnationale samenwerking oplevert. *Axial* projecten, zoals CODE 24 en RoCK laten zien, hebben automatisch een klaar doel en de *joint working* met transnationale resultaten komt hier dan ook het best aan de oppervlakte. Bij de andere projecten staan met name de "common issues" voorop (Dühr e.a., 2010).

De kern van de beschreven projecten ligt bij het horizontale proces. Steunend op lokaal initiatief en partnerbijeenkomsten wordt de basis gevormd voor de Europeanisering in Interreg. De Europese Territoriale Samenwerking kneedt een *Open Method of Coordination*.

Vooraf bij de opzet van een project is er al veel overleg nodig. Het is deze beginfase waar het horizontale proces het grootste is. De partners moeten elkaar leren kennen. Dit is tevens het lastigste onderdeel. Zo tonen de projecten dat er vrijwel altijd aanpassingen nodig zijn. Geregeld vallen partners weg of worden nieuwe partners bij het project betrokken.

De horizontale uitwisseling is lastig weer te geven, toch hebben de interviews hier de extra waarde van het Europese netwerk aangegeven en bij de projecten zijn ook duidelijk voorbeelden aangehaald van het kopiëren van *good practices* door de *Lead Partner*. Europeanisering komt hierbij overeen met harmonisatie en convergentie, zoals te zien in het transitie management van MUSIC of de pilot vergelijking in ENEVATE.

In ieder project is beschreven hoe de horizontale samenwerking leidt tot het opstellen van beleidsadviezen en het lobbyen op zowel nationaal als Europees niveau.

Met uitzondering van MUSIC geven de case studies aan hoe de bottom-up Europeanisering geleid heeft tot presentaties richting beleidsmakers en een sterkere Europese focus binnen de partnerorganisaties. Daarbij toont het lobbyeffect bij RoCK ook een concrete aanpassing op bestuurlijk niveau en een wetswijziging.

Het meest uitgewerkt zijn de beleidsadviezen bij WAVE. Daarin blijkt bovendien de bottom-up versterking door de *strategic clusters*. De uitwisseling van resultaten tussen de verschillende milieuprojecten in SIC-Adapt zorgt ervoor dat de lokale initiatieven en ideeën makkelijker gehoord worden tijdens de *cluster expert board*.

Tevens is er advies voor het Interregprogramma zelf, waarbij de transportcluster zich laat horen voor de prioriteiten van het vijfde programma. Een *bargaining* proces om er zeker van te zijn dat bij een volgend programma de treinverbindingen tussen de steden in Noord-West Europa op subsidie kunnen rekenen.

De bottom-up beleidsadviezen zijn pas echt aan de orde in het laatste stadium van de projecten en zullen pas de komende twee jaar echt tot uiting komen.

Hoewel bij Interreg het horizontale en bottom-up proces het sterkst naar voren komen, staat Europeanisering vooral bekend als een top-down proces en ook bij de projecten is zeker de invloed van Brussel merkbaar. Zo is er een overlap tussen de drie *Europe 2020* richtlijnen, die voortbouwen op de Lissabon Agenda, en de beschreven onderwerpen.

Inclusive growth is te zien bij de burgerparticipatie in MUSIC en de ontsluiting van perifere gebieden in RoCK. *Sustainable growth* komt terug in WAVE en *smart growth* matcht vervolgens met de *e-mobility* in ENEVATE. De vijf projecten sluiten goed aan op de Europese sectoren.

Ondanks het brede profiel en de ruimte voor de vele projectonderwerpen is er een *trickle-down* effect waarbij Europa de doelstellingen kan doordrukken aan de hand van de onderwerpselectie en de *soft law* aansturing vanuit het JTS. RoCK is een voorbeeld van een aangepast, '*conditionally approved*' project. Ook in de projectopzet met de werkpakketten is de sturing zichtbaar. Met de werkpakketten voor communicatie moet de EU-marketing de burger bereiken. *Dissimination* van de EU resultaten is een programmavereiste. Maar, met uitzondering van CODE 24, tonen de voorbeeldprojecten (vooralsnog) nauwelijks hoe de burger effectief bereikt wordt.

Met de *strategic initiatives* is er voorzichtig meer sturing gekomen in de onderwerpen en het projectverloop. SYNAPTIC laat zo zien dat er een duidelijkere lijn zit in de ov-projecten met het oog op de roep om resultaten.

Daarnaast keert ook nog zeker het ruimtelijke perspectief terug, dat domineerde in de voorgaande programma's. Zeker de transportprojecten uit *priority 3* sluiten aan bij de *Territorial Agenda* (EROP), en *priority 2* met WAVE bouwt eveneens voort op het derde programma. Toch wordt er bij de projecten niet verwezen naar de *Territorial Agenda* en is er geen sprake van implementatie.

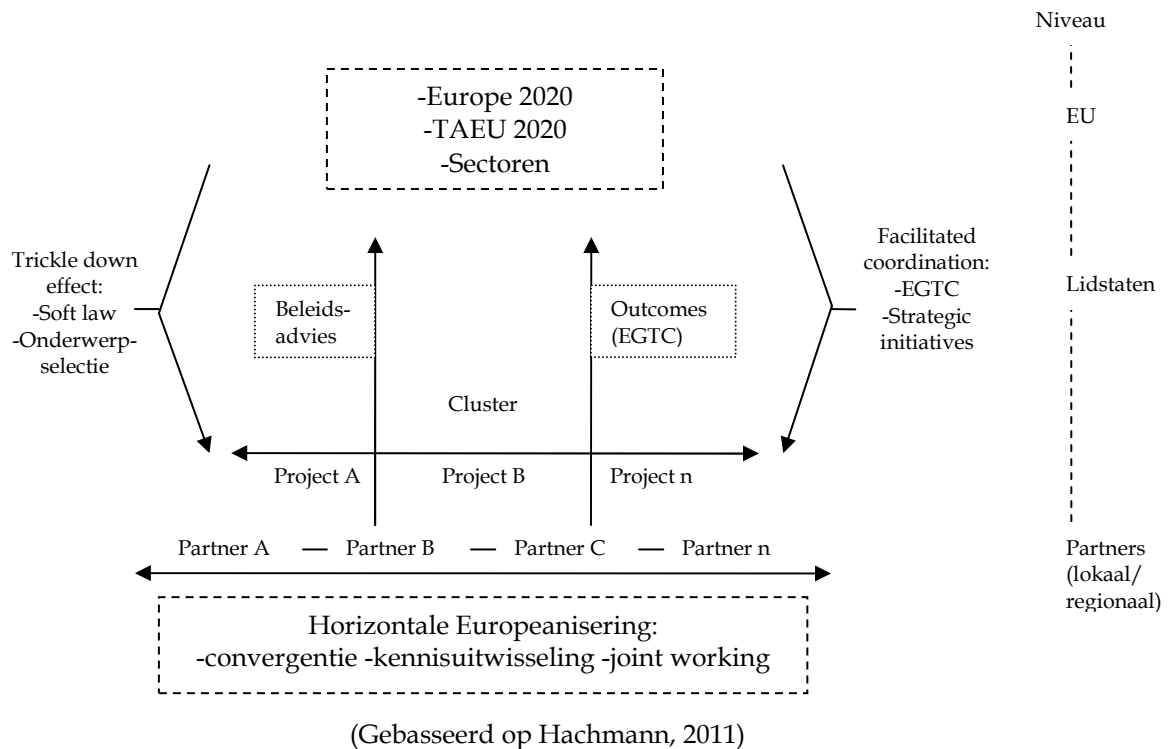
Interreg NWE is bovenal een platform voor uitwisseling (Radaelli, 2000) dat de EU doelen ondersteunt. Een *facilitated coordination* voor kennisoverdracht en convergentie. Bij elk project blijkt deze kern, zoals aangehaald in hoofdstuk 3; het is een top-down stimulus voor een bottom-up proces.

De vorming van een EGTC, alsmede SYNAPTIC en SIC-Adapt geven weer dat de Europeanisering in Interreg een circulair proces is. De Europese Unie ontwerpt een concept en lokale instellingen geven het samen vorm om zo bij te dragen aan de Europese cohesiedoelstellingen.

Deze circulaire, interactieve mix van processen illustreert Interreg als een zeer sterke bijdrage aan de Europeanisering (figuur 10). Zowel horizontaal als verticaal zijn de effecten van Interreg goed merkbaar. Ideeën worden op elkaar afgestemd, integrale concepten opgesteld en internationale transportassen beter uitgewerkt.

Daarbij slijpen tevens de kernpunten van het vage beleidskader over territoriale cohesie door. De projecten tonen synergiën die over de administratieve grenzen heenspringen en zorgen voor een sterker *networked Europe*, met een integratie tussen de steden en regio's.

Figuur 10: Circulair Europeaniseringsproces in de Interreg NWE projecten

Het is een hele uitdaging om deze resultaten en processen voor 100 verschillende projecten te gaan monitoren. Tot slot zal het afsluitende hoofdstuk dan ook ingaan op de uitdagingen en verbeterpunten die aan het licht zijn gekomen voor een verdere ondersteuning van het Europeaniseringsproces.

5. De verbeterpunten voor het vijfde programma; een sterkere top-down sturing

Met een overzicht van projecten is gebleken waar de kern van Interreg NWE ligt. Bij deze analyse en de interviews zijn ook de kritiekpunten aan bod gekomen.

De werking van het Interregprogramma is niet eenvoudig en een goede informatieverbreiding is daarom de uitdaging. *“The programme is conceptually challenging to grasp and therefore having clear and transparent guidance and support is essential”* (SQW, 2012, p. 54).

De laatste vraag die zo opduikt is waar de voornaamste aandachtspunten liggen voor de *Programme Preparation Group* in de voorbereiding naar de nieuwe start in 2014.

Op basis van de interviews met de *Lead Partners* en de programmadirecteur zullen enkele verbeterpunten uitgelicht worden. Daarbij is er tevens gekeken naar een overlap met de bestaande evaluatierapporten. Ook de eigen inzichten verworven met de stage zullen meegenomen worden bij de aanbevelingen.

5.1 Meer geografische sturing

Het eerste punt dat aandacht verdient voor het volgende NWE programma is de geografische spreiding van de projectpartners en het toegekende EFRO-geld.

Een verzameling van de huidige projecten in Interreg NWE IVB laat duidelijk zien dat enkele regio's eruit springen. Voor deze analyse zijn alle projecten tot en met de 9^e aanvraagronde meegewogen. Alleen de projecten die zijn goedgekeurd in de laatste selectieronde van deze programmaperiode ontbreken. Op kaart 4 en 5 blijkt een sterke vertegenwoordiging van Nederland en België. Hierbij dient wel opgemerkt dat de NUTS 3 gebieden in Duitsland kleiner zijn en minder inwoners tellen. Toch kan er een duidelijk verschil opgemerkt worden.

Het grootst is de concentratie in de regio Eindhoven. In deze NUTS 3 regio zijn er maar liefst acht *Lead Partners* van projecten binnen eenzelfde thema, innovatie. Opvallend daarbij is dat dit geen acht verschillende organisaties zijn. Zo komt tweemaal de Brabantse Ontwikkelings Maatschappij en tweemaal Brainport Development terug. Verder zijn tevens de regio's rond Brussel, Utrecht, Luxemburg en région Nord-Pas-de-Calais sterk vertegenwoordigd. In Luxemburg is dit vooral te wijten aan de veelvuldige deelname van het kennisinstituut Henry Tudor.

Minder in het oog springend is de Duitse stad Hagen, maar ook hier is een clustering van projecten van eenzelfde thema (vooral te zien op kaart 5). Drie projecten van de *priority strong communities* dragen bij aan de ontwikkeling van de stadswijk Wehringhaus (Sturm, 2012).

Het valt op dat partners vaker terugkomen en er zodoende een geografische concentratie van Interreg IVB subsidies is ontstaan. *“Een organisatie die eenmaal over de drempel is blijft komen, tenzij ze hun neus gestoten hebben”* (Louwers, 2012).

Een andere reden voor deze concentratie is dat het erg lastig is voor partners zonder Interreg ervaring om in een project te stappen of een project op te starten. *“It is becoming increasingly difficult for partners with little experience to become involved in ETC projects and ETC programmes have difficulties in attracting new and suitable partners”* (Hummelbrunner, 2012, p.14).

Daarbij kan vastgesteld worden dat de roodgekleurde gebieden juist die regio's zijn waar op bestuurlijk niveau veel kennis is van de Europese Territoriale Samenwerking. Zo liggen in

Lille en Brussel de coördinerende kantoren. En wat betreft Eindhoven zit het hoofd van de internationale coördinatie van de gemeente in het *Programme Steering Committee*.

Ervaring speelt dus een grote rol bij de aanvraag en partners die reeds met elkaar hebben samengewerkt zullen sneller een project van de grond krijgen. Zij hoeven de stap van vertrouwen en *mutual understanding* niet meer te nemen. Echter, dit is juist een stap van horizontale Europeanisering en het is belangrijk naast de bestaande samenwerking ook nieuwe relevante organisaties te leren kennen. Daarom moet proactief ingezet worden op het betrekken van 'nieuwe' actoren met hulp bij het overwinnen van de "*high administrative burden*".

Het risico is dat het anders door de moeilijke procedures een "inteeltclub" wordt zoals WAVE voorman van Erp aangeeft. Ook Hummelbrunner merkt dit gevaar op voor alle Interreg programma's: "*..there is a risk that ETC programmes will turn into a closed shop of 'initiated' actors*" (Hummelbrunner, 2012, p.14).

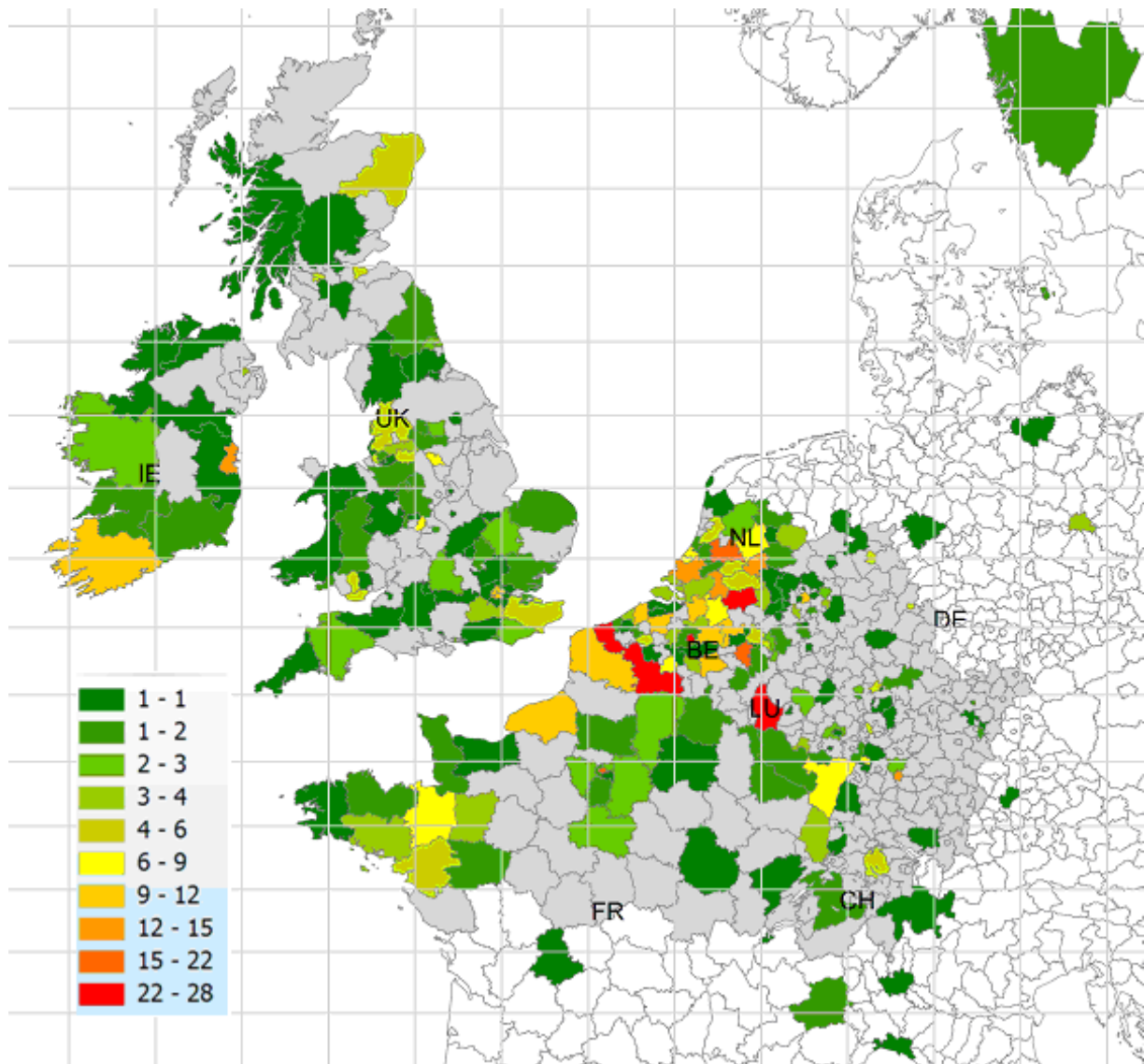
Het programma dient daarom opnieuw in te zetten op nieuwe deelnemers en onderwerpen per programmagebied. Om te zien waar deze promotie nodig is kan een nauwere samenwerking met het ESPON programma van pas komen. De (cartografische) studies van ESPON kunnen dan helpen om te zien in welke sector of welke regio meer deelname gewenst is voor uitbreiding van het programmapotentieel en spreiding van de know-how.

Een betere top-down stimulering van relevante kennis in de meer perifere regio's sluit daarenboven goed aan op de *inclusive growth* doelstelling van de Europe 2020 visie en het cohesiebeleid. De kaarten tonen immers dat de projectpartners met name uit de economisch goed presterende regio's komen. Een nadere uitwerking van de TAEU 2020 vereist zodoende een meer sturende aanpak waarbij het NWE programma een geografisch gebalanceerd overzicht houdt.

Goede projectresultaten zullen uiteraard voorop blijven staan en een geforceerde partner spreiding is dan ook niet aan de orde. Toch vraagt de huidige sterke geografische focus en de cohesiedoelstelling meer aandacht voor de "*geographical and thematic gaps*" met behulp van een meer proactieve houding (ESPON & Blue, 2011).

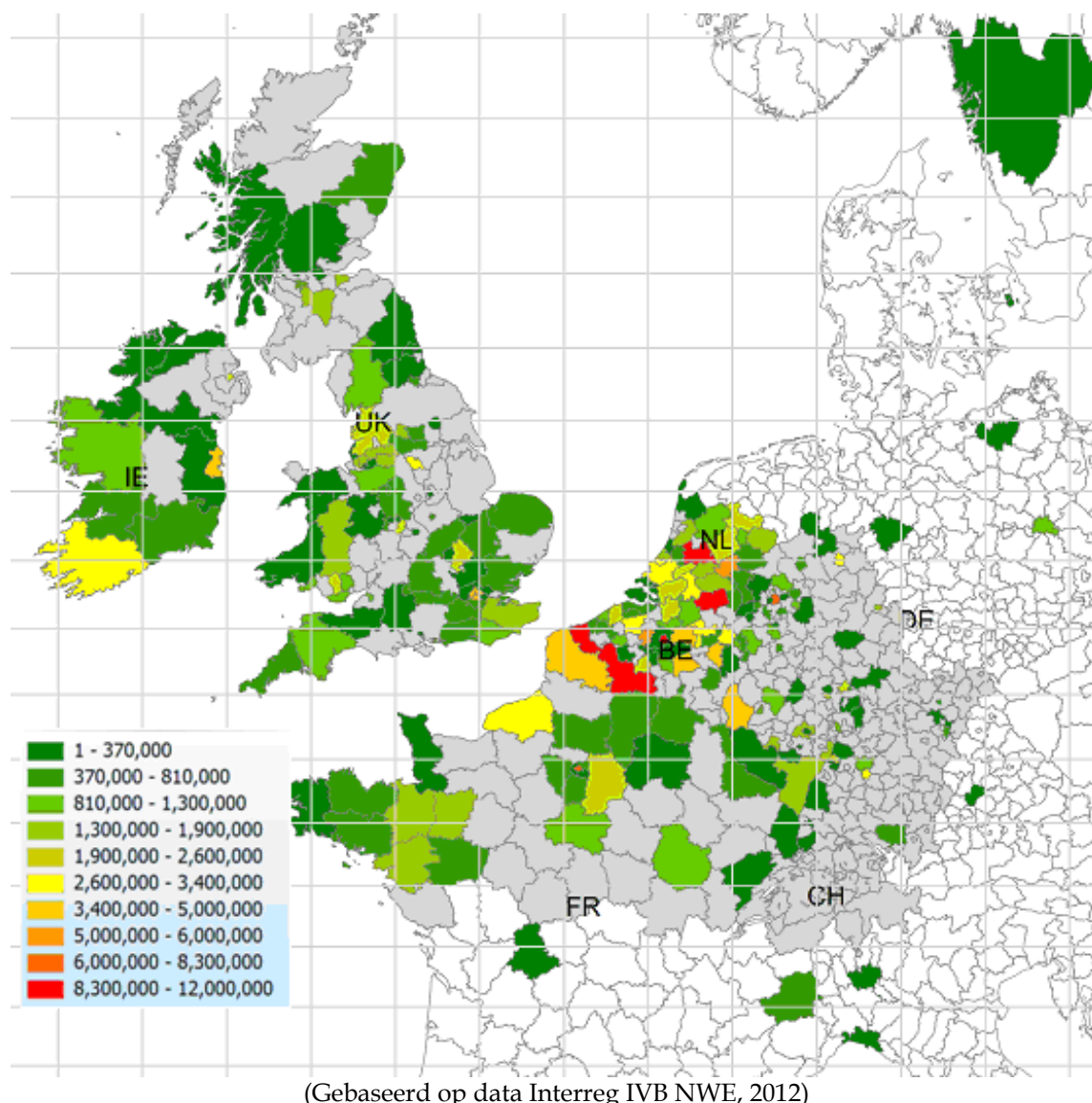
Het vijfde programma zal overigens wederom voor een kleine gebiedsuitbreiding zorgen. Naar alle waarschijnlijkheid zullen dan Drenthe, Friesland en Groningen alsmede het westelijke gedeelte van Nedersaksen bij het NWE gebied gevoegd worden (Louwers, 2012).

Kaart 4: Aantal projectpartners per NUTS 3 regio

(Gebaseerd op data Interreg IVB NWE, 2012)

Kaart 5: EFRO-subsidie per NUTS 3 regio

5.2 Aanpassing in de *priorities* voor meer 'zichtbaarheid'

Een ander verbeterpunt sluit eveneens aan bij het (territoriale) cohesiebeleid. *"There is a clear need to sharpen the profiles of the individual programmes"* (Kurnol, 2009).

Het vijfde cohesie rapport vraagt namelijk om een sterkere thematische concentratie per programmagebied. De vier prioriteiten verdienen dus bijschaving voor de nieuwe start in 2014. Een bijschaving die vooral doelt op het meer inspelen op het regionale karakter. I.e. waar liggen de knelpunten voor het transnationale gebied en hoe kan de regionale kracht, de *territorial capital*, versterkt worden.

Nu is het NWE programmagebied erg groot en divers, toch kunnen er specifiekere doelen opgesteld worden. Om te beginnen zal er dan gesleuteld moeten worden aan de eerste *priority*: innovatie. Dit thema is ontstaan in navolging van de Lissabon doelstelling, maar is een wel heel breed begrip waardoor er haast geen overzicht meer te bewaren valt. Ook de

programmadiirecteur is niet tevreden over deze prioriteit: “*Het thema innovatie is een actie en geen thema*” (Louwers, 2012).

Hoewel innovatie binnen de projecten natuurlijk aangemoedigd moet blijven, is het advies dus om innovatie als prioriteit los te laten en meer terug te gaan naar de territoriale integratie, zodat een duidelijker vervolg wordt gegeven aan de territoriale cohesie. Want de innovatie-focus duwt de echte transnationale en territoriale items, die toch meer binnen de *spatial development* liggen, ietwat naar de achtergrond. Dus een “*refreshment of the NWE spatial vision for the next IVB programme*” (SQW, 2012, p.16).

De roep om een meer gebiedsgerichte aanpak is bekend en zal waarschijnlijk overgenomen worden door de Europese Commissie. Het vijfde programma zal dan meer terugkeren naar het derde programma, met weer een sterkere *place-based* benadering aansluitend op het Barca rapport. Noord-West Europa is het grootste B programma, toch kan op basis van *territorial captial of places* (Faludi, 2011) en de bevindingen in de huidige projecten bezien worden waar de grootste uitdagingen liggen. Zo zal transport ongetwijfeld een van de steunpilaren blijven. Het huidige programma kent daarnaast al projecten gericht op de vergrijzing, eveneens een duidelijke prioriteit die mogelijkheden biedt voor vervolg.

Daarbij zullen de Interreg VB NWE prioriteiten een sterke overlap met de andere Europese programma’s proberen te mijden. Zo is URBACT bijvoorbeeld een ‘uitwisselingsprogramma’ dat al inzet op de duurzame stadsontwikkeling en KP7, het 7e kaderprogramma voor onderzoeken en technologische ontwikkeling, heeft al een sterke focus op kennis.

De verandering van de thema’s is eveneens cruciaal voor de grootste uitdaging van het programma op dit moment: de weergave van de resultaten. Deze uitdaging komt ook naar voren in de beschreven projecten. Het is zelfs voor de projectdeelnemers soms niet eenvoudig om te laten zien wat er gebeurd is met het subsidiegeld. “*De zichtbaarheid is de tragedy of Interreg*” (Louwers, 2012). Het ontbreken van de tastbaarheid en meetbaarheid van de Interregresultaten werpt een probleem op nu aan het einde van de programma getoond zal moeten worden wat het EFRO-geld gebracht heeft. Het ontbreekt aan coherente data over de projectuitkomsten en er zijn maar weinig indicatoren die een betrouwbaar beeld kunnen schetsen. Het verscherpen van de prioriteiten en een verdere samenwerking tussen de projecten zal een resultaatanalyse in de hand werken.

Om het probleem van de ‘zichtbaarheid’ op te lossen zal Interreg daarnaast in de toekomst nog specifiekere in kunnen zetten op de *strategic initiatives*. Zoals reeds aangegeven bij SIC-Adapt, ontbreekt het bij de clusters aan een duidelijk streven. Er zijn geen heldere doelstellingen wat er bereikt moet worden en slechts kennisuitwisseling tussen de projecten is niet aan te tonen. Met tussentijdse analyses kan gezien worden waar de clusterthema’s meer aandacht verdienen, zodat het Interregbestuur daar gericht op aanstuurt.

Door een striktere indamming van de onderwerpen, met meer top-down inmenging voor beter afgebakende thema’s, zullen projectuitkomsten eenvoudiger zichtbaar en meetbaar zijn.

Keerzijde van deze aanpak is wel dat goede transnationale ideeën die niet passen in de nauwere onderwerpaftakening buiten de boot gaan vallen.

Andere vraag is hoe deze grotere sturing bewerkstelligd wordt. Voor het geringe aantal JTS *officers* is het immers reeds alle hens aan dek om de 100 projecten te ondersteunen. Voor een uitgebreide sturing is geen ruimte. *Officers* per thema of per cluster is wellicht al een stap in de richting. Meer thematische kennis vergemakkelijkt een kritische blik op de projectvoortgang en de *assessments* (SQW, 2012; ESPON & Blue, 2011).

“*Het programma moet meer smoel krijgen*” is alleszins het devies. Dit is tevens van belang met het oog op het lobbycircuit voor het vergroten van het Interregbudget (van Erp, 2012).

Die sterkere financiële steun is onmisbaar nu uit de interviews blijkt dat de projecten in tijden van bezuinigingen meer en meer problemen hebben om de cofinanciering rond te krijgen. Partners zijn zodoende noodgedwongen uit projecten moeten stappen waardoor de projectenresultaten afzakken. Een lobbystrategie opstellen om 75 procent EFRO voor een project te krijgen is dan ook zeker geen slecht idee om de strategische top-down benadering kracht bij te zetten. Een verhoging naar 75 procent financiering vanuit het EFRO onderbouwt immers de sterkere programmasturing.

5.3 Nietszeggende indicatoren

Met het oog op het naar voren brengen van de resultaten wordt momenteel ingezet op de *“capitalisation of the results”*. Dit zal zowel kwantitatief als kwalitatief gebeuren, zoals het inzoomen op specifieke projectactiviteiten. Afgelopen zomer is er daarvoor op het NWE JTS een *capitalisation officer* aangesteld. In vergelijking met de andere B programma's is dat erg laat.

Centraal voor deze *capitalisation* staan de indicatoren. Maar, het zijn juist die indicatoren die bij de ondervraagde *Lead Partners* momenteel de wenkbrauwen doen fronsen.

In de jaarlijkse rapportages wordt van de projectleiding gevraagd een lijst van kwantitatieve en kwalitatieve indicatoren in te vullen. De kwantitatieve indicatoren verschillen daarbij per *priority*. Het gros van deze indicatoren is moeilijk aan te geven, slecht geformuleerd of nauwelijks relevant. Dit zorgt ervoor dat er willekeurige, niet te controleren cijfers opduiken. Een illustrerend voorbeeld waarbij een cijfer niets vertelt: *“The number of copies printed of publications targeted to specialist audiences”* (Interreg IVB NWE, 2012).

Deze indicatoren verdienen dus een grondige herziening voor de start van het volgende programma. Voor een integratie met andere Interregprogramma's zouden dan *core indicators* vanuit de Europese Commissie geïntroduceerd kunnen worden, vervolgens aangevuld door een beperkt aantal programmaspecifieke indicatoren. Meer nadruk op concrete voorbeelden en minder kwantitatieve indicatoren staat daarbij voorop. De huidige cijfers geven namelijk een vertekenend beeld. *“De indicatoren moeten anders. Dit is niet te doen in elke rapportage, onmogelijk. Het zijn onbetrouwbare cijfers, en dat zorgt voor een schijnwerkelijkheid....De monitoring is niet met de tijd meegegaan”* (Sprangers, 2012).

De lijst van meer dan 40, vaak irrelevante, indicatoren die de projecten nu moeten invullen is alleszins nauwelijks een hulpmiddel voor het promoten van Interreg.

De ESPON kaarten kunnen naast het aantonen van de *geographical gaps* ook een sterkere bijdrage gaan leveren aan de *dissimination* en *capitalisation*. Namelijk door thematische indicatoren, van meerdere programma's samen, te markeren met *“territoriaal bewijs”* (ESPON & Blue, 2011).

Het andere ondersteunende programma, INTERACT, heeft al laten zien hier een centrale actor in te zijn en voor het volgende programma zal die interactie tussen deze programma's best nog verder worden versterkt.

Daarnaast kan INTERACT bijdragen aan een *common branding* van de programma's. Bijvoorbeeld door het gebruik van één Interreglogo en één oriënterende centrale site. De 70 verschillende programma's met allen hun eigen logo, dat is moeilijk uit te leggen (Louwers, 2012). Dus, één Interreg-uitstraling voor het onderbouwen van de *capitalisation*.

5.4 Selectieprocedure en ondersteuning projectontwikkeling

Een volgend punt dat stuit op commentaar van de *Lead Partners* is de selectieprocedure.

De projectvoorbereiding is een lang proces dat deelnemende organisaties kan afschrikken. Een suggestie voor de selectieprocedure is zodoende een “*two step approach*”, waarbij in een vroeg stadium het idee van de initiatiefnemer wordt goedgekeurd en vervolgens vanuit het JTS al een beperkt subsidiebedrag opzij kan worden gezet vooraleer de definitieve goedkeuring plaatsvindt (Sturm, 2012).

Dit sluit aan bij de zogeheten *seed corn funding* die al toegepast wordt bij andere transnationale programma's. Deze *seed corn funding* zorgt voor een versterking van de projectaanvragen en het bijstaan van de pro-actievere sturing. Bovendien vormt het een motivatie voor nieuwkomers in het Interregcircuit. Want, na een lange voorbereiding geen subsidie krijgen weerhoudt partners van nieuwe projectvoorstellen (SQW, 2012).

De eerste adviezen blijven wel in handen van de *Contact Points*. Met een adequate begeleiding maken zij duidelijk of het idee past binnen Interreg B of dat het concept beter aansluit op een ander programma. De rol van de CP's bij een pro-actievere projectontwikkeling is cruciaal. Daarbij is wel van belang dat contact tussen de CP's en de vertegenwoordigers in het PSC vermeden dient te worden voor een juiste scheiding tussen projectontwikkeling en -beoordeling.

De kwantiteit en kwaliteit van projectaanvragen was bij de laatste aanvraagronde lager dan gehoopt (SQW, 2012). Er was relatief veel budget over bij de laatste goedkeuring, waardoor ook de projecten met veel kritiek uiteindelijk subsidie krijgen. Naast een transparantere selectieprocedure vraagt een gerichter programma om een sterkere communicatie richting potentiële kandidaten. Hierbij kan gedacht worden aan een meer systematische spreiding van de brochures. Deze gerichte aanpak past tevens bij het aankaarten voor meer betrokkenheid van private actors voor de *triple helix partnerships*.

Een ander kritiekpunt is het stugge applicatieformulier dat te weinig ruimte biedt voor een goede uitleg van het projectidee. Logischerwijs gaan de organisaties het formulier heel slagingsgericht invullen met een vertekend beeld als resultaat (Puts, 2012). Ervaring met aanvragen en projectpresentaties wordt bevestigd door de terugkerende partners

In het huidige formulier is het lastig om moeilijke concepten uit te leggen. Daarom rijst de vraag naar een eenvoudiger structuur van de *application form* (Weber 2012; Sprangers, 2012).

5.5 Conclusie: Op weg naar meer zichtbare output

De “*tragedy of Interreg*” is de zichtbaarheid van de resultaten. Dit is onder meer te wijten aan het geringe budget, het zeer uiteenlopend gebruik van het EFRO-geld en de vage formulering van de doelstellingen vanuit het Europese beleid.

Zo is er eerder al gebleken dat territoriale cohesie zowel als begrip en als doelstelling geen klare betekenis heeft.

De *scope* van de programmaonderwerpen is te ruim en de spreiding van fondsgelden daarom te dun. De voornaamste uitdaging ligt zodoende in het opstellen van scherpe doelstellingen voor de Europese Territoriale Samenwerking in zijn totaliteit én per programmagebied. Zonder duidelijke richtlijnen en doelen valt er immers weinig te toetsen.

“*There is need for a clearer vision at European level. A more detailed document outlining the roadmap towards the Europe 2020 objectives would be welcome*” (INTERACT²,2012).

Interreg VB zal specifiekere moeten ingaan op de problemen per gebied voor een “territoriale justificatie van het doel” (Louwers, 2012). Bij deze sterkere top-down aanpak zal weer terug worden gegrepen naar de ruimtelijke focus van het derde programma met meer verwijzing naar de Territorial Agenda 2020. Voor meer zichtbaarheid zal de prioriteit innovatie alleszins plaats moeten ruimen voor de transnationale thema’s, zoals de internationale vervoersnetwerken van prioriteit 3.

De doelstelling van VB zal een combinatie van TAEU 2020 en Europe 2020 worden (Louwers, 2012).

Voor een betere zichtbaarheid vragen tevens de indicatoren om een nieuwe opzet. De huidige lijst met te veel irrelevante cijfers zorgt voor ophef. Vanuit de Europese Commissie en het NWE programmabestuur moeten concrete doelen worden opgesteld, vertaald in een beperkt aantal controleerbare indicatoren.

Vervolgens is ook de ongelijke geografische spreiding bij het NWE programma naar voren gekomen. Het advies rijst daarom meer in te zetten op nieuwe partners. Daarbij helpt de verlaging van de eigen financiële bijdrage van 50 naar 25 procent.

Voor de betere spreiding en meer top-down sturing is een proactieve project ontwikkeling en een administratieve vereenvoudiging de vereiste. *Een two-step approach met seed corn funding* kan dan uitkomst bieden voor de Interreg-motivatie van de organisaties.

Dé uitdaging is daarbij om te breken met het idee dat het managen van een Interregproject te bureaucratisch en gecompliceerd is, en dat het meer problemen oplevert dan het waard is. Daarvoor is er ook een integrale ETC aanpak gewenst. Één administratieve aanpak voor alle programma’s.

Vanuit de Commissie is er alleszins de ambitie voor deze administratieve vereenvoudiging en afstemming tussen de programma’s: *“Our plan for a specific regulation for the cooperation objective in the next period should make this easier.”* Aldus Dirk Ahner, DG regionaal beleid (Europese Commissie, 2011).

Over de steun vanuit het *Joint Technical Secretariat* zijn de ondervraagde LP’s van het NWE programma erg lovend. De aanpassing en sturing zal vooral van hoger hand moeten komen. De kern van Interreg zal hoe dan ook blijven bij integratie en samenwerking gebaseerd op lokaal initiatief. Op die manier is Interreg een simpele en relatief goedkope weg naar een geïntegreerd Europa.

Interreg; een overzicht

Interreg, een Europees subsidieplatform voor de samenwerking in Europa, is illustratief voor de kernwaarde van de EU en “..born out of a need to cooperate” (Europese Commissie, 2011, p.8).

De afgelopen twee decennia heeft Interreg zich geleidelijk ontwikkeld tot het huidige *European Territorial Cooperation* die bestaat uit *de cross-border, transnational en interregional cooperation*, ondersteund door het ESPON en INTERACT programma.

De doelstelling is daarbij geëvolueerd van *spatial planning* naar de *Lisbon growth and jobs*.

Een uitleg van Interreg geeft weer dat het idee weliswaar simpel is, maar dat het daadwerkelijke functioneren van de Europese Territoriale Samenwerking zo evident nog niet is.

De voorbeeldprojecten hebben zodoende een overzicht gegeven van het grootste transnationale programma, Noord-West Europa, om uiteindelijk te kunnen zien waar de sterktes en zwaktes liggen.

De kern van de Interregprogramma's ligt bij uitdagingen die nationaal moeilijk op te lossen zijn. Het is echter niet eenvoudig om weer te geven wat de resultaten zijn van Interregprojecten. De onderwerpen van de projecten zijn erg verschillend en zelfs per project is het lastig om aan te tonen wat de subsidies opleveren.

Wel brengen de projecten de kernaspecten uit de doelstelling van Interreg IVB NWE goed aan het licht:

-*Make the NWE area more competitive, environmentally friendly and cohesive*

-*Improving accessibility through intelligent transport solutions*

-*Attractive cities and rural areas*

-*Using the existing territorial assets as much as possible*

(Interreg IVB NWE, 2012).

De case studies tonen een nauwe overlap met de theorie over Europeanisering, een moeilijk te definiëren begrip dat hier steunt op de drie Europeaniseringsprocessen. De Interregprojecten brengen een circulaire vorm van Europeanisering naar voren.

Het zwaartepunt ligt bij de horizontale Europeanisering en zal daar ook blijven. De *mutual learning processes* staan voorop. Gebaseerd op deze leereffecten ontstaan er bij iedere samenwerking beleidsadviezen voor het EU beleid. Interreg zorgt zodoende voor directer contact tussen de lokale organisaties en Brussel, zonder dat daar de nationale overheid bij betrokken hoeft te worden (Brenner, 2004).

Maar, om te zorgen voor een grotere efficiëntie en de vereiste zichtbaarheid zal Brussel een sterker top-down beleid moeten uitzetten voor een steviger imago van Interreg. Met de *strategic initiatives* is een goede weg ingeslagen die nog verder uitgewerkt kan worden.

Zoals Dühr en Nadin reeds bij de aanvang van het vierde programma voorspelden is het verbreden van de doelstellingen richting de Lissabon agenda en het vage territoriale cohesie concept een struikelblok voor Interreg B gebleken (Dühr & Nadin, 2007, p. 389).

De richtlijnen voor de Interregprogramma's verdienen meer aanscherping. Deze aanscherping moet starten bij een duidelijker beleidskader en een heldere *Territorial Agenda*. Vervolgens kunnen dan voor elk programma eenduidige prioriteiten worden opgesteld. Met daarbij een sterke nadruk op de *place-based* benadering uit het Barca Rapport (Barca, 2009).

Zeker in deze tijden waarin de Europese Unie overstelpt wordt met kritische vragen is er een grotere vraag naar tastbare resultaten. Dit was er al in het begin van het huidige programma, maar de projectvoorbeelden hebben laten zien dat het nog altijd een heikel punt is. De aanbevelingen voor het vijfde programma houden dan ook verband met deze 'zichtbaarheid'.

Het blijft van belang organisaties zonder Interregervaring te motiveren om deel te nemen aan een Interregprojecten. Dit vereist een versimpeling en integratie van de administratieve procedures in de Interregprogramma's, alsmede een sterkere EFRO-financiering van de projectkosten.

ETC is een formule waar nog heel veel voordeel uit te halen valt. Al zal er dan wel meer sturing moeten komen met een doeltreffend Interregprofiel, zodat vooral de meerwaarde van de transnationale samenwerking goed aan de oppervlakte komt.

Reflectie

De stage bij het JTS van Interreg IVB NWE in Lille is een essentiële basis geweest voor deze scriptie. Het geeft dan ook voldoening dat met de scriptie een vervolg is gegeven aan mijn stage en dat ik zo ook een goede impressie heb gekregen van het werk aan de kant van de initiatiefnemers, de daadwerkelijke kern van Interreg.

Een probleem bij de opzet bleek de geringe literatuur over de transnationale (B) samenwerkingsprogramma's. *Cross-border* projecten blijven het middelpunt van de Europese Territoriale Samenwerking. Zo ontbrak er aanvankelijk een stevig houvast. Natuurlijk wordt Interreg veelvuldig genoemd in uiteenlopende onderzoeken, papers en rapporten, toch is er maar zelden een auteur geweest die de transnationale samenwerking centraal heeft gezet of het gewaagd heeft programma's en resultaten te analyseren. De auteurs, academici die dit wel hebben gedaan bleken uiteindelijk allemaal verbonden te zijn geweest aan een Interregprogramma of gerelateerd adviesbureau. Zo hebben Dühr en Colomb bijvoorbeeld beide gewerkt op het JTS in Lille. Dit onderstreept dat het zonder ervaring in een project of programma ingewikkeld is om Interregprogramma's te ontleden.

Wat betreft de literatuur en de geschiedenis was ook het veranderende profiel van het Interreg-initiatief een hindernis. In de stukken geschreven voor 2008 is bijvoorbeeld massaal het EROP en de ruimtelijke analyse voorop gezet. Een benadering die in de huidige context zijn relevantie deels heeft verloren, waardoor alleen recente artikelen een goed vertrekpunt vormden.

Gelukkig is er, mede dankzij de gesprekken tijdens het Interreg IVB NWE *Annual Event*, literatuur opgedoken die een leidraad creëerde voor het concept van deze scriptie.

Het was alleszins een uitdaging om een weg in te slaan die nog niet of nauwelijks eerder bewandeld was. Een weg die zodoende geduld en zelfzekerheid vergt. Vooral dit laatste zorgde af en toe voor een barrière.

Het aantal afgeronde IVB projecten is gering. De geselecteerde projecten zijn allen uit de eerste aanvraagronde, toch is de weergave van de projecten eenvoudiger over twee jaar, na de afronding. De timing van de scriptie is dus niet ideaal en ik had op meer output gerekend, waardoor een helderder beeld zou zijn ontstaan van de kernwaarden van Interreg. Daarenboven hebben enkele projecten te maken met vertraging. De interviews boden hier wel telkens uitkomst en hebben ook in dit stadium reeds concrete output kunnen tonen, aangevuld met voorziene resultaten.

Daarbij hebben de interviews mij, naast de informatie over de projecten, veel geleerd over de verschillende gemeentes en organisaties. Zo blijkt bijvoorbeeld wat voorop staat bij de betreffende afdeling in hun doelstelling en werkwijze. Deze blik op de werkvloer doet beseffen dat ieder project verschilt en zijn eigen drijfveren heeft.

De interviews met de *Lead Partners* hebben me tevens laten zien dat er bij de Interreg-programma's kansen liggen voor onderzoek vanuit de bestuurs- en organisatiewetenschappen. Coördinatie en management van de projecten is een boeiend proces dat vele vragen oplevert.

De omvang van het transnationale NWE-gebied blijkt soms een obstakel. Het feit dat het *Joint Technical Secretariat*, ondanks het budget voor onderzoek en kennis, ietwat in zijn maag zit met de presentatie van de resultaten illustreert deze kwestie.

Met name het werk in het laatste hoofdstuk met de verbeterpunten vormde zodoende interessante materie. Hoewel er op het JTS kennis is van een aantal zwakke punten, hebben de interviews in combinatie met de rapporten een reeks verbeterpunten aangehaald die nog niet sterk belicht zijn geweest.

Door de veelheid aan termen en de ondefinieerbaarheid die gepaard gaat met Europese Territoriale Samenwerking was het aanvankelijk uitkijken om niet te verdwalen. Het beleidskader, alsmede de theorie, tonen namelijk eveneens brede begrippen. Voornamelijk territoriale cohesie is mijns inziens een gevaarlijk vaag concept dat het leggen van verbanden belemmert. Het tweede hoofdstuk is voor mij dan ook het grootste kritiekpunt van de scriptie. Doordat uiteindelijk maar moeilijk een kern naar voren komt, draagt territoriale cohesie minder als verwacht bij aan de betekenis en ontplooiing van de Europese Territoriale Samenwerking en Interreg NWE.

Door de meerduidigheid heeft het even geduurd voordat alles op zijn plaats viel en ik een goed overzicht had. Juist het omgaan met deze complexiteit, en de twijfel die daaruit voort kan vloeien, is een waardevolle leer voor de toekomst.

Bijlage 1: Interviews

De onderstaande open interviews, waarbij telkens een korte vragenopzet de richtlijnen vormde, waren een noodzakelijk input voor de scriptie. Hier is er een overzicht gemaakt van de geïnterviewde personen en is de kern van de gesprekken weergegeven.

Ruut Louwers: Directeur Interreg IVB NWE

Datum en plaats: 13-06-2012, Lille

Dit was het meest uitgebreide interview. In dit bijna anderhalf uur durend gesprek zijn veel onderwerpen belicht, waaronder bijvoorbeeld de rol van het Groenboek en de *Territorial Agenda*. Centraal stond het oordeel van de directeur over het functioneren van het huidige programma, en de doelstellingen voor 2014. Louwers benadrukte daarin de unieke waarden van Interreg en noemde daarbij eveneens de zwakke punten. Zo is er bijvoorbeeld gevraagd hoe volgens de directeur het ideale Interreg B project eruit ziet.

Verder zijn er ter verduidelijking ook nog vragen gesteld over de werking van de *programme management structure*.

Dit interview heeft een stevige basis gelegd voor de scriptie en zorgde voor een noodzakelijke inkadering van de Europese Territoriale Samenwerking.

Lambert Van Nistelrooij: Europarlementariër en rapporteur regionaal beleid

Datum en plaats: 13-07-2012, Berkel-Enschot

Door vertraging en een drukke agenda was dit slechts een beperkt gesprek van nauwelijks een kwartier. Toch zijn er nog enkele nuttige vragen gesteld kunnen worden op gebied van het cohesiebeleid om een beter overzicht te krijgen van het beleid achter Interreg en hoe er in het parlement tegen de ETC aan gekeken wordt.

Meike Sturm: projectleidster CIB, namens Stadt Hagen (DE)

Datum en plaats: 06-06-2012, Dortmund

De projectmanager van CIB heeft veel ETC ervaring en is verbonden in meerdere projecten. Tijdens dit korte (20 min) interview, na de Hagen-presentatie op het *Annual Event*, zijn zodoende vragen gesteld over de belangrijkste verbeterpunten van het Interregprogramma, zoals de applicatieprocedure en de indicatoren.

Gesprekken met de projectpartners van de beschreven projecten:

Telkens duurden deze interviews ongeveer drie kwartier. Centraal in de gesprekken stonden de voortgang en resultaten van de projecten. Tevens is bij elk project gevraagd naar de beleidsadviezen, de leereffecten, de transnationale meerwaarde en de visie op de werking van het Interregprogramma.

Enkele vragen die zo voorop stonden bij de interviews:

-Hoe is het project initiatief tot stand gekomen? En hoe hebben de projectpartners elkaar gevonden?

-Wat is het effect van de cluster voor het project?

-Waar toont de transnationale samenwerking de meeste waarde?

-Kunt u voorbeelden geven van

a) *organisational learning*, wat zijn de voornaamste resultaten geweest voor uw organisatie

b) *individual learning*, ...voor uzelf

-Wat zijn de belangrijkste punten die verbetering vragen binnen Interreg IVB NWE.

Piet van Erp: projectleider WAVE, namens Waterschap Regge & Dinkel

Datum en plaats: 18-09-2012, Almelo

Van Erp is al meer dan tien jaar betrokken bij Interreg B projecten. Dit was dan ook een zeer nuttig interview met een helde kijk op WAVE en het functioneren van het programma.

Esther Sprangers: projectleidster MUSIC, namens de Gemeente Rotterdam

Datum en plaats: 26-09-2012, Rotterdam

Het transitie management bleek een lastig te verklaren concept. Naast de uitleg over TM illustreerde dit interview ook de rol van Interregproject voor een grote gemeente.

Patrick Witte: als PhD student verbonden aan CODE 24, namens Universiteit Utrecht

Datum en plaats: 27-09-2012, Utrecht

Concrete voorbeelden van de deelprojecten gaven een goed beeld van CODE 24, waarbij duidelijk de betekenis van CODE 24 voor Nederland en de Universiteit naar voren kwam.

Met betrekking tot de beleidsadviezen is tevens een korte vraag gesteld aan Prof. Tejo Spit, die eveneens namens de Universiteit verbonden is aan het project.

Godfried Puts: projectleider ENEVATE, namens AutomotiveNL

Datum en plaats: 04-10-2012, Helmond

Dit interview benadrukte de knelpunten van ENEVATE en de samenwerking. Zodoende kwamen de complexe punten van een Interregproject goed aan bod. Ook bleken hieruit de uitdagingen van een innovatieproject.

Goesta Weber: projectleider RoCK, namens de Gemeente Eindhoven

Datum en plaats: 15-10-2012, Eindhoven

Het laatste gesprek bracht onder meer een gerichte uitleg over de plannen van de afzonderlijke projecten en hoe de Tranchemanche metro past in het project.

Tevens gaf het interview goed de clusterwerking weer van SYNAPTIC.

Bijlage 2: Literatuurlijst

AutomotiveNL, (2012) <http://www.automotivenl.com>

Bache, I., (2008) *Europeanization and Multilevel Governance: Cohesion Policy in the European Union and Britain*. Rowman & Littlefield Publishers, Lanham.

Bachtler, J. & L. Polverari, (2007) *Delivering Territorial Cohesion: European Cohesion Policy and the European Model of Society*. In: A. Faludi, *Territorial Cohesion and the European Model of Society*. Massachusetts: Lincoln Institute of Land Policy, pp. 105-128.

Barca, F., (2009) *An Agenda for a Reformed Cohesion Policy. A place-based approach to meeting European Union challenges and expectations*. Brussels, April 2009.

Bulmer, S. & C., Radaelli, (2004) *The Europeanisation of National Policy? Queen's Papers on Europeanisation No 1/2004*.

Böhme, K., Jossierand, F., Ingi Haraldsson, P., Bachtler J. & L. Polverari, (2003) *Trans-national NordicScottish Co-operation: Lessons for Policy and Practice*, Nordregio Working Paper.

Böhme, K. & B. Waterhout, (2008) *The Europeanization of planning*. In: A. Faludi (Ed.) *European Spatial. Research and Planning*, pp. 225-248 Cambridge, MA: Lincoln Institute of Land Policy.

Brenner, (2004) *New state spaces. Urban governance and the rescaling of statehood*. Oxford, Oxford University Press pp. 288.

Bruno, I., S. Jacquot & L. Mandin, (2006) *Europeanization through its instrumentation: benchmarking, mainstreaming and the open method of co-ordination . . . toolbox or Pandora's box?* *Journal of European Public Policy* 13:4 June 2006: pp. 519-536.
<http://www.eucenter.wisc.edu/OMC/new%20omc%20links/bruno%20et%20al%20europeanization%20through%20tools%20jepp%202006.pdf>

CODE 24, (2012) www.code-24.eu

Committee of the Regions, (2009) *White Paper on Multilevel Governance (Own Initiative Report) CONST-IV-020*.
<http://web.cor.europa.eu/epp/Ourviews/Documents/White%20Paper%20on%20MLG.pdf>

Colomb, C., (2007) *The added value of transnational cooperation – towards a new framework for evaluating learning and policy change*, *Planning, Practice and Research*, 22(3), pp. 347-372.

Dabinett, G., (2011) *Promoting Territorial Cohesion, and Understandings of Spatial Justice*. University of Sheffield, UK.
<http://www.regional-studies-assoc.ac.uk/events/2011/mar-slovenia/papers/Dabinett.pdf>

Dolowitz, D. & D. Marsh, (2000) *Learning from Abroad: The Role of Policy Transfer in Contemporary Policy Making*. *Governance*, 13(1), pp. 5-24.

Dühr, S. & V. Nadin, (2007) Europeanization through Transnational Territorial Cooperation? The case of INTERREG IIIB North-West Europe, *Planning, Practice and Research*, 22(3), pp. 373-394.

Dühr S., C. Colomb & V. Nadin, (2010) *European Spatial Planning and Territorial Cooperation*. Routledge, New York.

ENEVATE, (2012) <http://www.enevate.eu>

ESPON, (2012) www.espon.eu

Euregio Maas-Rijn, (2010) Cross border public (rail) transport problems in North West Europe.
http://www.rockproject.eu/fileadmin/ROCK/content/redakteure/data/strategic/Crossborder_rail_problems_in_the_border_region_Netherlands.pdf.

Euregio Maas-Rijn, (2012) <http://www.euregio-mr.com/nl/euregiomr> [Bezocht op 2-09-2012].

Europese Commissie, (1999) *ESDP European Spatial Development Perspective. Towards Balanced and Sustainable Development of the Territory of the European Union*. Potsdam: May 1999.

Europese Commissie, (2000) *Community initiative INTERREG II 1994-1999: An initial evaluation*.
http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/informat/interreg_en.pdf

Europese Commissie, (2008) *Green Paper on Territorial Cohesion. Turning territorial diversity into strength*. Brussels: COM(2008) 616 final.

Europese Commissie (2010) *Investing in Europe's future. Fifth report on economic, social and territorial cohesion*. Brussels: Preliminary version.

Europese Commissie, (2011) *European Territorial Cooperation: Building bridges between people*. http://ec.europa.eu/regional_policy/information/pdf/brochures/etc_book_lr.pdf

Europese Commissie, (2012) <http://ec.europa.eu>

EU ministers for spatial planning and development, (2011) *Territorial Agenda 2020 - Towards an Inclusive, Smart and Sustainable Europe of Diverse Regions*, agreed at the Informal Ministerial Meeting of Ministers responsible for Spatial Planning and Territorial Development, 19th May 2011 Gödöllő, Hungary.

Faludi, A., (2009) A turning point in the development of European spatial planning? The 'Territorial Agenda of the European Union' and the 'First Action Programme' *Progress in Planning* Volume 71, Issue 1, January 2009, pp. 1-42
<http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S030590060800072X>

Faludi, A., & J., Peyrony, (2011) Cohesion Policy Contributing to Territorial Cohesion – Future Scenarios, Refereed article No. 43, September, 2011, European Journal of Spatial Development.

Gemeente Rotterdam, (2012)
http://www.rotterdam.nl/boek__rotterdammers_maken_stad_
[Bezocht op 2-10-2012].

Görmar, W., (2009) Der Beitrag transnationaler Kooperationsprojekte zur Entwicklung der Ostseeregion, Informationen zur Raumentwicklung, 8(9), pp. 629–643.

Hachmann, V., (2008) Promoting learning in transnational networks, European Territorial Cooperation and Learning: Special Issue disP, 172(1), pp. 11–20.

Hachmann, V., (2011) From Mutual Learning to Joint Working: Europeanization Processes in the INTERREG B Programmes , European Planning Studies, 19:8, pp. 1537-1555.

Hassink, R., & A. Lagendijk, (2000) The dilemmas of interregional institutional learning. Environment and Planning. pp. 65-84.

Hummelbrunner, R., (2012) European Territorial Co-operation as a vehicle for European integration. Paper prepared for presentation at the Second Workshop of the RSA Research Network on Effectiveness, Added Value and Future of EU Cohesion Policy. New territorial development model: macro-regions and cross-border co-operation. Centre for International Studies and Research, Sciences Po, Paris, March 15, 2012.

INTERACT, (2012) <http://www.interact-eu.net>

INTERACT², (2012) European Territorial Cooperation post 2013 – Position Paper.
http://www.interact-eu.net/downloads/2152/INTERACT_Position_Paper__ETC_beyond_2013__07.2010.pdf

Interreg IVB NWE, (2008) INTERREG IIIB North-West Europe Programme retrospective 2002-2008.
http://www.nweurope.eu/index.php?act=page&page_on=documents&id=348

Interreg IVB NWE, (2012) Project Handbook Guidance Notes
<http://www.nweurope.eu/index.php?act=page&id=357>

Interreg IVB NWE, (2012) <http://www.nweurope.eu>

Jouen, M., (2008) Territorial Cohesion: from theory to practice. <http://www.notre-europe.eu/en/axes/competition-cooperation-solidarity/works/publication/territorial-cohesion-from-theory-to-practice/>

Kurnol, J., (2009) Supporting Innovation in Transnational Programmes - Does it work? 3rd Central European Conference in Regional Science – CERS, 2009
http://www.cers.tuke.sk/cers2009/PDF/02_38_Kurnol.pdf

LAP, (2012) http://laplab.eu/Projects/Entries/2012/4/20_iABR_-_Rotterdamers_maken_stadThe_green_challenge.html [Bezocht op 2-10-2012].

Luukkonen, J., & H. Moilanen, (2012) Territoriality in the Strategies and Practices of the Territorial Cohesion Policy of the European Union: Territorial Challenges in Implementing "Soft Planning" *European Planning Studies*, 20:3, 481-500
<http://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/09654313.2012.651806>

Marks, G., & L. Hooghe, (2003) *Unraveling the Central State, But How? Types of Multi-Level Governance*. Institute for Advanced Studies, Vienna.

Meulemans, W., (2011) *Between partnership and symbolism. The role of citizens in European regional policy*. <http://igitur-archive.library.uu.nl/student-theses/2011-0701-200929/MSc%20Thesis%20Wander%20Meulemans.pdf>

Mirwaldt, K., McMaster, I. & J. Bachtler, (2009) *Reconsidering Cohesion Policy: The Contested Debate on Territorial Cohesion*. European Policy Research Paper No 66
http://www.eprc.strath.ac.uk/eprc/documents/PDF_files/EPRP_66_Reconsidering_Cohesion_Policy.pdf

MUSIC, (2012) <http://www.themusicproject.eu>

Olsen, J., (2002) *The Many Faces of Europeanization* *JCMS* 2002 Volume 40. Number 5. pp. 921-52. <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/1468-5965.00403/pdf>.

Panteia, (2009) *Ex-Post Evaluation of INTERREG 2000-2006 Initiative, 1st Interim Report*.

Pater de, B., (2009) *De EU in ruimtelijke planning en regionaal beleid*. In *West-Europa. Hoofdlijnen van geografie en ruimtelijke planning*. Assen: Van Gorcum, 2009, pp. 292-293.

Radealli, C., (2004) *Europeanisation: Solution or problem?* *European Integration online Papers (EIoP)* Vol. 8 (2004) N° 16; <http://eiop.or.at/eiop/texte/2004-016a.htm>

Regionalverband Ruhr, (2011) *Fortsetzung Betuwe-Route (CODE 24) Ideenwerkstatt Kreis Wesel Kurzbericht*.
http://www.code24.eu/fileadmin/code24/activities/2011_10_21_Betuwe_Internet.pdf

RenM|Matrix, (2010) *Grensoverschrijdend marktpotentieel sneltramverbinding Vlaanderen-Maastricht*.
http://www.rockproject.eu/fileadmin/ROCK/content/redakteure/data/latest_developments/Light_rail_MaastrichtHasselt/Rapport_potentieel_sneltramverbinding_Vlaanderen-Maastricht.pdf. [Bezocht op 17-10-2012].

RoCK, (2012) <http://www.rock-project.eu>

Rupprecht Consult, (2012) <http://www.rupprecht-consult.eu/nc/projects/projects-details/project/synaptic.html>.

Saalbach, J., (2012) *Die europäische Entwicklungsachse Rotterdam – Mannheim – Genua* *Informationen zur Raumentwicklung* Heft 7/8.2012.
www.bbsr.bund.de/.../DL_Saalbach.pdf

SIC-Adapt, (2012), <http://www.sic-adapt.eu>

SQW, (2012) Interreg IVB NWE Project Development and Selection Procedures: a final report to the Interreg IVB NEW Joint technical Secretariat.
http://www.nweurope.eu/index.php?act=page&page_on=documents&id=430

SYNAPTIC, (2012) <http://www.synaptic-cluster.eu>

ESPON & Blue, (2011) Transnational Support Method for European Cooperation.
http://www.nweurope.eu/index.php?act=page&page_on=documents&id=430

Uniontrasporti, (2011) Discription of activities. www.trt.it/english/Schede-progetti/.../11p12-Uniontrasporti_eng.pdf

Vanolo, A., (2010) European Spatial Planning. Between Competitiveness and Territorial Cohesion: Shadows of Neo-liberalism. *European Planning Studies*. Vol. 18, Issue. 8, pp. 1301-1315.

Waterhout, B. & D. Stead (2007) Mixed messages: How the ESDP's concepts have been applied in INTERREGIII B programmes, *Priorities and Projects, Planning, Practice and Research*, 22(3), pp. 395-415.

Waterschap Groot Salland, (2012) <http://www.wgs.nl>

Waterschap Regge en Dinkel, (2011) WAVE magazine nr. 3: WAVE werkt aan de toekomst.

WAVE, (2012) <http://www.waveproject.eu>

Zaucha, J., (2011), Territorial Cohesion - Baltic Sea Region examples. Baltic contribution to the Revised Territorial Agenda of EU. *Ecoregion Perspectives, Baltic 21 Series No. 2/2011*.
http://baltic-ecoregion.eu/downloads/02_9_Persp_Freigabe.pdf